

T.C.
BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BANKACILIK VE FİNANS ANABİLİM DALI
BANKACILIK VE FİNANS BİLİM DALI

LİKİDİTE RİSKİ VE KREDİ RİSKİNİN BANKALARIN
PERFORMANSI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ:
TÜRKİYE'DEKİ TİCARİ BANKALAR ÜZERİNE BİR UYGULAMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Cengiz HOKKA

Danışman
Doç. Dr. Ferudun KAYA

BOLU 2019

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Cengiz HOKKA'ya ait "Likidite Riski ve Kredi Riskinin Bankaların Performansı Üzerindeki Etkisi: Türkiye'deki Ticari Bankalar Üzerine Bir Uygulama" adlı çalışma, jürimiz tarafından Bankacılık ve Finans Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak oy birliğiyle/ oy çokluğuyla kabul edilmiştir.

03/01/2019

Unvan, Adı, Soyadı

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Doç. Dr. Ferudun KAYA

.....

Üye : Doç. Dr. Ahmet Emre BİBER

.....

Üye : Doç. Dr. Mehmet İSLAMOĞLU

.....

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Doç. Dr. Yaşar AYYILDIZ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK UYGUNLUK BEYANI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum, “**Likidite Riski ve Kredi Riskinin Bankaların Performansı Üzerindeki Etkisi: Türkiye’deki Ticari Bankalar Üzerine Bir Uygulama**” başlıklı çalışmamın yazılmasında, bilimsel ve etik kurallara aykırılığını, başvurulan kaynaklardan yapılan alıntılara edilmemiş bilimsel kurallara uygun olarak metin içinde, dipnotlarda ve kaynaklarda gösterildiğini, kullanılan verilerde herhangi bir tahriyat yapılmadığını, tezin tamamının ya da bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitede bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Cengiz HOKKA

03.01.2019

ÖN SÖZ

Bankalar, doğası gereği çeşitli riskler (likidite riski, kredi riski, operasyonel risk ve faiz oranı riski vs.) altında faaliyette bulunan kurumlardır. Bankaların faaliyetleri nedeniyle maruz kaldığı bu riskler ölçülüp kontrol edilemez ve gerektiği gibi yönetilemezse bu durum bankacılık sektörünün performansını olumsuz yönde etkileyerek, yayılma etkisiyle diğer sektörlerde ve dolayısıyla ülke ekonomisinde ciddi sorunlara yol açacaktır. Bu nedenle söz konusu risklerin sağlıklı yöntemlerle ölçülmesi, kontrol edilmesi ve etkin bir şekilde yönetilmesi son derece önemlidir. Bununla birlikte karşılaşılan her bir riskin bankacılık sektörünün performansı üzerindeki etkisi aynı derecede öneme sahip değildir. Bazı risklerin oluşumu, temel bankacılık faaliyetlerinin bile yapılmasını zorlaştırarak, bankaların performansı üzerinde ciddi boyutta etkiler oluştururken, bazı risklerin etkisi ise daha sınırlı kalmaktadır. Dolayısıyla bankaların, faaliyetlerini diğer bir ifadeyle varlıklarını tehdit eden ve diğer risk türleri ile kıyaslandığında bankacılık sektörü üzerinde daha büyük bir etki oluşturan risklere hassasiyetle yaklaşmaları ve bu riskleri bertaraf edebilmek için gerekli önlemleri almaları gerekmektedir. Bu bilgiler doğrultusunda, finansal serbestleşmenin hız kazandığı 1980 yılından günümüze kadar olan süreçte meydana gelen finansal krizler incelenecek olursa bankacılık sektöründe likidite riski ve kredi riskinin diğer risk türlerine göre daha büyük bir öneme sahip olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Ayrıca likidite riski ile ilişkili mevduat hesabı ve kredi riski ile ilişkili olan krediler ve alacaklar hesabının banka bilançolarının en büyük aktif ve pasif kalemini oluşturması ve bu risklerin banka yönetimi tarafından ölçülebilir ve kontrol edilebilir olması da bu durumun sebepleri arasındadır. Sonuç olarak likidite riski ve kredi riskinin bankaların performansı üzerindeki etkisinin ölçülmesi ve bu risklerin ortaya çıkaracağı sonuçlara karşı gerekli tedbirlerin alınması bankacılık sektörünün etkinliği, diğer sektörlerin gelişimi ve nihai olarak ülke ekonomilerinin istikrarı açısından zorunluluk arz etmektedir. Likidite riski ve kredi riskinin Türkiye’de faaliyet gösteren ticari bankaların performansı üzerindeki etkisini araştırmak amacıyla hazırlanan bu çalışmanın,

sektördeki düzenleyici ve denetleyici kurumların çalışmalarına, banka sahiplerine, bireysel ve kurumsal yatırımcılara ve ilgili literatüre katkıda bulunması arzulanmaktadır.

Bu çalışmanın hazırlanmasında ilk günden son ana kadar hep yanımda olan, mesleki bilgi ve deneyimlerini benimle paylaşarak yol gösterici bir rol üstlenen ve bu aşamaya gelmemde büyük pay sahibi olan çok değerli danışman hocam Doç. Dr. Ferudun Kaya'ya teşekkürlerimi iletirim.

Ayrıca yaptığım bu çalışmayı inceleyerek kıymetli yorumlarını ve desteğini eksik etmeyen sayın Doç. Dr. Ahmet Emre Biber hocama, yüksek lisans yaptığım sürede tanışmaktan ve yol arkadaşı olmaktan büyük memnuniyet duyduğum Ayhan Bozkurt ve Serkan Kervan'a ve özellikle yılgınlığa düştüğüm ve enerjimi kaybettiğim anlarda moral ve motivasyonumu artırarak benimle birlikte bu süreci yaşayan can eşim Hümeysra Hokka'ya canı gönülden teşekkürü bir borç bilirim.

Cengiz HOKKA

03.01.2019

ÖZET

LİKİDİTE RİSKİ VE KREDİ RİSKİNİN BANKALARIN PERFORMANSI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: TÜRKİYE'DEKİ TİCARİ BANKALAR ÜZERİNE BİR UYGULAMA

Cengiz HOKKA

Yüksek Lisans Tezi

Bankacılık ve Finans Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ferudun KAYA

Ocak - 2019, 102 + xiii Sayfa

Bu çalışmada likidite riski ve kredi riskinin bankaların finansal performansı üzerindeki etkisi panel veri analizi ile araştırılmıştır. Analiz kapsamında, 2003-2017 yılları arasında Türk bankacılık sektöründe faaliyette bulunan 27 ticari bankanın finansal verilerinden yararlanılmıştır. Çalışmada dört farklı finansal performans ölçüsü kullanılmıştır. Bunlar sırasıyla, aktif karlılığı (ROA), özkaynak karlılığı (ROE), net faiz marjı (NIM) ve faiz dışı gelirler (NII) değişkenleridir. Çalışmada ayrıca likidite riski, likit varlıkların tersi ve likidite açığı açısından, kredi riski ise takipteki krediler ve kredi kayıpları karşılığı açısından ölçülmüştür. Analiz sonuçlarına göre, banka finansal performansındaki değişimi açıklamada kredi riski ile karşılaştırıldığında likidite riski daha büyük önem taşımaktadır. Ayrıca analiz sonuçları, likidite riski ve kredi riski değişkenlerinin etkileşiminin banka finansal performansı üzerindeki etkisinin genellikle negatif olduğuna işaret etmektedir. Diğer bir ifade ile kredi riskinin artması, likidite riskinin finansal performans üzerindeki pozitif etkisini azaltmaktadır.

Anahtar kelimeler: Likidite Riski, Kredi Riski, Finansal Performans, Türk Bankacılık Sektörü.

ABSTRACT

THE EFFECT OF LIQUIDITY RISK AND CREDIT RISK ON BANK PERFORMANCE: AN APPLICATION ON COMMERCIAL BANKS IN TURKEY

Cengiz HOKKA

Master's Thesis

Department of Banking and Finance

Advisor: Assoc. Prof. Ferudun KAYA

January - 2019, 102 + xiii Pages

In this study, the effect of liquidity risk and credit risk on the financial performance of banks is investigated by panel data analysis. In the scope of the analysis, it is utilized financial data of 27 commercial banks operating in Turkish banking sector between the 2003-2017 years. Four different financial performance measures are used for the analyze. These are return on assets (ROA), return on equity (ROE), net interest margin (NIM) and non-interest income (NII), respectively. In addition, liquidity risk is measured in terms of inverse of liquidity ratio and liquidity gap, and credit risk is measured in terms of non-performing loans and provision for loan losses. According to the results of fixed effect panel data analysis, liquidity risk is more important than credit risk in explaining the change in the financial performance of commercial banks. In addition, the results of the analysis indicate that the interaction of liquidity risk and credit risk variables on bank's financial performance is generally negative. In other words, the increase in credit risk reduces the positive impact of liquidity risk on financial performance.

Key words: Liquidity Risk, Credit Risk, Financial Performance, Turkish Banking Industry.

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI	ii
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI	iii
ÖN SÖZ	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ	xii
KISALTMALAR LİSTESİ	xiii
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM

1. FİNANSAL SİSTEM VE UNSURLARI, BANKA KAVRAMI, BANKA

TÜRLERİ VE BANKALARIN TEMEL FONKSİYONLARI	4
1.1. Finansal Sistem ve Unsurları	4
1.2. Banka Kavramı	7
1.3. Faaliyetlerine Göre Banka Türleri	9
1.3.1. Merkez Bankaları.....	9
1.3.2. Yatırım ve Kalkınma Bankaları	10
1.3.3. Katılım Bankaları.....	10
1.3.4. Ticari (Mevduat) Bankalar.....	11
1.4. Bankaların Temel Fonksiyonları.....	12
1.6. Bankacılık Sektörünün Ekonomideki Yeri	16

II. BÖLÜM

2. RİSK KAVRAMI, RİSK YÖNETİMİ VE BANKACILIK SEKTÖRÜ

AÇISINDAN RİSKLER	18
2.1. Risk Kavramı	18
2.2 Bankacılık Açısından Risk Kavramı.....	20
2.3. Bankacılıkta Risk Yönetimi	21
2.3.1. Bankacılıkta Risk Yönetiminin Gelişimi	21
2.3.1.1. Basel I	23
2.3.1.2. 1996 Düzenlemesi.....	24
2.3.1.3. Basel II	26
2.3.1.4. Basel III.....	28
2.3.2. Bankalarda Risk Yönetiminin Amacı ve Önemi	31
2.3.2. Bankacılıkta Risk Yönetim Süreci.....	32
2.3.4. Bankacılıkta Risk Yönetim Prensipleri.....	34
2.4. Bankacılık Sektörü Açısından Riskler	36
2.4.1. Sistematik Riskler	37
2.4.1.1. Faiz Oranı Riski	38
2.4.1.2. Döviz Kuru Riski	38
2.4.1.3. Piyasa Riski.....	39
2.4.1.4. Menkul Kıymet Fiyat Riski	39
2.4.2. Sistematik Olmayan Riskler	40
2.4.2.1. Kredi Riski	40
2.4.2.2. Likidite Riski	47
2.4.2.2.1. Likidite Riskinin Kaynakları	49
2.4.2.3. Operasyonel Risk	51

III. BÖLÜM

3. LİKİDİTE RİSKİ VE KREDİ RİSKİNİN BANKALARIN PERFORMANSI

ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: TÜRKİYE'DEKİ TİCARİ BANKALAR

ÜZERİNE BİR UYGULAMA

3.1. Literatür.....	54
3.1.1. Ulusal Alanda Yapılmış Çalışmalar.....	54

3.1.2. Uluslararası Alanda Yapılmış Çalışmalar.....	58
3.2. Ekonometrik Analiz	65
3.2.1. Çalışmanın Amacı ve Önemi	65
3.2.2. Çalışmanın Veri Seti ve Sınırları	66
3.2.3. Çalışmada Kullanılan Model	66
3.3. Bulgular ve Tartışma.....	68
3.3.1. Çoklu Doğrusal Bağlantı Testi.....	68
3.3.2. Birimler Arası Korelasyon (Yatay Kesit Bağımlılığı) Testi Sonuçları.....	69
3.3.3. Yatay Kesit Genişletilmiş Im, Pesaran ve Shin (CIPS) İkinci Nesil Panel Birim Kök Testi Sonuçları.....	70
3.3.4. Panel Veri Regresyon Analizi Sonuçları	71
3.3.4.1. ROA Performans Ölçüsü Açısından Panel Veri Sonuçları.....	72
3.3.4.2. ROE Performans Ölçüsü Açısından Panel Veri Sonuçları	77
3.3.4.3. NIM Performans Ölçüsü Açısından Panel Veri Sonuçları	82
IV. BÖLÜM	
4. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	87
KAYNAKLAR	91
EKLER	
Ek-1 Çalışmada Kullanılan Bankalar.....	102

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 3.1: Analizde Kullanılan Değişkenler	67
Tablo 3.2: Değişkenlere İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler	68
Tablo 3.3: Korelasyon Katsayıları Matrisi (1).....	69
Tablo 3.4: Korelasyon Katsayıları Matrisi (2).....	69
Tablo 3.5: Breusch-Pagan (1980) birimler arası korelasyon testi sonuçları.....	70
Tablo 3.6: Pesaran (2007) CIPS panel birim kök testi sonuçları.....	71
Tablo 3.7: ROA Tahmin Sonuçları	73
Tablo 3.8: ROA Tahmin Sonuçları	74
Tablo 3.9: ROA Tahmin Sonuçları	76
Tablo 3.10: ROA Tahmin Sonuçları.....	77
Tablo 3.11: ROE Tahmin Sonuçları	78
Tablo 3.12: ROE Tahmin Sonuçları	79
Tablo 3.13: ROE Tahmin Sonuçları	80
Tablo 3.14: ROE Tahmin Sonuçları	81
Tablo 3.15: NIM Tahmin Sonuçları.....	82
Tablo 3.16: NIM Tahmin Sonuçları.....	83
Tablo 3.17: NIM Tahmin Sonuçları.....	84
Tablo 3.18: NIM Tahmin Sonuçları.....	85

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1: Finansal Sistem ve Unsurları	6
--	---

KISALTMALAR LİSTESİ

BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BIS	: Uluslararası Ödemeler Bankası
EKK	: En Küçük Kareler Yöntemi
GHOS	: Merkez Bankaları ve Denetim Otoriteleri Başkanları
GMM	: Genelleştirilmiş Momentler Metodu
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
LKO	: Likidite Kaldıraç Oranı
NII	: Faiz Dışı Gelirler
NIM	: Net Faiz Marjı
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
ROA	: Aktif Karlılığı
ROAA	: Aktiflerin Ortalama karlılığı
ROAE	: Özkaynakların Ortalama Karlılığı
ROE	: Özkaynak Karlılığı
SYR	: Sermaye Yeterliliği Rasyosu
TBB	: Türkiye Bankalar Birliği
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TMSF	: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
VIF	: Varyans Artış Faktörü

GİRİŞ

Gelişim evresi öncesinde sınırlı sayıdaki ürün ve hizmetle sınırlı faaliyetlerin yapılabildiği bankacılık sektöründe, özellikle 1980'lerden sonra artan sermaye hareketleri ve küreselleşmenin de etkisiyle bankacılık faaliyetlerinin kapsamı genişlemiş ve çok sayıda yeni finansal araç piyasaya sunulmuştur. Ayrıca bankaların faaliyette buldukları ana ülke dışında şube açması ülkeler arasındaki finansal entegrasyon sürecini hızlandırmıştır. Finansal sistemde yaşanan tüm bu gelişmeler bankalar açısından yeni gelir imkânları sunduğu gibi farklı türdeki risklere de (likidite riski, kredi riski, operasyonel risk ve faiz oranı riski vb.) maruz kalmalarına sebebiyet vermiştir. Bu risklerin öngörülememesi, etkin bir şekilde yönetilememesi veya gerekli önlemlerin alınmaması sonucunda ise çok sayıda finansal kriz baş göstermiş ve bu durum işsizlik, enflasyon, döviz kurları ve faiz oranları gibi makroekonomik göstergeler üzerinde olumsuz sonuçlar doğurarak ülke ekonomilerinin istikrarsızlaşmasına yol açmıştır.

Bankacılık sektörü, küresel finans sistemindeki rolü düşünüldüğünde dünyadaki tüm ülkeler açısından önemli bir yere sahip olmakla beraber özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde, finansal sistemin bankacılık sektörü üzerine temellendirilmiş olması nedeniyle daha farklı bir yer tutmaktadır. Söz konusu ülkelerde tasarrufların yatırımlara yönlendirilmesini sağlayan ve reel sektörün ana kaynak sağlayıcısı olan bankacılık sektörü, bu işlevlerinin yanı sıra istihdam, enflasyon ve büyüme gibi ülke ekonomileri için son derece önem arz eden makroekonomik göstergeler üzerinde de etkili olabilmektedir. Dolayısıyla gelişmekte olan ülkelerin istikrarlı bir şekilde büyüebilmeleri, ancak etkin şekilde işleyen bir bankacılık sistemi ile mümkün olabilecektir. Bu nedenle bu ülkelerde bankacılık sektörünün göstermiş olduğu performans ve bu performans üzerinde etkili olan faktörler üzerinde hassasiyetle durulması gereken hayati bir konudur.

Bankacılık sektörünün performansı, genel olarak karşılaşılan risklere ve bu risklerin kontrol edilip yönetilebilmesine bağlıdır. Bu noktada maruz kalınan her bir riskin bankacılık sektörünün performansını ne yönde ve ne şekilde etkileyeceği önem kazanmaktadır. Ayrıca bankacılık sektörü açısından oluşturdukları etki göz önüne alındığında, bazı risklere daha fazla eğinilmesi ve dikkat edilmesi gerekmektedir. Buradan hareketle, son 30 yılda büyük finansal kayıplara yol açan krizlerin temel sebebi olan, diğer risk türleri (faiz oranı, operasyonel risk vs.) ile kıyaslandığında banka yönetimi tarafından nispeten daha kolay ölçülüp kontrol edilebilen ve bankaların faaliyet sonuçlarını doğrudan etkileyen likidite riski ve kredi riskinin bankacılık sektörünün en önemli iki risk kaynağı olduğu söylenebilir. Dolayısıyla likidite ve kredi riskinin gerek finansal sistemi düzenleyen ve denetleyen kurumlar gerekse finansal sistemde faaliyette bulunan kurumlar tarafından etkin bir şekilde izlenmesi, yönetilmesi ve ortaya çıkaracağı zararlara karşı gerekli önlemlerin alınması ülke ekonomilerinin istikrarı açısından son derece önemli bir konudur.

Türkiye’de 2000-2001 döneminde siyasi istikrarsızlık, makroekonomik sorunlar ve zayıf bankacılık alt yapısından kaynaklı olarak yaşanan krizler ülke ekonomisinde ciddi tahribatlara neden olmuştur. Temelinde likidite krizi şeklinde ortaya çıkan bu kriz dönemlerinde ekonomik aktiviteler yavaşlamış, işsizlik artmış, batık krediler çoğalmış, bazı bankalar batmış, bankacılık sektöründeki bozulmaların da etkisi ile ekonomi 2001 yılı sonunda %5,7 oranında küçülmüştür. Tecrübe edilen bu krizlerden sonra ciddi bir yapılanma ihtiyacı doğmuş, kırılgan bir yapıya sahip olan bankacılık sektörünü daha sağlam bir yapıya kavuşturmak ve finansal sistemde denetim etkinliğini artırmak amacıyla 2001 yılında Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) faaliyete geçmiştir. İzleyen yıllarda BDDK tarafından yapılan reformlar ve alınan sıkı önlemlerin etkileri hissedilmiş ve bu sayede 2008 küresel finans krizi Türkiye bankacılık sektörü açısından yıkıcı etkiler oluşturmamıştır.

İlgili literatür incelendiğinde likidite riski ve kredi riskinin banka performansı üzerindeki etkisini analiz eden biri ulusal diğeri uluslararası olmak üzere yalnızca iki adet çalışmaya rastlanmıştır. Gerek kısıtlı literatüre katkıda bulunmak gerekse bankacılık sektörü için en önemli risk faktörlerini oluşturan likidite riski ve kredi

riskinin Türk ticari bankalarının performansı üzerindeki etkisini analiz etmek amacıyla bu konu çalışmaya değer bulunmuştur.

Likidite riski ve kredi riskinin Türkiye’de faaliyette bulunan ticari bankaların performansı üzerindeki etkisini klasik panel veri yöntemi ile analiz etmeyi amaçlayan bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde finansal sistem ve unsurları, banka kavramı, banka türleri ve bankaların temel fonksiyonları hakkında genel bilgilere yer verilmiştir. İkinci bölümde riskin önce genel daha sonra bankacılık açısından çeşitli tanımlamaları yapılmış, risk yönetimi ve risk yönetim sürecine değinildikten sonra bankacılık sektörü açısından riskler özetlenmiştir. Çalışmanın uygulama bölümü olan üçüncü bölümünde öncelikle ulusal ve uluslararası literatür özetlenmiş, çalışmanın veri seti, sınırları ve analiz yöntemi tanıtılmış son olarak da panel veri analizinden elde edilen bulgular değerlendirilmiştir. Çalışma, dördüncü ve son bölüm olan sonuç kısmı ile tamamlanmıştır.

I. BÖLÜM

1. FİNANSAL SİSTEM VE UNSURLARI, BANKA KAVRAMI, BANKA TÜRLEİ VE BANKALARIN TEMEL FONKSİYONLARI

1.1. Finansal Sistem ve Unsurları

Bir ekonomideki fon arz ve fon talebini bir denge içerisinde düzenleyen, fonları zaman, miktar, vade ve bireyler bakımından kullanılabilir hale getirme işlevini yürüten mekanizma “finansal sistem” olarak adlandırılmaktadır. Finansal sistem, günümüz serbest piyasa ekonomisinde tasarrufların yatırımlara dönüşmesini sağlayan bir fonksiyon üstlenmektedir. İçerisinde farklı aracı kurumlar, kuruluşlar ve finansal oyuncular bulunan finansal sistemin en temel işlevi, gelirlerinden daha fazla harcama ihtiyacı olan kesimlere fon akışını sağlamaktır (Topçu ve Güngören 2015: 437-438).

Finansal sistem, bir ekonomide tasarruf sahipleri tarafından sunulan fonların bu fonları ödünç almak isteyen kişi veya gruplara aktarılmasını mümkün kılmaktadır. Diğer bir ifadeyle, finansal sistemde gerçekleşen asıl olay, fonların bir elden diğerine transfer edilmesidir. Fakat bu fon transferini gerçekleştirmek basit bir işlem değildir. Bu nedenle düzgün işleyen bir finansal sisteme sahip olmak büyük önem arz etmektedir. Finansal sistemin bir tarafında tasarruf sahipleri ya da fon arz edenler, diğer tarafında ise ödünç alanlar veya fon talep edenler yer almaktadır. Fon arz edenler, gelirleri tüketim harcamalarından fazla olan yurtiçinden ve yurtdışından bireyler, firmalar ve devletlerden oluşmaktadır. Fon talep edenler ise tüketim harcamaları gelirlerini aşan ve bu harcamalarını finanse etmek amacıyla borçlanmak isteyen bireyler, planlanan yatırımlar için finansman ihtiyacı olan firmalar ve kamu giderlerini karşılamak isteyen devletlerden oluşmaktadır. Bu durumdan anlaşılacağı gibi finansal sistemin her iki tarafı

da, bir ekonominin temel ekonomik birimleri olan hanehalkı, firma ve devlet ile yabancı yatırımcılardan oluşmaktadır. Dolayısıyla, finansal sistemde yer alan ekonomik aktörler alacaklı durumda olabilecekleri gibi borçlu statüsünde de olabilmektedirler (Erdem 2008: 49-50).

Finansal sistem bazı hukuki ve idari kurumlar tarafından yazılı veya geleneksel hale gelmiş kurallara göre düzenlenmektedir. Bu çerçevede finansal sistemi oluşturan unsurları 5 madde halinde sıralayabilmek mümkündür. Bunlar;

- 1- Fon arz edenler (Tasarruf sahipleri),
- 2- Fon talep edenler (Yatırımcılar, Tüketiciler),
- 3- Yatırım ve finansman araçları,
- 4- Yardımcı kuruluşlar,
- 5- Hukuki ve idari düzendir.

Finansal sistemde fon arz edenler ellerindeki tasarrufları belirli bir getiri elde etmek amacıyla piyasaya sunmaktadırlar. Bu sebeple piyasaya sunulan bu tasarruflardan yararlanmak isteyenlerin (Fon talep edenler) belirli bir maliyete katlanmaları gerekmektedir. Finansal piyasalarda ise bu maliyetler yardımcı kuruluşlar aracılığıyla fon talep edenlerden karşılanmaktadır. Tüm bu işlemlerden sonra elde edilen gelirler, aracılık hizmeti veren kuruluşların bu hizmet karşılığında aldıkları bedel çıkarıldıktan sonra fon arz edenlere aktarılmaktadır. Bu süreç bir nevi sermayenin kiralanması işlemidir. Bu açıdan bakıldığında, finansal sistem fon arz edenlere getiri olanakları sunmakta, fon talep edenlere ise uygun zaman, vade ve koşullarda finansman imkânı sağlamaktadır. Böylelikle her iki tarafın da kârlı çıkması amaçlanmaktadır (Dikkaya ve Kutval 2014: 6).

Şekil 1.1’de görüldüğü gibi finansal sistemin temel unsurlarını daha detaylı olarak sınıflandırmak mümkündür.

Şekil 1.1: Finansal sistem ve unsurları (Babuşcu ve Hazar 2016: 2)

Bir finansal sistemde fon akışı finansal piyasalar içerisinde gerçekleşmektedir. Bu kapsamda, fon arz edenler ile fon talep edenlerin bir araya geldiği ve fon transferinin gerçekleştiği yerler finansal piyasalar olarak adlandırılmaktadır. Finansal piyasalar, bu piyasada işlem gören finansal varlıkların vade yapılarına göre para piyasası ve sermaye piyasası olarak 2'ye ayrılır. Para piyasası, vadesi en fazla bir yıla kadar olan finansal varlıkların (para, altın, poliçe, bono, çek vs.) alınıp satıldığı piyasalardır. Sermaye piyasası ise vadeleri bir yıldan daha uzun olan finansal varlıkların (hisse senedi, tahvil vs.) işlem gördüğü piyasalardır. Finansal sistem içerisinde yer alan değişken ve sabit getirili finansal varlıklar, para ve sermaye piyasaları vasıtasıyla tasarruf sahiplerine gelir elde etme olanağı sağlayan geniş bir yelpaze sunmaktadır. Bu yolla tasarruflarda artış

yaşanırken, bu tasarrufların yatırımlara özellikle de reel sektör yatırımlarına kanalize edilmesiyle ekonomik büyüme sağlanabilmektedir. Finansal piyasalarda fon arzının ve fon talebinin uygun koşullarda bir araya gelmesine yardımcı olan kuruluşlar ise aracı kurumlardır. Aracı kurumlar, hem fon arz edenler hem de fon talep edenler için uygun koşullar oluşturmayı ve iki tarafın da bu fon transferinden kârlı çıkmasını amaçlamaktadır. Tasarruf sahipleri ile borçlanarak yatırım yapmayı amaçlayan kesimi bir araya getiren en önemli unsur ise faiz veya getiri oranlarıdır. Finansal sistemde yardımcı kuruluşlardan olan bankalar, bu değişimi sağlayan aracı kurumlardır. Tüm bunlarla birlikte, etkin bir finansal sistemin varlığı bu unsurlar arasındaki uyuma bağlıdır (Topçu ve Güngören 2015: 439).

1.2. Banka Kavramı

Banka kavramının kesin bir tanımı olmamakla birlikte, “Banka” teriminin İtalyanca “Banco” kelimesinden türetildiği kabul edilmektedir. “Banco” kelimesi Türkçe’de masa, sıra veya tezgâh anlamlarına karşılık gelmektedir. Banka kelimesi, günümüzde bankacılık sektörünün gelişimine bağlı olarak, gerek iktisadi ve ticari konularda gerekse günümüz toplumunda yaygın olarak kullanılan bir kelimedir. Buna rağmen, ne bankacılık konusunda yazılmış bilimsel eserlerde ne de sözlük veya ansiklopedilerde banka kavramının genel geçer veya kesin çizgilerle belirtilmiş bir tanımına rastlamak mümkündür. Banka tanımının tam anlamıyla yapılamamasının nedenleri arasında, bankaların geçmişten günümüze kadar olan süreçte yaptıkları işlemlerin çeşitlenmesi ve karmaşıklaşması ve bankaların yaptıkları işlemlerin bir kısmı ile uğraşan ancak banka statüsünde değerlendirilmeyen bazı işletmelerin bulunması sayılabilir. Örnek vermek gerekirse, bankalar ödünç veren kurumlar olarak nitelendirildiğinde; sigorta şirketleri, tahvil ve hisse senedi yatırımı ile meşgul olan işletmeler ve tasarruflarını ödünç vermek suretiyle bundan kazanç elde etmek isteyenlerinde banka olarak adlandırılması gerekmektedir. Eğer bankalar tasarruf toplayan kuruluşlar olarak ifade edilirse, bu kez de yatırım bankaları ve merkez bankası gibi kuruluşların banka olarak kabul edilmemesi gerekmektedir. İşte tüm bu

zorluklardan dolayı çoğu ülkede olduğu gibi ülkemizdeki yasalarda da banka tanımına rastlanılmamaktadır (Karataş 2015: 5).

Banka kavramının tanımlanmasında yaşanan zorluklara karşın, bankaların yaptıkları belirli işlemler ele alınarak bazı tanımlamalar yapılmıştır. Bu tanımlamalardan bazıları şöyledir:

Banka, “mevduat kabul eden, bu mevduatı en verimli şekilde çeşitli kredi işlemlerinde kullanma amacını güden ya da bir başka ifade ile faaliyetlerinin esas konusu, düzenli bir şekilde kredi almak ya da kredi vermek olan bir ekonomik kuruluşur” (Takan ve Boyacıoğlu 2015: 2).

Bankalar, “faizle ödünç para alıp (mevduat), ödünç para veren (kredi), paranın bir yerden farklı bir yere transferini gerçekleştiren, ülke parası dışında yabancı para ile de işlem yapan, müşterilerine kasalarda para, değerli belge, eşya saklama hizmeti sunan ve bunun dışındaki diğer ekonomik etkinliklerde bulunan kuruluşlardır” (Hazar ve Babuşcu 2017: 45).

Banka, “mevduat kabul eden, amacı bu mevduatı en verimli şekilde çeşitli kredi işlemlerinde kullanmak olan kuruluşur” (Güney 2008: 1).

En geniş anlamıyla banka, “ekonominin çeşitli kesimlerinden topladığı kullanılabilir atıl fonların, teşebbüs alanına aktarılmasını sağlayan ve kendilerine has özellikleri yardımıyla ekonomik hayatın sürdürülmesinde vazgeçilmez nitelikteki hizmetleri üreten kuruluşlardır” (Atay 2003: 1).

Bankaların en temel işlevi, fon talebinde bulunan ekonomik birimler ile belirli bir getiri elde etmek amacıyla tasarruflarını değerlendirmek isteyen ekonomik birimler arasındaki bağlantıyı sağlamaktır. Bu durum, bankaların topladıkları mevduatları ihtiyacı olan kesime kredi olarak kullandırmasıyla gerçekleşmektedir. Bankalar bu işlevi yerine getirirken sadece asgari şartları yerine getirmemeli aynı zamanda toplumun

güven duygusunu da kazanmak zorundadırlar. Aksi durumda fon arz edenler ile fon talep edenlerin bu kurumlara ilgi göstermesi beklenemez (Dağ 2011: 5).

1.3. Faaliyetlerine Göre Banka Türleri

Bu bölümde faaliyetlerine göre bankalar sınıflandırılmıştır. Faaliyetlerine göre banka türleri şu şekildedir;

- Merkez Bankaları,
- Yatırım ve Kalkınma Bankaları,
- Katılım Bankaları,
- Mevduat (Ticari) Bankaları.

1.3.1. Merkez Bankaları

Merkez bankaları, “Emisyon” ve “Reeskont” bankaları olarak da adlandırılmaktadır. Bağlı buldukları ülkelerin para ve kredi politikalarını yöneten merkez olmalarından dolayı “Merkez Bankası” olarak ifade edilmektedirler (Ayanoğlu 2013: 8). Merkez bankaları, ticari bankaların finansal piyasalarda boy göstermeye başlamasından sonra, toplumdaki sosyal ve iktisadi gelişmelere bağlı olarak, bankacılık sektörünün ve para piyasalarının düzenleyicisi olarak ortaya çıkmıştır. Türkiye’de bu kurum Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) olarak faaliyette bulunmaktadır. Öncelikli hedefi, parasal ve finansal istikrarı sağlamak olan merkez bankalarının, ülkeler arasında bazı uygulama farklılıkları olmakla birlikte temel işlevleri şunlardır:

- Fiyat istikrarını sağlamak,
- Para politikası araçlarıyla dolaşımdaki para arzını ve bu yolla para piyasasını düzenlemek,
- Bankacılık sektörünün merkezi sıfatıyla ülke içindeki kredi hacmini ve dağılımını ayarlamak,
- Ülkenin altın ve döviz rezervlerini yönetmek,
- Dış ödemeleri düzenlemek, devletin bankerliğini veya mali danışmanlığını yerine getirmektir (Doğan 2012: 85).

1.3.2. Yatırım ve Kalkınma Bankaları

Tasarruf açığı olan ülkeler yatırımlarını finanse etmek ve bu sayede kalkınmalarını sağlayabilmek için finansal kaynaklara ihtiyaç duymaktadır. Özellikle az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler ekonomik olarak kaynak yaratma sorunuyla baş başa kalmaktadır. Sermaye piyasaları tam anlamıyla gelişmemiş olan veya aktif olarak işlemeyen bu ülkelerde finansman ihtiyacı, yatırım ve kalkınma bankaları vasıtasıyla karşılanmaktadır. Gelişmiş ülkelerde ise finansman ihtiyacı sermaye piyasaları aracılığı ile karşılanmaktadır.

Yatırım ve kalkınma bankaları, bir ekonomide yatırımları için kaynak ihtiyacı olan işletmelere ve uygun görülen projelere orta ve uzun vadeli kredi sağlarken aynı zamanda teknik olarak da destekte bulunmaktadır. Yapıları gereği mevduat kabul etmeyen bu bankaların kaynak ihtiyacı ya devlet tarafından ya da ticari bankalar aracılığı ile veya gerekli durumlarda yurt dışındaki finansal kuruluşlardan karşılanmaktadır. Bu bankaların hedefi, öncelikli yatırım alanlarını belirleyerek bu yatırım alanlarına gerekli kredi desteğini sağlamaktır. Bu bağlamda sanayi kuruluşlarına orta ve uzun vadede kredi sağlanmakta, fon kullanımı içinse hisse senedi, tahvil gibi menkul kıymet alım-satımı yapılmaktadır. Özetle, bu bankalar yatırım alanlarında faaliyet gösteren firmalara orta ve uzun vadede kredi sağlamakta, yeni yatırım alanlarının açılmasına ve gelişmesine yönelik çalışmalara öncülük etmekte ve uygun yatırım alanlarını ve imkânlarını değerlendirerek çeşitli projeler hazırlamaktadır.

Yatırım bankaları kalkınma bankalarından faaliyet konuları, finansmanda kullanılan araçlar ve finansman yöntemleri açısından ayrılmaktadır. Diğer taraftan, yatırım bankaları sermaye piyasaları etkin ve gelişmiş olan ekonomilerde faaliyet gösterirken, kalkınma bankaları genelde az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde faaliyette bulunmaktadır (Erol ve Erol 2013: 124).

1.3.3. Katılım Bankaları

Katılım bankacılığı, İslami usullere uygun olarak çalışan, faiz içeren işlemler dışındaki her türlü bankacılık faaliyetlerini yerine getiren, kâr veya zarara ortak olma

esasına göre fon toplayan ve bu fonları ticaret, ortaklık ve finansal kiralama gibi yöntemlerle kullandıran bir bankacılık modelidir.

Katılım bankacılığı, İslam'ın yasakladığı faiz uygulamasından dolayı bankacılık sektöründen uzak kalan birey veya grupların atıl durumdaki tasarruflarını bankacılık sistemine kazandırmayı amaçlamaktadır. Bu nedenle katılım bankalarının yaptığı her türlü bankacılık faaliyeti faiz uygulamasından soyutlanarak yapılmaktadır. Ticarete ve sanayide ihtiyaç duyulan hammadde, yarı mamul veya mamul, gayrimenkul, her türlü makine veya teçhizat bu prensiplere uygun olarak temin edilmektedir. Katılım bankalarının en büyük fon kaynağını katılma hesapları oluşturmaktadır. Tasarruf sahiplerinden toplanan bu fonlar faizsiz bankacılık prensiplerine ve İslami usullere uygun girişimlerde kullanılmaktadır. Katılım bankaları çalışma esasları gereğince nakit olarak kredi kullandırmamakta, fakat toplumun ihtiyaçlarına cevap verecek hemen hemen her türlü bankacılık hizmetini sunmaktadır. (Doğan ve Karakaş 2017: 8).

Katılım bankalarının çalışma esaslarına göre, toplanan fonlar karşılığında tasarruf sahiplerine herhangi bir getiri sözü verilmemektedir. Kâr veya zarara katılma esasına dayanan bu ticari ilişkide tasarruf sahipleri vade sonunda ne kadar bir getiri elde edeceklerini bilmemektedir. Hatta olası bir zarar durumunda katılım bankaları, tasarruf sahiplerine anaparadan daha düşük bir ödemede bulunabilmektedir. Katılım bankalarının bu faaliyetleri sonucunda katlandıkları maliyet “kâr payı giderleri”, elde ettikleri gelirler ise “kâr payı gelirleri” olarak adlandırılmaktadır (Hazar ve Babuşcu 2017: 54).

1.3.4. Ticari (Mevduat) Bankalar

Ticari bankacılık veya mevduat bankacılığı, para ve parasal bir karşılığı olan menkul kıymetlerin alım-satım faaliyeti olarak ifade edilebilir. Bununla birlikte ticari bankacılıkta çok farklı finansal hizmet seçenekleri bulunmaktadır. Ticari bankaların temel fonksiyonu, çeşitli kaynaklardan topladıkları fonları finansal sisteme kazandırmaktır. Bu kapsamda ticari bankaların fon kaynaklarını, bireylerden, firmalardan ve çeşitli resmi kurumlardan topladıkları mevduatlar ile özsermayeleri

oluşturmaktadır. Sahip olunan bu kaynaklar ise kredi kullandırımında, menkul kıymet alım-satımında veya diğer yatırım alanlarında değerlendirilmektedir (Erdem 2008: 273).

Temel fon kaynaklarının önemli bir kısmını topladıkları mevduatların oluşturması nedeniyle mevduat bankaları olarak da nitelendirilen ticari bankalar, bir ekonomide uygulanan para politikalarının etkili olmasında önemli bir rol üstlenmektedir. Bu nedenle, ülkelerde uygulanan para politikalarının etkinliği, ancak sağlam ve gelişmiş bir bankacılık sisteminin varlığıyla mümkün olabilmektedir. Ayrıca ticari bankalar, merkez bankalarının finansal istikrarı sağlamak amacıyla kullandıkları para politikası araçlarının piyasalarda etkili sonuçlar doğurmasına da katkıda bulunmaktadır. Ticari bankalar, toplumdaki bireylerden, gruplardan veya firmalardan topladıkları fon kaynaklarını, yine aynı toplumda yer alan ve bu kaynaklara ihtiyaç duyan kişilere, gruplara veya firmalara kredi olarak kullandırarak, ülke ekonomisinin gelişmesine yardımcı olmaktadır. Kaydi para yaratma özellikleriyle de ülke ekonomisini etkileyebilen ticari bankalar, tüm bu durumları göz önüne alındığında ülke ekonomileri için hayati bir önem taşımaktadır (Güney 2008: 23).

1.4. Bankaların Temel Fonksiyonları

Finansal sistemin en önemli unsurlarından olan bankalar faaliyette buldukları ekonomilerde çok yönlü fonksiyonlar üstlenmektedirler. Bu fonksiyonları aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:

- Finansal Aracılık Yapmak: Bir ekonomide fon talep edenler ile fon arz edenlerin yer, zaman, miktar ve fiyat bakımından uzlaşarak bir araya gelmeleri pek mümkün değildir. Her iki taraf içinde bu koşulların oluşmasını sağlayacak bir aracıya ihtiyaç duyulmaktadır. İşte finansal piyasaların en önemli aktörlerinden olan bankalar gerekli koşulların oluşmasını sağlayarak, fon ihtiyacı olanlar ile fon fazlası olanları uygun şartlar altında bir araya getirme görevini üstlenmektedirler.
- Likidite Yaratmak: Bankalar fon fazlası olan kişilerden veya firmalardan topladıkları fonları, tasarruf sahiplerinin taleplerine göre vadesiz mevduat

hesabında da değerlendirebilmektedirler. Böylece kişilere veya firmalara istedikleri zaman tasarruflarını kullanma imkânı sunmaktadırlar. Ayrıca bu fonları kredi olarak kullanarak genel piyasa likiditesinin artmasına da katkı sağlamaktadırlar.

Kamunun bankaların mevduat yükümlülüklerini karşılayabileceğine olan inancı, bankaların aktif kalitesine ve genel mali yapısına bağlıdır. Şüphesiz ki varlık kalitesi iyi olan ve mali açıdan güçlü olan bankalar bu yükümlülükleri karşılamada zorluk çekmeyecektir. Ayrıca bankalar diğer kurumların yapamadığı durumlarda bile kredi arz edip likidite oluşturabilmektedir. Çünkü mevduat toplama fonksiyonu bankalara, diğer kurumların kısa sürede ulaşamayacağı, kredi ve likidite esnekliği sağlamaktadır.

-Kredi Talep Edenleri Değerlendirmek ve İzlemek: Bankalar genel manada tasarruf sahiplerinden topladıkları fonları mevduat olarak kabul etmekte ve bu fonları kişi veya firmalara kredi olarak kullanılmaktadır. Bankalar kredilendirme işleminden önce bu kişilerin veya firmaların kredibilitesini uzman personel ve enstrümanlarla ölçerek değerlendirmekte ve böylelikle sorun çıkaracak borçlu ile güvenilir borçluyu uygun bir maliyetle birbirinden ayırabilmektedirler. Bankaların bilgi toplama ve bu bilgileri işleme kabiliyetleri sayesinde krediler ekonomide seçilen verimli projelere aktarılmaktadır. Bankalar olmaksızın tasarruf sahipleri ile yatırımcıların bir araya gelebilmesi, tasarruf sahiplerinin fonlarını verimli yatırım alanlarında değerlendirebilmesi ve bu yatırımları gerektiği gibi izleyip takip edebilmesi imkânsızdır. Bu bağlamda bankalar tasarruf sahiplerinden topladıkları fonları verimli yatırım alanlarına aktararak hem yatırımcının kaynak ihtiyacını karşılamakta hem de tasarruf sahibi adına fonları yönetmekte ve riski üstlenmektedirler (Yağcılar 2011: 5-7).

- Asimetrik Bilgi Problemini Çözmek: Bir ekonomide tasarruf sahiplerinin banka dışı yollarla fon ihtiyacı olan kesimlere ödünç verme işlemi, tasarruf sahiplerinin karşı tarafın bütün riskini üstlenmesine aynı zamanda bu riske ilişkin gerekli bilgileri de edinmemesine yol açabilmektedir. Çünkü ödünç veren taraf, bankanın sahip olduğu bilgi işleme ve derleme kabiliyetine sahip olmadığı ve banka kadar finansal konularda uzman olmadığı için ödünç alan tarafın ödeme durumu, ödeme niyeti ve ödeme zamanı

gibi konular hakkında yeterli bilgiye sahip olmadan hareket etmek durumunda kalacaktır. Bu durumun bir sonucu olarak da asimetrik bilgi problemi ortaya çıkacaktır.

Ancak fon transferinin bankalar aracılığı ile gerçekleştirilmesi durumunda ödünç veren taraf riskini bankaya devretmekte, ödünç alan taraf ise ödeme açısından artık banka ile muhatap olmaktadır. Böylece taraflar arasındaki riskler banka tarafından üstlenilmektedir. Bankaların piyasalarda profesyonel olarak faaliyette bulunan kurumlar olmaları ayrıca her türlü bilgiye ulaşım imkânına ve bu bilgileri sağlıklı bir şekilde değerlendirecek süreç ve ekipmana sahip olmaları, ekonomik ilişki içindeki taraflar arasında asimetrik bilgi sorununun çözümüne katkı sağlamaktadır (Hazar ve Babuşcu 2017: 48).

- Para Politikalarının Etkinliğini Artırmak: Merkez bankası ile bankalar arasında, Merkez bankasının son borç verme mercii olma işlevinden kaynaklı olarak doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişkiden hareketle bir ülkede uygulanan para politikasının etkinliğinin o ülkede gelişmiş bir bankacılık sisteminin varlığına bağlı olduğu söylenebilir. Merkez bankasının para politikasının uygulanmasına yönelik olarak kullandığı açık piyasa işlemleri, reeskont faiz oranları, zorunlu karşılık oranları gibi araçlar, ancak gelişmiş ve yeterli derinliğe ulaşmış bir bankacılık sisteminin varlığı halinde ekonomi üzerinde etkili olabilmektedir (Doğan 2015: 5).

- Ekonomik İstikrarı Etkilemek: Bankalar finansal piyasaların en önemli kurumları arasında yer almaktadır. Öyle ki bankacılık sisteminde bir bankanın başarısız olması durumunda bulaşma etkisiyle diğer bankalar da bundan zarar görecektir ve finansal piyasalarda istikrarsızlık yaşanabilecektir. Bankalar faaliyette buldukları alan nedeniyle istikrarsızlık karşısında diğer sektörlerle nazaran daha savunmasız olarak görülmektedirler. Bu durumun altında ise toplanan fonların büyük bir bölümünün küçük mevduat yatırımcısına ait olması yatmaktadır.

Finansal piyasaları gelişmiş olan ülkelerde bankalar, ekonomik istikrarın sağlanmasında önemli rol oynamaktadırlar. Bankacılık sektörü özellikle reel sektörün kaynak ihtiyacının karşılanmasına, yatırım harcamalarını finanse ederek istihdam

düzeyinin artırılmasına, ulusal ve uluslararası ticaretin geliştirilmesine katkıda bulunarak, ekonomik büyüme ve istikrar üzerinde etkili olabilmektedir.

- Ölçek ve Kapsam Ekonomileri: Bankalar, örgütsel sabit maliyetler aracılığıyla ölçek ekonomilerinden, mevduat ve kredi faaliyetlerinin karşılığı olarak da kapsam ekonomilerinden faydalanabilmektedirler. Uzmanlaşmaya bağlı olarak ölçek ekonomilerine ulaşan bankalar işlem maliyetlerini düşürebilmektedirler. Ayrıca bankalar, müşterileri hakkındaki finansal bilgileri daha düşük maliyetlerle elde edebilmekte ve araştırmayla ilgili işlem maliyetlerini de azaltabilmektedirler (Yağcılar 2011: 8-9).

- Ödeme Sistemlerinin Etkinliğini Artırmak: Ödeme sistemleri, ekonomik birimler arasında mal ve hizmet değişimini kolaylaştıran araçları, yasal düzenleme ve standartları, işletim süreçlerini ve haberleşme ağını kapsamaktadır. Ödemelerin hızlı olmasına, zamanında yapılmasına ve daha güvenli bir şekilde gerçekleştirilmesine imkân tanıyan ödeme sistemleri, finansal otoriteler, iktisadi faaliyette bulunan taraflar ve finansal sistem için her geçen gün daha da önemli hale gelmektedir (<https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman>, 25 Mart 2018’de erişildi).

Teknolojinin ilerlemesiyle birlikte bankacılıkta meydana gelen gelişmeler, ödeme sistemlerinde de çok önemli değişikliklere ortam hazırlamıştır. Bankacılık sektörünün esas ilgi konusu olan ve iktisadi hayatta büyük hacimlere ulaşan “para”, fonksiyonunu yeni bir şekle dönüştürmüş ve elektronik ortamda kaydi para transferi olarak sürdürmeye başlamıştır. Finansal sektörde artan rekabet, işlem hacminden dolayı daha fazla personele ihtiyaç duyulması, maliyetlerin giderek yükselmesi, bilgi ve belgelerin her zaman kullanıma hazır halde tutulması gerekliliği, müşterilere sunulan bankacılık hizmetlerinin çeşitlendirilmesi ve etkinliğin artırılmasına yönelik arayışlar, gelişmiş teknoloji olanaklarının bankacılık sektöründe sürekli ve etkin bir şekilde kullanılması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır (Yağcılar 2011: 9).

- Dış Ticaret Hacmine Katkı Sağlamak: Yurt içinde faaliyet gösteren firmalara yurt dışından mal ve hizmet alımlarını gerçekleştirebilmeleri amacıyla bankalar tarafından akreditif, prefinansman, forfaiting gibi ürünlerle finansman sağlanmaktadır.

Böylelikle firmaların işlem hacimleri artmaktadır. Bu uygulamalarla, hem dış ticari ilişkilerinde kaynak ihtiyacı olan firmalara finansman sağlanması hem de belirli koşullar altında dış ticaretle uğraşan firmaların ödemelerine banka tarafından garantörlük verilmesi, dış ticaret hacminde artış yaşanmasını da beraberinde getirmektedir (Hazar ve Babuşcu 2017: 48).

1.6. Bankacılık Sektörünün Ekonomideki Yeri

Finansal piyasaların gelişmeye başlaması ve buna bağlı olarak da sunulan ürün ve hizmet çeşitliliğinin artması, bu piyasaların lokomotifi sayılan bankacılık sektörünü ekonomilerin vazgeçilmez unsuru haline getirmiştir.

Bankacılık sektörünün güven esasına dayalı ve bir o kadarda riskli yapısı, finansal piyasaların gelişmesinde ve ekonomik büyüme sürecinde yaptığı katkılar, bankaların tasfiyesinde yaşanan sorunlar, mali krizlerin ekonomide oluşturduğu etkiler ve bankacılık sisteminin kriz ortamlarında oynadığı roller bankaları ülke ekonomileri açısından önemli kılmaktadır.

Bankaların ve bankacılık sisteminin önemi kısaca şöyle özetlenebilir:

- Bankalar, tasarruf sahiplerinin ellerindeki fonları mevduat olarak toplamaktadırlar. Bu mevduatları ise yatırım yapmak isteyip de kaynak ihtiyacı olan yatırımcı kesime kredi olarak kullandırmaktadırlar. Yatırımcılar da bu fonları her türlü ticari ve sınai faaliyette kullanma imkânını elde etmektedir. Böylece yatırımlara kaynak yaratılarak ülke ekonomisinin büyümesine katkı sağlanmaktadır.
- Hisse senedi ve tahvil gibi menkul kıymetlerin ihracı, alım-satımı ve alım-satımına aracılık faaliyetleri bankalar aracılığıyla yapılmaktadır. Bu nedenle bankacılık sisteminin olmadığı veya yeterince gelişmediği ekonomilerde büyük ve orta ölçekli işletmelerin varlıklarını sürdürmeleri mümkün olmamaktadır.

- Bankalar, topladıkları mevduatlara karşılık tasarruf sahiplerine faiz getirisi sunmaktadırlar. Bankalar böylece hem tasarruf sahiplerinin fonlarının atıl olarak tutulmasının önüne geçmekte hem de bu fonları piyasaya kazandırarak ülke ekonomisinin gelişimine katkıda bulunmaktadırlar.
- Bankaların ülke ekonomileri için bir diğer önemi ise piyasada dolaşımda olan para miktarına etki edebilmeleri ve fiyat mekanizması üzerinde etkili olabilmeleridir. Özellikle merkez bankaları açık piyasa işlemleri, zorunlu karşılıklar, reeskont oranları gibi para piyasası araçlarıyla ekonomide dolaşımda olan para miktarını kontrol altında tutmakta böylece fiyat, arz ve talep istikrarını sağlamaktadırlar.

Bankaların ekonomi ve toplum hayatı açısından önemini vurgulamak için onların yaptıkları işlem hacmine, aracılık ve dağıtım fonksiyonlarına bakmak yeterli olabilecektir. Ayrıca atıl durumda olan, üretim süreçlerinde yer almayan küçük veya büyük fonları tasarruf sahiplerinden toplayabilmek bankalara duyulan güvenin de bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Bankalar bu güven ortamını oluşturarak, tasarruf sahiplerinin bir süre için kullanmayacakları fonlarını toplamakta, bu fonları piyasada ihtiyaç duyan kişi veya kurumlara kaynak olarak aktarmaktadırlar. Bu şekilde, paranın atıl durmasının veya başka bir deyişle paranın gizlenmesinin önüne geçmektedirler. (Karataş 2015: 8).

II. BÖLÜM

2. RİSK KAVRAMI, RİSK YÖNETİMİ VE BANKACILIK SEKTÖRÜ AÇISINDAN RİSKLER

2.1. Risk Kavramı

Günlük hayatın her alanında karşılaşılabileceğimiz bir unsur olan risk kavramı en geniş anlamıyla zarara uğrama ihtimalini ifade etmektedir. Finansal olarak ise risk; beklenen sonuç ile gerçekleşen sonuç arasındaki sapma olup, belirsizlikten kaynaklı olarak ortaya çıkan neticelerin dağılımıdır. Dağılım ne kadar dalgalı ise riskin derecesi de o kadar fazla olmaktadır (Mermod ve Ceran 2014: 30).

Altay (2015: 1)'e göre, "Risk, genellikle gerçekleşmesi muhtemel ve olumsuz sonuçlara yol açacak bir kavramı ifade etmektedir."

Bolak (2004: 3)'e göre, "planların başarısız olma olasılığı, hatalı karar alma tehlikesi, zarar etme veya kâr etmeme gibi durumları genel olarak risk diye adlandırmak mümkündür."

Risk en basit tanımıyla herhangi bir faaliyete ilişkin bir zararın ortaya çıkması, bir giderin veya kaybın gerçekleşmesi halinde iktisadi anlamda sağlanan faydada azalma ihtimalini ifade etmektedir. Diğer taraftan risk muhtemel sorunları, tehlikeleri ve kayıpları gösteren bir olgudur. Bu açıdan bakıldığında risk gelecekte doğabilecek sorunlara ve tehlikelere işaret etmektedir.

Riskin en belirgin özellikleri ise:

- Tam anlamıyla ve net olarak bilinmemesi,

- Zaman içerisinde değişime uğraması,
- Olumsuz nitelikte sonuçlar meydana getirebilmesi ve
- Yönetilebilir nitelikte olmasıdır (Hazar ve Babuşcu 2017: 221).

Risk, günlük hayatın her alanında karşılaşılabilecek; kişiler, kurumlar ve işletmeler açısından son derece önemli bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Gerçek veya tüzel kişilerin yapmış oldukları işlemlerin büyük bir bölümünün sonuçlarını önceden kestirebilmek olanaksız olmaktadır. Bu durumun temel nedenlerinden biri gelecekte oluşabilecek olaylar hakkında kesin ve net bir bilgiye sahip olunamamasından kaynaklanmaktadır. Gelecek hakkında net bir bilgiye sahip olunamaması diğer bir ifadeyle belirsizlik ortamı ise riskin ana kaynağını oluşturmaktadır. Satın alma faaliyeti, evlilik kararı, seyahat için araç tercihi, yatırım kararları, inşaat faaliyetleri, ürün tasarımı, müşterilerin kredilendirilmesi vb. gibi çeşitli konularda alınan kararlar gelecekteki belirsizlik ortamından kaynaklı olarak farklı nitelik ve özelliklerde risk teşkil etmektedir.

Türkçe, İngilizce, Almanca, Fransızca, Portekizce ve İtalyancada risk ile ilgili tanımlar zarar, tehlike, kayıp gibi olumsuz ve istenilmeyen sonuçlarla karşılaşma ihtimali çevresinde birleşmektedir.

Çince ve Arapçada ise riskle ilgili farklı tanımlar bulunmaktadır. Risk, Çincede iki farklı işaretle ifade edilmekte ve bu işaretlerden biri tehlikeyi, diğeri ise fırsatı teşkil etmektedir. Risk, Arapçada ise rızk kelimesi ile Allah'ın ihsan ettiği nimet, lütuf, maişet, geçim ve gelir olarak tanımlanmaktadır.

Tanımlardan da anlaşılacağı gibi risk, arzulanmayan veya gerçekleşmesi beklenmeyen bir sonuçla karşılaşma ve zarara uğrama ihtimali olarak ifade edilmekte olup, çoğunlukla negatif yönü ön planda tutulmaktadır. Genelde negatif yönü daha ağır basan risk tanımı ve algısı bilimsel ve teknolojik gelişmelerin yanı sıra çağdaş yaşamın getirdiği yeni anlayış ile değişime uğramış; fırsat yönü daha ön plana çıkmaya başlamıştır (Yarız 2012: 5-6).

2.2. Bankacılık Açısından Risk Kavramı

Risk kavramı, finansal piyasaların en önemli bileşenlerinden biri olan bankacılık sektöründe gün geçtikçe daha da önemli bir konu haline gelmektedir. Özellikle ülkeler arasındaki ticaretin gelişmesi, liberal politikalar ve küreselleşme gibi faktörlerinde etkisiyle banka portföyleri çeşitlenmiş, farklı finansal enstrümanlar ortaya çıkmıştır. Bu yenilikler fırsatların yanı sıra yeni risklerinde ortaya çıkmasına neden olmuş ve bu risklerin etkin bir şekilde yönetimi için farklı stratejiler geliştirilmeye çalışılmıştır (Mermod ve Ceran 2014: 31).

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) (2006: Md 3)' e göre, bankacılıkta risk; "Bir işleme ya da faaliyete ilişkin bir parasal kaybın ortaya çıkması veya bir giderin ya da zararın oluşması halinde ekonomik faydanın azalması ihtimali" olarak ifade edilmektedir.

Başka bir tanımda ise bankacılıkta risk kavramı, planlanan ve istenilen sonuçların gerçekleşmemesi olarak ifade edilmektedir.

Kâr maksimizasyonu hedefi ile faaliyette bulunan bankaların bu hedeflerinde oluşabilecek sapmalar risk olgusunu ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla riskin bankacılık sektörü açısından önlenemeyen ve tamamen giderilemeyen bir faktör olarak ele alınması zorunlu hale gelmektedir.

Neredeyse her karar alanında riskin söz konusu olduğu bankacılık sektöründe kârlı bir şekilde faaliyetlerin sürdürülebilmesi için, gelir sağlayıcı ve maliyetleri kontrol edici önlemler alınmanın yanı sıra etkin bir risk yönetiminin de gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Bir bankanın maruz kaldığı risklerin temel olarak üç kaynağı mevcuttur:

- Yetersiz çeşitlendirme
- Yetersiz likidite
- Risk alma eğilimi.

Bankacılıkta çeşitlendirme önemlidir, çünkü karşılaşılan risklerin çoğu öngörülemediğinden bunların etkisi çeşitlendirme ile minimize edilebilir. Likidite riski bankacıların kararlarından etkilenen bir bankacılık riski olmakla beraber, aynı zamanda bankacılık sisteminin performansını önemli oranda etkileyen bir fonksiyon olmaktadır. Risk alma eğilimi ise bankaların alternatif varlıklar, yükümlülükler, borçlar ve faaliyetler arasında seçim yapabilmelerine imkân vermesi bakımından önem arz etmektedir (Babuşcu 1997: 60).

2.3. Bankacılıkta Risk Yönetimi

Doğada gerçekleşen tüm olaylar gibi bankacılık işlemleri de yapısı itibariyle içerisinde risk almayı gerektiren işlemler barındırmaktadır. Bankalar bu nedenle finansal ve finansal olmayan risklere odaklanarak maruz kalabilecekleri tehlikeleri bertaraf etmeye çalışmaktadırlar (Ulusoy 2015: 371).

Bankaların hem yeterli likiditeye sahip olmasını, hem de sürdürülebilir kârlılığını garanti altına almak amacıyla potansiyel risklere karşı uygulanan politikaların tamamı risk yönetimi olarak tanımlanabilir. Diğer bir ifadeyle risk yönetimi, oluşabilecek zararlara karşı engelleyici tedbirler almak, olası zararlar için ölçme yöntemi kullanmak, üst yönetimi süreç hakkında bilgilendirecek sistemi oluşturmak ve süreçte değişiklik gerektiren durumlarda hızlı ve etkili karar almayı sağlayacak sistemleri kurmak demektir (Babuşcu 2005: 16).

2.3.1. Bankacılıkta Risk Yönetiminin Gelişimi

Bankacılık sektörünün risk yönetimi teorilerinin gelişmesinde önemli bir paya sahip olduğu düşünülmektedir. Çünkü bankacılık sektörü, yapısı itibariyle birçok risk unsuru barındırmakta ve bu riskleri etkin bir şekilde yönetebildiği sürece faaliyetlerini sürdürebilmektedir. Sektörün hassas ve kırılgan bir yapıda olması nedeniyle, mali piyasalarda oluşabilecek bir kriz veya panik havası reel sektörde yer alan diğer işletmeleri etkilemekle kalmayıp, ulusal hatta küresel boyutta etkiler doğurabilecektir.

Ticari bankacılığın en önemli faaliyetlerinden biri, uygun bir maliyetle elde edilen kaynakların daha yüksek bir getiri oranı ile kredi olarak verilmesidir. Bu kredi verme faaliyetinin bankaların bilançolarında ortaya çıkardığı görünüm, diğer sektörlerde yer alan işletmeler ile karşılaştırıldığında yabancı kaynakların özkaynaklara göre daha yüksek bir seviyede olmasıdır. Finansal kaldıracın etkisiyle ortaya çıkan bu risk, vade uyumsuzluğu söz konusu olduğunda daha da artmaktadır. Dolayısıyla bankacılıkta riskin yönetilmesi, bankaların esas faaliyetlerinin getirdiği bir zorunluluk olarak değerlendirilmektedir.

Bankacılık sektörünün geleneksel bankacılık faaliyetlerinin dışına çıkarak artan bir oranda menkul kıymetleştirme faaliyetlerine başlaması, yatırım ve finansman işlemlerini ön plana çıkararak yatırım bankacılığının da gelişimine katkıda bulunmuştur. Menkul kıymetleştirme ile birlikte türev ürünler ve kredi türevleri faaliyetleri riskin yönetilmesi ve kontrol edilmesinde önemli avantajlar sunmuş fakat bu faaliyetler üzerinde gerçekleştirilen spekülasyon işlemleri sistematik risklerin artmasına yol açmıştır. Bununla birlikte uluslararası sermayenin daha yüksek getiri elde etme arzusu ile dünya geneline yayılması, bir ülkede oluşabilecek mali krizin diğer ülkeleri de etkisi altına alarak küresel boyutta olumsuz sonuçlar doğurma olasılığını artırmıştır. Dolayısıyla bankacılık sisteminde istikrarın sağlanması ve kırılganlığın giderilmesi sadece ülke ekonomileri için değil küresel ekonomi için de çok önemli bir konu haline gelmiştir. Bu gibi nedenlerle devletler, bankacılık sektöründeki faaliyetleri düzenleyecek ve denetleyecek kurullar oluşturmaya başlamışlardır.

Bankacılık sektörünün maruz kaldığı risklerin artmasıyla birlikte, tüm bankaların ortak standartlara bağlı olarak çalışmalarının olası tehlikelere karşı daha etkili olacağı görüşü önem kazanmıştır. Buradaki asıl amaç, bankaların kabul ettikleri riskler karşılığında yeterli düzeyde sermaye bulundurarak finansal bir başarısızlık ihtimalini minimum seviyeye indirmektir. Bu şekilde sistemik risklerin etkisinin azaltılarak, ülke ekonomisinin tamamını etkileyecek kadar büyük bir krize dönüşmesinin önüne geçmek amaçlanmaktadır. Bu konudaki gelişmeler ve bu yöndeki çabalar Basel sürecinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamış ve bankacılık sektörünün risk yönetim politikalarına temel teşkil edecek sermaye uzlaşıları yayımlanmıştır. (Altay 2015: 132-133).

Bankacılıkta risk yönetiminin gelişimini dört başlık altında incelemek mümkündür. Bunlar; Basel I, 1996 düzenlemeleri, Basel II ve Basel III' tür.

2.3.1.1. Basel I

Uluslararası finans piyasalarında gerçekleşmiş veya gerçekleşmesi muhtemel dalgalanmaların etkisini minimum düzeye indirmek, sistemli ve istikrarlı bir piyasanın oluşmasını sağlamak amacıyla uluslararası alanda bazı çalışmalar yapılmıştır. Bunların ilki 1974 yılında Uluslararası Ödemeler Bankası (BIS) bünyesinde kurulan Basel Komitesi ve bu komite tarafından 1988 yılında yayınlanan Basel I uzlaşısıdır.

Basel 1 uzlaşısı, uluslararası alanda faaliyette bulunan bankaların, varlıkları ile ellerinde tuttıkları sermaye arasında risk odaklı bir ilişki kurmaya çalışmıştır. Bu düzenleme ile birlikte bankaların riskli faaliyetleri karşısında tutmaları gereken asgari sermaye oranı üzerine odaklanılmış ve “Cook Rasyosu” olarak da adlandırılan Sermaye Yeterliliği Rasyosu'nun (SYR) bulunduğu bir tebliğ yayınlanmıştır. Tebliğ, uluslararası faaliyet gösteren bankaların kredi riskine karşılık olarak ayırmak zorunda oldukları asgari sermaye tutarını standart bir yöntemle hesaplamakta, banka bilançolarının aktifinde yer alan varlıklara risk ağırlıklı tanımlamalar yapmakta ve risk ağırlıklı varlıklar karşılığında minimum %8 oranında sermaye tutulmasını öngörmektedir (Yarız 2012: 54).

$$\text{Sermaye Yeterliliği Rasyosu} = \frac{\text{Özkaynak}}{\text{Risk Ağırlıklı Varlıklar ve Gayri Nakdi Krediler}} = \%8$$

Basel I uzlaşısı; sadece uluslararası alanda faaliyet gösteren bankalar için geliştirilmiş bir sistem iken neredeyse tüm ülkeler tarafından benimsenmiş ve bu sayede geniş bir uygulama alanı bulmuştur. Buna rağmen Basel uzlaşısı kabul edildiği tarihten itibaren eleştirilerin hedefi olmuş ve uzlaşının uygulamaya koyulmasıyla birlikte çeşitli sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu sorunları şu şekilde sıralamak mümkündür;

- Basel I uzlaşısında, bankanın karşılaşılabileceği kredi riski, aktiflerin ve bilanço dışı işlemlerin farklı risk gruplarına ayrılması ve her gruba karşılık

gelen %0, %20, %50 ve %100 risk ağırlık katsayılarıyla çarpılması sonucu belirlenmektedir.

- Basel I yalnızca dört farklı risk ağırlığı kullanmakta ve bu nedenle risk duyarlılığı açısından yetersiz kalmaktadır. Basel I standardı, faaliyet alanları farklı olan bankalara benzer uygulamalar yapmakta bu nedenle de “herkese tek beden elbise” şeklinde eleştirilere maruz kalmaktadır.
- Basel I uzlaşısında “OECD kulüp kuralı” olarak belirtilen uygulamadan dolayı OECD’ye üye olan ülkelerin hükümetleri için %0, bu ülkelerin bankaları için ise borçlanmaları durumunda %20 risk ağırlığı öngörülmüştür. Diğer yandan OECD üyesi olmayan ülkelerin %100 risk grubu kapsamında değerlendirilmesi çeşitli eleştirilere neden olmuştur.
- Basel I bankaların maruz kaldıkları kredi riski ve piyasa riskini gerçekçi bir yöntemle ölçmede yetersiz kalmış, finansal piyasalardaki kırılganlığa ve fiyat dalgalanmalarına yeterince odaklanmamıştır.
- Ayrıca Basel I uzlaşısı bankaların portföy oluşturmada farklı davranışlar sergilemesini göz ardı etmiştir.

Bu gibi nedenler, mevcut uzlaşının yeniden gözden geçirilerek daha kapsamlı bir hale getirilmesini ve daha hassas risk ölçüm ve yönetimine imkân verecek şekilde yapılandırılmasını bir zorunluluk haline getirmiştir (Kıraç ve Akardeniz 2015: 359-360).

2.3.1.2. 1996 Düzenlemesi

1980’li yıllara kadar finansal piyasalar içerisinde ticari bankalar öncü sektör olmayı başarmış bu dönemde yatırımlar genellikle ticari krediler ile finanse edilmiştir. 1990’lı yıllara gelindiğinde ise menkul kıymetleştirme faaliyetleri ve sermaye piyasası araçlarının yaygınlaşmasıyla yatırım bankacılığı ön plana çıkmıştır. Sermaye piyasasının gelişmeye başlaması, yatırım ve finansman seçeneklerinin de hızla çeşitlenmesini sağlamıştır. Bu gelişmeler bankaların risk yönetim süreçlerinde piyasa riskine daha duyarlı bir şekilde eğilmelerini zorunlu kılmıştır.

Bankaların piyasa risklerine daha duyarlı hale gelmelerine rağmen, 1988 yılında uygulamaya konulan Basel I sermaye uzlaşısının sadece kredi riskini içermesi, risk yönetim süreçlerinin düzenlenmesi ve sermaye yeterliliğinin denetlenmesi konusunda bazı eksikliklere neden olmuştur. Ayrıca Basel I düzenlemesindeki risk ağırlıklandırma süreci göz önüne alındığında, bankaların riskli aktiflerini yeterince çeşitlendiremedikleri görülmektedir. OECD üyesi olan-olmayan ülkeler arasında ise risk ağırlıklandırma kategorisi açısından ciddi anlamda bir adaletsizlik söz konusu olmuştur. Örneğin; OECD üyesi olmayan ülkelerde özel şirketler tarafından çıkarılan ve AAA kredi derecesine sahip tahvillerin risk ağırlığı %100 olarak dikkate alınmakta, diğer yandan OECD' ye üye olan ülkelerdeki özel şirketler tarafından çıkarılan ve BB veya C notuna sahip tahvillerin risk ağırlığı daha düşük olarak değerlendirilmektedir. Tüm bunlarla birlikte, vade unsuru, kredi türevleri ve portföy çeşitlendirmesi gibi faktörlerin de dikkate alınmaması Basel I uzlaşısının revize edilmesini gündeme getirmiş ve 1996 yılında yapılan düzenlemeyle sermaye yeterliliği hesaplamalarına piyasa riski de dâhil edilmiştir.

Yeni düzenleme ile birlikte bankaların bilanço içi ve bilanço dışı tüm işlemlerinde piyasa riski de hesaplama dâhil edilmeye başlanmıştır. 1996 düzenlemesi ile bankaların piyasa risklerini hesaplamada önlerinde iki seçenek bulunmaktadır. İlk seçenek bankaların kendi içsel modelleri ile risklerin hesaplanması, ikinci seçenek ise Basel komitesinin öngördüğü standart yaklaşım modelinin kullanılmasıdır.

1996 yılında yapılan düzenleme ile birlikte getirilen bir diğer yenilik ise yoğunlaşma riskine karşı alınan önlemdir. Bu kapsamda yapılan değişikliğe göre bankaların herhangi bir riskli pozisyonunun banka sermayesine oranının %25 seviyesini geçemeyeceği ve bu oranın %10'dan fazla olması durumunda ise bunun raporla bildirilmesi gerektiği karara bağlanmıştır (Altay 2015: 138-139).

1996 yılında yapılan düzenlemeye göre asgari sermaye yeterliliği şu şekilde hesaplanmaktadır:

$$SYR = \frac{\text{Sermaye}}{(\text{Kredi RAV}) + (\text{Piyasa RAV})} \geq \%8$$

SYR: Sermaye Yeterliliği Rasyosu,

Kredi RAV: Kredi Riski Ağırlıklı Varlıklar,

Piyasa RAV: Piyasa Riski Ağırlıklı Varlıklar.

2.3.1.3. Basel II

Basel I sermaye uzlaşısı ve daha sonrasında 1996 düzenlemesi, ulusal sermaye yeterliliği konusunda bir standart geliştirmek ve sermaye yeterliliği hesaplama yöntemlerini uyumlu hale getirmek amacıyla kurulmuş ve uluslararası bankacılık sektöründe rekabetin güçlendirilmesi ve bankacılık sektörünün daha sağlam bir yapıya kavuşmasına yardımcı olmuştur. Ancak bu düzenlemelerin zamanla eksik yönleri fark edilmiş, özellikle Basel I uzlaşısının yalnızca kredi riskini dikkate alması, vade uyumu ve portföy çeşitlendirmesi gibi kredi riski azaltım tekniklerini göz ardı etmesi ciddi eleştirilere neden olmuştur. Bu eksiklikler sermaye yeterliliğinin hesaplanması konusunda daha kapsamlı bir düzenleme yapılması gerekliliğini ortaya koymuş ve 2004 yılında Basel II uzlaşısı yayımlanmıştır.

Basel II metni, beş yıl süren müzakere sürecinden sonra 2004 yılında yayımlanmış, ticari faaliyetler ve çifte temerrüt riskine ilişkin düzenlemeler ile 2005 yılında güncellenmiş ve yapılan son incelemelerden sonra kapsamlı hâli Haziran 2006'da yayımlanmıştır.

Basel II sermaye uzlaşısı, risk türleri ile özkaynak ihtiyaçlarını daha iyi eşleştirmiş, risklerin ölçülmesi ve yönetilmesi ile ilgili esasları ve bu konudaki gelişmeleri yakından takip ederek daha çevreleyici bir yaklaşım benimsemiştir. Uzlaşısı ayrıca, finansal sistemin istikrarlı bir şekilde işlemlerini desteklemeyi ve sürdürülebilir bir rekabet ortamı oluşturma yönündeki çalışmalarını sürdürmüş ve özellikle karmaşık yapıda bir çeşitlilik arz eden uluslararası bankalara odaklanmıştır.

Basel II uzlaşısı, Basel I'e esas teşkil eden "herkese tek beden elbise anlayışı" yerine, çok odaklı bir risk yönetimi yaklaşımını benimsemiştir. Örneğin; banka veya diğer kredi kuruluşları ticari kredi talep eden bir müşteri ile karşılaştıklarında, derecelendirme kuruluşlarının vereceği notu göz önüne alarak işletmeyi KOBİ, Kurumsal KOBİ veya Perakende KOBİ sınıflarından birine dâhil edecektir. Daha sonra müşterinin kredi notuna göre kredi talebinin karşılanıp karşılanmayacağı, karşılanacaksa hangi maliyet ve oranlarda karşılanacağı belirlenecektir. Bu örnekten de anlaşılacağı üzere Basel II'nin temeli, müşterilerin finansal durumu ve kredibilitesine göre kredilendirilmenin de farklı şekillerde yapılabileceği esasına dayanmaktadır.

Basel II'nin içerisinde asgari sermaye tutarının nasıl hesaplanacağı, karşılaşılan risklerin etkin bir şekilde nasıl yönetileceği, sermaye yükümlülüğünün ne şekilde değerlendirileceği ve bunun kamuya nasıl açıklanacağına dair hükümler bulunmaktadır. Basel II içerisinde ayrıca risk ölçümüne ilişkin olarak standart yöntemlerin yanında, kredi, piyasa ve operasyonel riskle alakalı matematiksel/istatistik risk ölçüm yöntemleri de yer almaktadır.

Basel II süreci esasında risk yönetimi alanında son dönemlerde ortaya çıkan gelişmelerin devamı niteliğindedir ve önceden gelişmiş ülkelerde sektörel bir standart olarak kabul edilen uygulamalar Basel II düzenlemesi ile birlikte mevzuat hâline dönüşmüştür.

Sermaye yükümlülüğü konusundaki hesaplamalara yeni yaklaşımlar getiren Basel II uzlaşısı temel olarak üç yapısal bloktan oluşmaktadır. Bunlar; Asgari sermaye yeterliliği, denetim otoritesinin incelenmesi ve piyasa disiplini (Arslan 2007: 52-53).

- i) Asgari Sermaye Yeterliliği: Sayısal olarak analiz yapılmasına imkân veren ve bankaların maruz kaldıkları veya kalabilecekleri risklere karşılık olarak tutmaları gereken asgari sermaye miktarına ilişkin olan bölümdür.
- ii) Denetim Otoritesinin İncelenmesi: Niteliksel değerlendirme sürecinin bulunduğu bu blokta bankalara ve denetçilere özel sorumluluklar yüklenmektedir. Böylelikle bankaların iç denetim ve kurumsal yönetim ilkelerinin sağlam bir yapıya kavuşturulması hedeflenmektedir. Bu prensibin

amacı, bankaların etkin ve doğru bir yaklaşımla değerlendirilmiş risklerine karşılık olarak ayırmaları gereken asgari sermayenin belirlenmesinde gerekli olan bir içsel ölçüm ve derecelendirme tekniğine sahip olduklarından emin olmak, bankaların karşılaştıkları risklere oranla sermayelerinin yetersiz kalmasının önüne geçerek, gözetim ve denetim otoritesinin erken müdahalesine olanak tanımaktır.

iii) Piyasa Disiplini: Piyasa disiplininin sağlanmasına yönelik olarak kamuoyunun bilgilendirilmesini öngören bölümdür. Bu bölümde amaçlanan ise, bankaların kendileri ile ilgili gerekli olan tüm bilgileri zamanında, şeffaf bir şekilde ve eksiksiz olarak açıklamalarını sağlamak, böylece piyasadaki katılımcıların değerlendirme ve karar verme süreçlerine katkıda bulunabilmektir (Yörük 2007: 370).

2.3.1.4. Basel III

Yaşanan her finansal kriz sonrasında benzer krizlerin tekrarlanmaması adına farklı arayışlar içine girilmekte ve önceki kriz dönemlerinde elde edilen tecrübeler gözden geçirilerek finansal sistemin bu gibi durumlardaki eksiklikleri giderilmeye çalışılmaktadır. Son küresel kriz deneyiminden önce düzenlenen ve uygulamaya konulan Basel II uzlaşımın eksikliklerini gidermek, yeni yaklaşımlar ve tedbirler geliştirmek, böylelikle muhtemel krizleri engellemeye çalışmak veya zarar riskini minimum seviyeye indirmek amacıyla Basel Komitesi tarafından Basel III standartları hazırlanmıştır.

Basel III uzlaşısı, önceki düzenlemenin bankacılık sektöründe istikrarın sağlanması konusunda yetersiz kalması ve birtakım eksik yönlerinin bulunması nedeniyle gündeme getirilmiştir. Dolayısıyla Basel II'nin eksik yönlerini, Basel III uzlaşımının hazırlanmasındaki temel dayanak noktası olarak söylemek mümkündür. Basel III uzlaşımının ortaya çıkmasında etkili olan nedenlerin bazılarını şu şekilde sıralayabiliriz:

- Finansal piyasaların bozulma eğilimi gösterdiği dönemlerde ani şekilde düşüş gösterebilen sermaye tamponlarının güçlendirilmesi,

- Banka sermayelerinin niteliğinin artırılması,
- Basel II uzlaşısına destek olmak amacıyla bir kaldıraç oranı uygulamasının geliştirilmesi,
- Asgari sermaye gereksinimi kapsamında ortaya çıkan döngüsellığı azaltma ve karşılık ayrılması,
- Bankacılık sektörünün sağlam bir yapıya kavuşturulması amacıyla ortaya konulan sermaye ve likidite düzenlemeleri ile ilgili öneriler sunması,
- Risk yönetim süreçlerinin geliştirilmesine ek olarak, bankaların stres dönemlerinde dayanıklılığının artırılması.

Basel I uzlaşısının uygulanması sürecinde birçok bankacılık krizinin meydana gelmesi, ayrıca Basel II sürecinde dünya genelinde etkili olan küresel bir bankacılık krizinin tecrübe edilmesi, ekonomistleri farklı çözüm arayışları içine girmeye itmiştir. Bununla birlikte bazı Avrupa Birliği ülkelerinin (İspanya, Yunanistan, Macaristan gibi) mali darboğaz nedeniyle borçlarını ödeyemez hale gelmesi ve bu durumun gelişmiş ülke ekonomilerini ciddi şekilde etkilemesi, ilgili kurum ve kuruluşları yeni önlemler almaya yöneltmiştir. Bu çerçevede BIS 12 Eylül 2010 tarihinde gerçekleşen Merkez Bankaları ve Denetim Otoriteleri Başkanları (GHOS- Governors and Heads of Supervision) Grubu toplantısının ardından, var olan sermaye gereksinimi düzenlemelerinin kapsamını genişleten ve 26 Temmuz 2010'da varılan mutabakatı onaylayan bir açıklama yapmıştır.

Basel III olarak nitelendirilen uzlaşıyla ulaşılmak istenen hedefler ise aşağıda maddeler halinde açıklanmıştır (Gürel, Gürel ve Demir 2012: 17-18):

- Hangi sebeple olursa olsun finansal ve ekonomik olumsuzluklar karşısında bankacılık sektörünün dayanıklılığının artırılması,
- Risk yönetimi ve kurumsal yönetim uygulamalarının geliştirilmesi,
- Bankacılık sisteminde şeffaflığının yanı sıra kamuoyunu aydınlatma ve bilgi verme özelliğinin artırılması,
- Mikro bazlı çalışmalar yaparak bireysel anlamda bankaların dayanıklılığının artırılması,
- Makro bazda yapılacak düzenlemelerle ise finansal sistemin olası şoklara karşı direncinin artırılması.

Basel III, Basel II uzlaşısını ortadan kaldıran yeni bir düzenleme değil Basel II uzlaşısının eksik ve yetersiz kalan yönlerini gidermek amacıyla getirilen bir uzlaşıdır. Basel III uzlaşısının getirmiş olduğu yenilikler aşağıda kısaca açıklanmıştır:

- Likidite Kaldıraç Oranı: Bu oran ile bankanın yerel otoritelerce belirlenecek olan stres senaryosu kapsamında öngörülen zaman diliminde tüm likidite ihtiyaçlarının giderilmesi amaçlanmaktadır. Basel III Likidite Kaldıraç Oranı (LKO) düzenlemesi, bankaların 30 gün içinde gerçekleşmesi muhtemel net nakit çıkışlarını karşılayacak yeterlilikte yüksek kaliteli likit varlık stokuna sahip olmalarını öngörmektedir. Bir bankanın likidite karşılama oranının ise en az % 100 olması hedeflenmektedir.
- Net İstikrarlı Fonlama Oranı: Likidite karşılama oranının işlevini artırmak, yapısal likidite uyumsuzluklarını en aza indirmek ve çekirdek fonlamayı belirli bir seviyede tutabilmek amacıyla net istikrarlı fonlama oranı adıyla yeni bir oran oluşturulmuştur. Bankanın mevcut istikrarlı fonlama tutarının ihtiyaç duyulan istikrarlı fonlama tutarına oranlanması ile bulunan net istikrarlı fonlama oranının, likidite karşılama oranında olduğu gibi en az % 100 olması amaçlanmaktadır.
- Sermayenin Güçlendirilmesine Yönelik İlave Tedbirler: Basel III'teki yeniliklerden birisi de sermayenin güçlendirilmesi için ilave tedbirlerin alınmasıdır. Bu doğrultuda Basel II'de yer alan sermaye güçlendirilmiş, ayrıca indirim kalemlerinde de çeşitli düzenlemelere gidilmiştir.

Basel III kapsamında sermayenin güçlendirilmesine yönelik olarak, asgari çekirdek sermaye oranı ve asgari birinci kuşak sermaye oranı aşamalı bir şekilde yükseltilerek, 2013'ten 2015'e kadar olan süreçte asgari sermaye çekirdek oranı % 2'den % 4,5, asgari birinci kuşak sermaye oranı ise % 4'ten % 6 seviyesine çıkarılmıştır.

Sermayenin güçlendirilmesi amacıyla getirilen ilave tedbirlerden birisi de sermaye tamponu uygulaması olmuştur. Özellikle küresel kriz dönemlerinde bankaların oluşabilecek tüm finansal şoklara karşı sistemin işleyişine zarar vermeden ayakta kalabilmeleri için öncelikle ve kesinlikle güçlü bir sermaye yapısına sahip olmaları ve

yükümlülüklerini zamanında karşılayabilmeleri zorunluluk arz etmektedir. Bu sebeple bankaların sermayelerinin her türlü olağanüstü duruma karşı hazırlıklı olmalarını sağlamak adına ilave bir tedbir olarak sermaye tamponları tesis edilmiştir.

Bunlardan ilki çekirdek sermaye ihtiyacına ek olarak tesis edilecek olan koruma tamponudur. Bu tamponun 2016 yılında % 0,625'ten başlanarak 2019 yılına kadar kademeli olarak artırılması ve 2019 yılında ise en az % 2,5 düzeyinde olması hedeflenmektedir.

Tecrübe edilen küresel kriz sonrası ortaya çıkan bir diğer sorun ise yüksek kaldıraç oranları olmuştur. Basel III bu sorunun çözümü için de bir takım düzenlemeler getirmiştir. Basel komitesi, kaldıraç oranı olarak % 3 seviyesini 2013-2017 dönemleri için test etmiş ve bu oran ile 2018 yılından itibaren bankalara ana sermayelerinin ancak 33 katına kadar bilanço büyüklüğü oluşturabilme izni vermiştir (Apak, Erol ve Aslan 2016: 25-26).

2.3.2. Bankalarda Risk Yönetiminin Amacı ve Önemi

Küreselleşmenin etkisiyle tüm finansal piyasalarda köklü değişiklikler yapılmış ve önemli gelişmeler olmuştur. Bu durum ulusal ve uluslararası anlamda bankacılık faaliyetlerini de temelden etkilemiştir. Finansal piyasaların gelişmeye başlaması ürün çeşitliliğini artırmış, yeni kazanç fırsatları sunmuş ve piyasaların derinleşmesine katkıda bulunmuştur. Bu gelişmeler aynı zamanda karşılaşılan risklerin de artmasına ve çeşitlenmesine yol açmış, özellikle bankalar için etkin bir risk yönetimi hem ulusal hem de uluslararası anlamda piyasa istikrarını korumak adına kaçınılmaz hale gelmiştir (Ulusoy 2015: 374).

Bankanın kârlı olduğu dönemlerde bile yükümlülüklerini zamanında yerine getirememesi veya yükümlülüklerini yerine getirmesine rağmen ortaklarını tatmin edecek düzeyde bir kârlılık oranına sahip olamaması gibi durumlar bankanın geleceğini tehlikeye sokan en temel riskler olarak kabul edilebilir (Kaval 2000: 23). Bu açıdan bakıldığında bankacılıkta risk yönetiminin, bankaların onarılamayacak ölçüde, kabul

edilmesi ve karşılanması mümkün olmayan zararlarla karşılaşma ihtimalini en aza indirmek ve bankaların finansal performanslarını istikrarlı bir şekilde artırmak olmak üzere iki temel hedefi bulunmaktadır.

BDDK (2012, Md:35) tarafından yayınlanan Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmelik'e göre "Risk yönetimi sisteminin amacı, bankanın gelecekteki nakit akımlarının ihtiva ettiği risk-getiri yapısını, buna bağlı olarak faaliyetlerin niteliğini ve düzeyini izlemeye, kontrol altında tutmaya ve gerektiğinde değiştirmeye yönelik olarak belirlenen politikalar, uygulama usulleri ve limitler vasıtasıyla, maruz kalınan risklerin konsolide ve konsolide olmayan bazda tanımlanmasını, ölçülmesini, raporlanmasını, izlenmesini, kontrol edilmesini ve risk profilleriyle uyumlu içsel sermaye gereksiniminin belirlenmesini sağlamaktır."

Etkili bir risk yönetimine sahip olan bankalar, kontrol mekanizmaları sayesinde olası kayıpları en aza indirmekte, riske duyarlı kârlılık analizleri yaparak daha kârlı işlemlere yönelmekte ve hissedarlar için yüksek kazanç olanakları sunmaktadırlar. Bu tür bankalar ayrıca, karşılaşılabilecek risklere karşı detaylı incelemeleri yapar, muhtemel kayıpları önceden belirler ve kayıpları minimuma indirmek için gerekli önlemleri alırlar. Risk yönetimi konusuna gerekli önemi göstermeyen veya yeterli bir risk yönetim planlaması olmayan bankalar ise olası krizleri önceden tahmin edemez, gerekli önlemleri alamazlar ve sonuç olarak da ciddi kayıplara maruz kalırlar (Koçyiğit ve Demir 2014: 225-226).

2.3.2. Bankacılıkta Risk Yönetim Süreci

BDDK (2001: Md.29)'a göre "risk yönetimi süreci banka üst düzey yönetimi ile risk yönetimi grubunun beraberce belirlediği ve yönetim kurulunun onayladığı esaslar çerçevesinde, risklerin tanımlanması, ölçülmesi, risk politikaları ve uygulama usullerinin oluşturulması ve uygulanması, risklerin analizi ve izlenmesi, raporlanması, araştırılması, teyidi ve denetimi safhalarından meydana gelir." Bu doğrultuda bankacılık sisteminde uygulanan genel risk yönetim süreci aşağıda özetlenmiştir:

i. Risklerin Tanımlanması: Banka yönetiminin karar süreçlerinde sağduyulu ve etkili bir tavır ortaya koyabilmeleri için risklerin tanımlanması en önemli aşama olarak görülmektedir. Karşılaşılması muhtemel risklerle baş edebilmek için öncelikle bu riskleri bilmek, tanımlamak ve önem derecesine göre sınıflandırmak gerekmektedir.

Bankacılık sektöründe bankaların varlığını devam ettirebilmesi ve sürdürülebilir bir kârlılığa sahip olmaları açısından risk yönetim politikaları büyük önem taşımaktadır. Faaliyette buldukları alan gereği sayısız işlem yapan ve çok sayıda riske maruz kalan bankaların, karşılaşılabilecekleri olası riskleri bertaraf edebilmek için öncelikle bu riskleri tanımlamaları ve özelliklerini belirlemeleri zorunluluk arz etmektedir. Özellikleri bilinemeyen ve tanımlanamayan risklerin yönetilemeyeceği gerçeği, risk yönetim sürecinde risklerin tanımlanması safhasının önemini açıkça ortaya koymaktadır (Altıntaş 2006: 4).

ii. Risklerin Ölçülmesi: Tanımlanan ve özellikleri belirlenen risklerin belirli kurallar ve kriterler yardımıyla ölçülmesi safhasıdır. Risklerin ölçümünde genellikle nicel (kantitatif) yöntemler kullanılmakta ve riskler bu yolla sayısallaştırılmakta iken bazı risklerin ölçümünde ise nitel (kalitatif) yöntemler kullanılabilir. Her bir risk ölçümünde farklı bir yöntem kullanılabileceği gibi, aynı risk türünün birden fazla ölçüm yöntemiyle de ölçülebilmesi mümkündür. Bu aşamada hangi risklerin nasıl ölçüleceği, hangi yöntemlerin daha uygun olacağı konusunda verilecek kararların dikkatli bir şekilde irdelenmesi gerekmektedir. Bununla birlikte risklerin zamanında ve tam olarak ölçülmesi de etkili bir risk yönetimi açısından büyük önem taşımaktadır (Özsoy 2012: 177) .

iii. Uygulama Aşaması: Bu aşama, tanımlanmış ve iyi bir şekilde ölçülerek somutlaştırılmış risklere karşı, koruyucu önlemlerin alındığı veya riski üstlenme kararının verildiği aşama olarak nitelendirilmektedir. Bankalar bu aşamada riskten kaçınmak, riskleri azaltmak veya gerekli hallerde riskleri transfer etmek gibi risk yönetim araçlarını kullanabilmektedirler. Uygulama aşamasında, risk azaltımı veya risk transferi seçeneğinin devreye sokulduğu durumlarda kullanılacak araçların, bu

araçlardan sağlanacak faydanın ve bankanın bu durum karşısında katlanacağı maliyetin göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

iv. İzleme, Raporlama ve Değerlendirme: Uygulama aşamasında verilen karardan sonra hem risklerin gerektiği gibi yönetilip yönetilmediğini hem de risklerin kabul edilebilir sınırlar içerisinde tutulup tutulmadığını tespit etme ve bu durumu denetleme amacı güden aşamadır. Değerlendirmede gözden kaçan veya tam anlamıyla tanımlanmamış risklerin var olup olmadığı bu süreçte araştırılmaktadır. Risk yönetim grubu ise karşılaşılan veya ortaya çıkması muhtemel riskleri günlük bazda izlemekte ve gerekli analizleri ve raporlamaları yapmaktadırlar (Guluzade 2016: 5).

2.3.4. Bankacılıkta Risk Yönetim Prensipleri

Risk yönetim prensipleri, ulusal denetim otoritelerinin bankaların denetim ve gözetimine ilişkin olarak önemle üzerinde durdukları hususları kapsamaktadır. Bu doğrultuda risk yönetim prensipleri aşağıda kısaca açıklanmıştır.

- Risk Yönetiminin Bankalardaki Yapılanması: Risk yönetim sistemlerinin yapısının, bankanın tüm işlem ve finansal sonuçlarından sorumlu olan yönetim kurulu nezdinde, bankanın iç organizasyon yapısına uygun şekilde belirlenmesi gerekmektedir. Risk yönetiminin bankadaki iç organizasyon yapısının, icra ve iflas kurulundan bağımsız olarak, doğrudan bankanın yönetim kurulunun görev ve yetki sınırlarına dâhil edilecek şekilde yapılandırılması da ayrıca önem arz etmektedir.
- Risk Yönetimi Fonksiyonun Bağımsızlığı: Bankanın yapmış olduğu işlemlerden dolayı maruz kaldığı risklerin, söz konusu riskleri alan fonksiyonlar dışındaki bağımsız bir grup vasıtasıyla ölçümü, izlenmesi, kontrol edilmesi ve raporlanması; hataların ve kayıpların gizlenmesi, muhtemel risklerin dikkate alınmaması, performansla ilgili olarak gerçeğe aykırı bilgi verilmesi ve benzeri sorunların giderilmesi açısından önem taşımaktadır.
- Risk Yönetiminin Gücü ve Kaynağı: Bankaların etkin ve işlevsel bir risk yönetim fonksiyonuna sahip olması ile bankaların yönetim kalitesi arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Dolayısıyla etkili bir risk yönetiminin

varlığı ancak, banka içinde risk kültürünün benimsenmesi ve çalışanların risk yönetimi ile ilgili bilgi ve deneyime sahip olmasıyla mümkün olabilecektir.

- Yönetim Kurulunun Risk Yönetimi Sorumluluğu: Risk yönetimi ile ilgili politika ve stratejilerin bankanın hedefleriyle ve risk duyarlılığıyla uyumlu olacak şekilde geliştirilmesinden, bankanın tüm faaliyetlerinin belirlenen politika ve stratejilere uygun olup olmadığının gözetim ve denetiminden, risk yönetim fonksiyonunun bağımsız ve tarafsız olarak yerine getirilmesinin sağlanmasından yönetim kurulu sorumlu olmaktadır.
- Risk Kültürünün Geliştirilmesi: Bankanın etkin bir risk yönetimine sahip olabilmesi için yalnızca risk yönetiminden sorumlu kimselerin değil bankanın tüm çalışanlarının karşılaşılabilecek riskler hakkında bilgi sahibi olmaları gerekmektedir. Bu nedenle, banka içerisinde risk kültürünü yerleştirmeye yönelik çalışmalar yapılmalı ve risk bilinci geliştirilmelidir.
- Yetkin Risk Ölçüm Sistemleri: Bankaların, maruz kaldıkları riskleri değerlendirebilmek ve gerekli önlemleri alabilmek için öncelikle söz konusu riskleri tam ve eksiksiz bir şekilde ölçmeleri gerekmektedir. Bu bağlamda, bankaların yapılarına uygun ve güvenilir risk ölçüm yöntemlerine sahip olmaları zorunluluk arz etmektedir (Güney 2008: 167).
- Doğru, Temiz ve Yeterli Veri: Risk ölçümü için gerekli veriler, bankanın faaliyette bulunduğu alana, yapısına, iç kontrol ortamına ve risk ölçeğine uygun olmak durumundadır. Toplanacak verilerle ilgili süreçlerin yazılı hale getirilmesi; verilerin zamanında, eksiksiz, doğru ve güvenilir bir şekilde temin edilmesine ilişkin olarak ise hem yönetsel hem de sistemsal tedbirlerin alınması gerekmektedir.
- Sermaye Politikalarının Belirlenmesi: Güçlü bir sermaye yapısına sahip olmak bankaların varlıklarını sürdürebilmesi açısından hayati bir önem taşımaktadır. Bu noktada, üst yönetimin sermaye politikalarını ve hedeflerini belirlemesi, hedeflenen sermaye düzeyini izleyip değerlendirmesi, bankanın faaliyetlerinde veya sektörde meydana gelen değişikliklere ve üstlenilen risklere bağlı olarak gerektiğinde güncellemesi gerekmektedir.
- Risk Politikalarının Belirlenmesi: Bankaların risk duyarlılıklarına göre hazırlanan ve risk yönetim stratejilerini yansıtan, sade, şeffaf ve açık bir

şekilde anlaşılabilir olan risk politikalarına sahip olmalarını öngören prensiptir.

- Risk Limitleri: Yasal risk limitlerinden ziyade bankaların olası riskler karşısında ihtiyatlı davranarak risk limitlerini daha sıkı hale getirmeleri gerekmektedir. Risk yönetim politikalarıyla uyumlu olacak şekilde belirlenen bu risk limitlerinin, belirli aralıklarla güncellenmesi ve gözden geçirilmesi önem arz etmektedir.
- Riskin Raporlanması: Bu prensip, risk yönetim sisteminin bünyesinde, maruz kalınan risklerin etkin bir şekilde analiz edilerek değerlendirmeye tabi tutulduğu bir raporlama sistemini barındırması gerektiğini öngörmektedir. Söz konusu değerlendirme raporları, riskin boyutlarını ve eğilimini, risklerin sermaye üzerindeki etkisini ve muhtemel riskler karşısında yeterli sermaye stokunun bulundurulup bulundurulmadığını, sermaye düzeyinin bankanın hedeflerine uygunluğunu, sonraki süreçte ortaya çıkacak olası sermaye ihtiyaçlarını, bu ihtiyaçların bankanın politika ve stratejileri üzerinde meydana getireceği değişiklikleri içermelidir.
- Bilgi Teknolojileri: Bilgi teknolojilerine yönelik olarak yapılan risk kontrolleri; bankaların sermayesini korumak, kimlik bilgisi ve özel bilgi gibi konularda müşterilerin duyduğu kaygı ve endişeleri gidermek, çalışanların sorumluluklarını tam ve eksiksiz olarak yerine getirdiklerini kanıtlamak ve üst yönetime otomatik kontrol sistemlerine duydukları güvene bağlı olarak bir rahatlık sağlamak amacıyla gerçekleştirilmektedir.
- İş Sürekliliği: Bankacılıkta risk yönetim sürecinin temel unsurlarından birisi de iş sürekliliği yönetimidir. Bu sürekliliğin sağlanması, planların amacına uygun olarak yürütülmesi ve geliştirilmesi konularında yönetim kurulu ve üst yönetim sorumlu olmaktadır (Candan ve Özün 2014: 18-25).

2.4. Bankacılık Sektörü Açısından Riskler

Finansal piyasalarda bir nevi risk alıp satarak faaliyette bulunan bankalar için risk; yapılan bir işlemin, önceden tahmin edilip kestirilmesi mümkün olmayan sebepler

yüzünden belirli bir süre sonunda planlandığı gibi gerçekleşmemiş olması, ya da beklenen ve arzu edilen bir sonucun ortaya çıkmaması şeklinde tanımlanabilir.

Bankalar piyasada yer alan diğer mal ve hizmet üreten şirketlerden belirli yönlerle ayrılmaktadırlar. Bununla birlikte, bankalar kendilerine özgü faaliyet alanları ve kanunları olsa da şirket şeklinde kurulmakta, diğer anonim şirketler gibi ticaret ve vergi kanunlarına tabi olmakta, kâr maksimizasyonu ve büyüme amacıyla hareket etmekte, sermaye artırımına gitmekte ve temettü dağıtmaktadırlar. Hukuki açıdan ise bankalar, faaliyette buldukları sektördeki bazı hukuki düzenlemeler dışında, diğer anonim şirketlerle beraber eşit haklara ve sorumluluklara sahiptirler. Bu açıdan bakıldığında, bankacılık sektörü için tanımlanabilecek risklerin, diğer anonim şirketlerin maruz kaldığı risklerden farklı olmadığı söylenebilir. Ancak tanımlanan riskler benzer olsa da bu risklerin bankacılık sektörü açısından önem derecesi daha farklı olmaktadır. Bankacılık sektörü, yapılan işlemlerin esas konusu, yani ticareti yapılan şey paranın kendisi olduğundan ve piyasada aracılık görevi üstlenilerek yüksek kaldıraçlı işlemler yapıldığından diğer sektörlerle oranla daha kırılgan bir yapı sergilemekte ve belirli riskleri daha fazla hissetmektedirler.

Finansal piyasaların maruz kaldığı birçok risk faktörü olmakla birlikte bankaları öncelikli etkileyen riskleri sistematik ve sistematik olmayan riskler olmak üzere iki ana grup altında incelemek mümkündür.

2.4.1. Sistematik Riskler

Çeşitlendirilemeyen risk olarak da nitelendirilen sistematik risk, kurumun kontrolü dışında, sistemin işleyişine bağlı olarak ortaya çıkan ve varlık fiyatlarında ani değişimlere sebep olan risktir. Bu tür riskleri en aza indirmek için koruyucu tedbirler alınabilmekte fakat bu riskleri tamamen ortadan kaldırmak mümkün olamamaktadır.

Bankacılık sektörü açısından sistematik riskler dört başlık altında incelenebilmektedir. Bunlar; faiz oranı riski, döviz kuru riski, piyasa riski ve menkul kıymet fiyat riskidir (Mandacı 2003: 70).

2.4.1.1. Faiz Oranı Riski

Finansal aracılık hizmeti veren bankaların genellikle varlıklarının ortalama vadesi yükümlülüklerinin ortalama vadesine göre daha uzun olmaktadır. Bu nedenle bankalar piyasadaki faiz oranlarında meydana gelen değişmelere bağlı olarak faiz oranı riskine maruz kalabilmektedirler.

Bu çerçevede, faiz oranlarında ortaya çıkan dalgalanmaların, aktif ve pasif kalemlerinin değerleri üzerinde meydana getireceği değişiklikleri faiz oranı riski olarak tanımlayabiliriz. Faiz oranı riski genel anlamda iki farklı etki oluşturmaktadır. Bunlardan ilki, faiz oranlarının değişmesiyle birlikte aktiflerin piyasa fiyatlarında meydana gelecek değişmeler, ikincisi ise varlıklardan elde edilen kaynakların yatırımlara yönlendirilmesi halinde beklenen getiri oranlarındaki değişmelerdir.

Gelirlerinin büyük bir kısmını faiz kazancından elde eden bankaların, kendilerini faiz oranı riskinden soyutlamaları veya bu riski tamamen bertaraf etmeleri pek mümkün olmamaktadır. Bu noktada bankalar için önemli olan bu riski en aza indirmek için gerekli önlemleri alarak, kârlarını istikrarlı bir şekilde artırmaktır. Bunu sağlamak içinse, bilanço kalemlerinin hangilerinin faize karşı daha duyarlı olduğunun bilinmesi gerekmektedir (Babuşcu 1997: 68).

2.4.1.2. Döviz Kuru Riski

Döviz kuru riski, bir ülke para biriminin diğer yabancı para birimleri karşısında değer kaybetmesi veya bir kurumun mevcut döviz pozisyonlarının, kur paritesinde meydana gelen değişiklikler sonrası zarara uğrama ihtimali olarak ifade edilmektedir.

Bankaların yabancı para cinsinden yükümlülükleri varlıklarını aşyorsa bu durum bankaların döviz açık pozisyonuna sahip olduklarını göstermektedir. Bu durumda olan bankalar için, eğer söz konusu yabancı para birimi değerlendirirse zarar etme riski, söz konusu yabancı para birimi değer kaybederse kazanç ihtimali ortaya çıkacaktır (Mandacı 2003: 71).

2.4.1.3. Piyasa Riski

Piyasa riski, piyasadaki dalgalanmalar (döviz kuru, faiz haddi ve varlık fiyatları) nedeniyle, varlık ve yükümlülüklerin fiyatlarında meydana gelecek değişikliklerin finansal bir kayıp ihtimalini ortaya çıkarması olarak tanımlanmaktadır. Bankalar, varlık ve yükümlülüklerini uzun vadeli fonlama ve yatırım amaçları dışında, kısa dönemde gelir elde etmek amacıyla alım satım faaliyetlerinde kullanmaları durumunda piyasa riskine maruz kalmaktadırlar.

Bankaların gün içinde anlık olarak alım satım faaliyetlerinde bulunması, bankaların faiz, döviz kuru ve getiri risklerini önemli oranda artırmaktadır. Banka bilançolarının büyük bir bölümünü oluşturan ve uzun vadeli işlemlere konu olan kredi ve mevduat kısmını bilançodan çıkardığımızı varsaydığımızda, bankalar gün içerisinde alım-satım olarak tanımlanabilecek ticari bir portföy şeklinde portföy yönetim faaliyetlerini de yürütmektedirler. Bu şekilde bankalar ticari faaliyetleri kapsamında bono, döviz, emtia ve hisse senedi (izin verilmişse) gibi varlıkların alım-satım faaliyetinde bulunarak kısa dönemli kazanç elde etmeye çalışmaktadırlar. Bu tür faaliyetler de bankaların sürekli bir şekilde piyasa riskine maruz kalmalarına sebep olmaktadır (Ertürk 2016: 66).

2.4.1.4. Menkul Kıymet Fiyat Riski

Menkul kıymet fiyat riski, menkul kıymet çıkararak bunları halka arz edebilecek özel şirket ve devlet kurumlarının artması ve menkul kıymetlerin giderek çeşitlilik arz etmesi nedeniyle son zamanlarda daha sık gündeme gelmektedir. Bankalar dışında borsada işlem yapan kişi ve kurumlar ile özel sektör veya kamu borçlanma araçlarına yatırım yapanların da maruz kaldığı bu risk, bankalar açısından, hisse senetlerine ve özel sektör veya kamu borçlanma araçlarına yatırım yapılması sonucunda ortaya çıkmaktadır. Borsada hisse senedi fiyatlarında meydana gelebilecek dalgalanmalar bankaların bu alandaki yatırımlarının büyük oranda zarar görmesine sebep olabilecektir. Aynı şekilde, faiz riskini de içeren borçlanma araçlarının, değişen piyasa şartlarına paralel olarak fiyatlarının oynaklık göstermesi bankaları zor durumda bırakabilecektir.

Hisse senedi yatırımlarında genelde senedin nominal değerinin üzerinde bir bedel ödenmektedir. Piyasada rüzgarların ters esmesi, aktifteki bu kalemin değerinde önemli oranda bir düşüş yaşanmasına sebep olabilecektir. Bu durumda, bankalar bu senetleri satmak istediklerinde ya çok düşük fiyatlara razı olacaklar ya da satamama riski ile karşılaşacaklardır. Tahvil ve bono yatırımlarında ise bankalar, bu senetleri çıkaran kurumların borçlarını ödeyememe riskinin yanında faiz riski ve fiyat değişikliği gibi risklere de maruz kalabilmektedir. Ancak kamu kurumları tarafından çıkarılan kamu borçlanma araçlarının, sahip olduğu devlet garantisi sayesinde ödenmeme riskinin çok düşük olduğu kabul edilmektedir. Bu yüzden bankalar genellikle kamu borçlanma araçlarına yatırım yapmayı tercih etmektedir (Sayım ve Er 2009: 14).

2.4.2. Sistemik Olmayan Riskler

Sistemik olmayan riskler, finansal sistemde belirli bir sektöre veya şirkete özgü olan, müdahalede edilebilen ve çeşitlendirme yoluyla önlem alınabilen riskler olarak ifade edilmektedir (Mandacı 2003: 71).

Sistemik olmayan riskler; kredi riski, likidite riski ve operasyonel riskler olmak üzere üç başlık altında incelenmiştir.

2.4.2.1. Kredi Riski

Bankalar finansal piyasalarda aracılık fonksiyonu üstlenen kurumlar olarak bilinmektedir. Dolayısıyla bankalar bu aracılık fonksiyonlarını yerine getirirken de çeşitli riskleri üstlenmek zorundadır. Bankalar, topladıkları fonları; müşterilere kredi vererek, şirketlerin ihraç ettikleri menkul kıymetleri satın alarak veya firmalara iştirak ederek değerlendirmektedir. Bu işlemler yatırım veya geleneksel tabirle kredi olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca, nakdi kredi olarak nitelendirilmeler de alım-satım işlemleri, menkul kıymet işlemleri, interbank işlemleri, türev finansal işlemler, vadeli işlemler, döviz ve swap işlemleri, bilanço dışı taahhütler, opsiyonlar, kefaletler, akreditif, teminat mektubu ve kontrgarantiler vb. gayrinakdi işlemler de özünde kredi

verme işlemi olarak kabul edilmektedir. Bankaların bu işlemleri gerçekleştirirken maruz kaldıkları risk ise kredi riski olarak ifade edilmektedir (Yarız 2012: 84).

Bu çerçevede kredi riskini, kredilendirilen veya menkul kıymeti satın alınan kişi veya kuruluşun borcunu ödemekte güçlük çekmesi veya iştirak ve bağlı ortaklık şeklinde yatırım yapılan kurumun varlıklarının değersizleşmesi, dolayısıyla kullandırılan kredilerin verimsiz hale gelmesi sonucu uğranılacak zarar olasılığı olarak tanımlayabiliriz. Kredi riski, borçlunun borcunu ödememesi, ödeyememesi ya da iflas etmiş olması nedeniyle söz konusu borcun tahsil edilememesinden kaynaklanmaktadır. Borçlunun bu duruma düşmesinde yönetim davranışları ve başarısızlıkları etkili olabilirken, ekonomik ortamın kötüleşmesi ve olumsuz bir havanın oluşması da etkili olabilmektedir (Kaval 2000: 59).

Ortaya çıktığında ciddi kayıplara sebep olan diğer tüm riskler gibi kredi riski de hem bankalar hem de finansal sistem için hayati bir önem taşımaktadır. Kredili müşterilerin borç anapara ve faizlerini zamanında ödeyememesi, borç yapılandırma taleplerinin artması ve ödeme güçlüğü çekenlerin sayısında artış yaşanması aktif kalitesinin düşmesine, kısa vadede gerçekleşmesi beklenen nakit girişlerinin uzun vadede gerçekleşmesine ya da hiç gerçekleşmemesine ve bankanın yükümlülüklerini tam ve zamanında karşılayamayacağı konusundaki endişelerin artmasına sebep olmaktadır. Kullandığı krediler veya yaptığı yatırımlardan verimli geri dönüş alamayan bankanın bu durumu engelleyememesi halinde, likitide sıkıntısına dönüşerek nakit akışlarında dengesizliğe ve belirsizliğe yol açabilecek bu gelişmeler, bankanın itibarının zedelenmesine de yol açabilecektir. Bu durum ayrıca bankanın maliyetlerinde artış yaşanmasına, kârlılık oranlarının düşmesine, yeni nakit girişlerinin engellenmesine, hisse senetlerinin aşırı değer kaybetmesine, özkaynakların hızla erimesine ve en son aşamadaki risk olarak bankacılık sisteminden dışlanmasına neden olabilecektir.

Nakdi veya gayrinakdi kredilerin kullandırılması, müşterilerin bu kredileri geri ödeyebilecekleri konusunda pozitif yönde güçlü bir algının oluşmasına bağlı olmaktadır. Bu algı ise, borçlunun ödeme niyeti, ödeme gücü, itibarı, bulunduğu sektör ve makroekonomik koşullar gibi birçok faktörden etkilenmektedir. Oluşan pozitif algı

sonucunda kredilendirme işlemi yapılmış olsa bile, kredinin geri ödenmeme riski her zaman bulunmaktadır. Bu riski ortaya çıkaran nedenler, kredili müşterinin özel durumundan kaynaklanabileceği gibi, tamamen olumsuz ekonomik konjonktürden veya her ikisinin etkileşiminden de kaynaklanabilmektedir.

Bir bankanın istikrarını ve geleceğini etkileyebilecek en önemli risklerden biri olan kredi riski diğer risklerle de iç içe ve etkileşim halinde bulunmaktadır. Bu nedenle kredi riski, risk yönetiminin öncelikli konuları arasında yer almaktadır. Bankalar için taşıdığı önem göz önüne alındığında, gerek nakdi gerekse gayrinakdi kredilerden kaynaklanabilecek riskler, net olarak tanımlanmalı, etkin bir şekilde ölçülmeli, tüm süreçleriyle izlenmeli, dikkatli ve hassas bir şekilde yönetilmelidir (Yarız 2012: 84-85).

Esas faaliyetleri finansman sağlamak yani kredi vermek olan bankaların kredi riskine sebep olabilecek işlemleri ve olayları detaylı bir şekilde analiz etmeleri ve maruz kalınan riskleri bertaraf etmek için gerekli önlemleri almaları gerekmektedir. Bu doğrultuda Bankacılık Kanunu (5411 Sayılı Kanun Md.48)'e göre "Bir banka açısından kredi riski taşıyan işlemler şu şekilde belirtilmiştir:

- Kullanılan nakdi krediler
- Verilen teminat mektupları, kontrgarantiler, kefaletler, aval, ciro kabul gibi gayrinakdi krediler,
- Satın alınan tahvil ve benzeri sermaye piyasası araçları,
- Tevdiatta bulunmak suretiyle ya da herhangi bir şekil ve surette verilen ödünçler,
- Varlıkların vadeli satışından doğan alacaklar,
- Vadesi geçmiş nakdi krediler,
- Tahakkuk etmekle birlikte tahsil edilmemiş faizler,
- Gayrinakdi kredilerin nakde tahvil olan bedelleri,
- Ters repo işlemlerinden alacaklar,
- Vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri ile benzeri diğer sözleşmeleri,
- Ortaklık payları ve kurulca kredi olarak kabul edilecek diğer işlemler.

Bankaların kredilendirme işlemindeki temel beklentisi, verilen kredinin, aracılık faaliyetleri kapsamında alınan hizmet bedeli (faiz) ile birlikte geri ödenmesidir. Bu nedenle kredi kullanım talebinde bulunan firmalar bankaların yetkili organları tarafından detaylı bir şekilde analiz edilmektedir. Bu doğrultuda, geçmiş dönemlerdeki finansal performansları ve bunun yansımaları ile birlikte, firmanın faaliyet döngüsü, sunmuş olduğu hizmet veya üretmiş olduğu ürün, faaliyette bulunduğu pazar yapısı, organizasyon yapısı ve yönetim tecrübesi, tedarikçi yapısı, borç yapısı ve borç ödeme performansı, sahip olduğu teknoloji, muhasebe sistemi, pazarlama olanakları gibi birçok kriter dikkate alınarak değerlendirme yapılmaktadır. Sonrasında bankanın içsel risk derecelendirme yöntemleri ile firmaya bir kredi notu verilmekte ve bu not aynı zamanda firmanın muhtemel bir sorunla karşılaşma ihtimalini de istatistiki olarak içermektedir. Bu not, kredilendirme işlemi esnasında verilen ve daha sonrasında önemsiz bir değerlendirme kriteri olarak düşünülmemelidir. Çünkü bankalar kredinin verilmesinden son taksitin tahsil edileceği süreye kadar müşterilerini sürekli olarak izlemekte ve gerek duyulması halinde, kredi kullandırma koşullarında değişikliğe gidebilmektedirler.

Bankalar yaptıkları mali analizler sonucunda kredi verilmesinin uygun olduğu sonucuna ulaşırlarsa, sonraki aşama olan teminatlandırma işlemine geçmektedirler. Bu aşamada firmanın kredibilitesini gösteren kredi notu ile teminat olarak kabul edilecek varlıklar ve teminat tutarı arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Bu sürecin devamında ise fiyatlandırma aşamasına geçilmektedir. Bankaların fiyatlandırma politikası üzerinde öncelikli olarak firmanın kredi notu etkili olmakla birlikte, kabul edilen teminatların yapısı ve likiditesi de etkili olabilmektedir.

Bankalar açısından kredi riskinin hesaplanması ne kadar önemli ise bu riskin nasıl yönetileceği de bir o kadar önem arz etmektedir. Kredi riskini etkin bir şekilde yönetmek isteyen bankaların öncelikle uzmanlık alanlarına göre oluşturulmuş bir organizasyon yapısına sahip olmaları gerekmektedir. Segmentasyon olarak da tanımlanan, hangi profildeki müşterilere hangi ürünlerle ve nasıl hizmet verileceği de bankalar nezdinde dikkat edilmesi gereken konular arasında yer almaktadır (Şen 2017: 38-39).

Bu kapsamda kredi riski yönetiminde geçerli olan teknik ve uygulamalar aşağıda genel hatlarıyla açıklanmıştır:

a) Kredi Politikaları: Kredi ve kredi riski yönetiminde çok önemli bir yer tutan kredi politikaları, bankaların kredilendirme işlemlerine yönelik olarak hedeflerin belirlenmesi, bunlara ait risklerin ölçülmesi, izlenmesi ve sürecin kontrol edilmesi ile bu aşamalarda kullanılacak uygulamalara ait ilke ve esasları içermektedir. Firmanın faaliyette bulunduğu sektör, müşteri büyüklüğü ve kredi sınırlamaları, fiyatlandırma sistemi, limit belirleme ve kullandırma yetkisi bu ilke ve esaslardan bazılarıdır. Etkin bir kredi politikasının, hedefleri ve bu hedeflere ulaşmada uygulanacak ilke ve esasları açık ve net bir şekilde tanımlamış olması ayrıca faaliyette bulunulan ülke ve sektör gerçeklerini yansıtan bankacılık mevzuat ve geleneklerine uyumlu olması gerekmektedir.

b) Kredi Taleplerinin Değerlendirilmesi: Bankalar kredi taleplerini değerlendirirken, karakter, kapasite, sermaye, teminat ve koşullara büyük önem vermektedirler. Karakter, kredi talep eden müşterinin borç ödeme niyetini ve borcuna olan sadakatini ifade etmektedir. Bu niyet ve sadakat sayısal bir anlam ifade etmemesine rağmen müşterinin geçmişteki borç ilişkilerine bakılarak ölçülebilir hale getirilmektedir. Kapasite, müşterinin talep etmiş olduğu krediyi tam ve zamanında geri ödeyebilme durumunu göstermektedir. Müşterinin talep ettiği krediyi ödeyebilme kapasitesi, müşterinin geçmiş dönemlerdeki finansal durumunun analiz edilmesi ve gelecekteki nakit akışlarının değerlendirilmesi ile ölçülmektedir. Ayrıca, sektör, müşterinin kurumsallaşma düzeyi, deneyim ve yönetim kalitesi de kredi değerlendirme sürecinde etkili olan ilave unsurlar olarak göz önüne alınmaktadır. Sermaye, kredi taliplisinin sahip olduğu varlıkları finanse etmekte ve faaliyetlerini sürdürmekte kullandığı özkaynaklardır. Bankaların kredilendirme sürecinde üzerinde önemle durdukları bir husus olan sermaye oranı, faaliyette bulunulan ülke ve sektörler göre değişiklik göstermektedir. Kredi taleplerinin değerlendirilmesinde etkili olan bir diğer unsur ise kredinin geri ödenmesi sürecinde oluşabilecek risklere karşı bir güvence olarak alınan teminatlardır. Ancak, tahsis edilen kredinin genel olarak, kredinin verilme amacını oluşturan faaliyetlerden elde edilecek gelirler ile geri ödenmesi arzu edildiğinden, teminatlar esas unsurdan ziyade tamamlayıcı bir unsur olarak dikkate

alınmaktadır. Son olarak koşullar ise, kredi talebinde bulunan müşterinin faaliyetlerini yürüttüğü ülke, coğrafya ve sektör ile müşteriye özgü durumları içeren bir unsur olarak kredilendirme sürecini etkilemektedir.

c) Firma Derecelendirme Sistemi: Rating olarak da nitelendirilen derecelendirme, kredi talebinde bulunan müşterinin mali durumunun, çeşitli teknik ve tarihi bilgilerinin, istatistik ve bilgi teknolojileri yardımıyla, objektif kriterlere göre analiz edilerek notlanmasıdır. Kredi taliplisine verilecek bu not ile talep edilen kredi miktarının kabul edilebilir seviyede olup olmadığı, müşterinin borçlanma kapasitesi ile uyumluluğu, borcu ödeyebilme yetisi, teminat olarak kabul edilecek varlıkların niteliği ve miktarı, müşterinin borç anapara ve faizlerini ödememesi sonucu temerrüde düşme ihtimali ölçülmektedir. Farklı alfabetik ve sayısal sembollerle ifade edilen kredi derecelerinin sayısı, işlem hacmine, kullanılan kredilerin türüne ve bankanın uygulamış olduğu kredi risk yönetiminin unsurlarına bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Olgunlaşmış bir risk derecelendirme sistemine sahip olan banka, kredinin geri ödenmemesi durumunda ortaya çıkacak zarar ihtimaline karşı sermaye ayrımı konusunda avantaj sağlayabilmektedir. Tüm bunlarla birlikte, kredi müşterisinin risk derecesi gerek müşteriye özgü durumlara gerekse genel ekonomideki şartlara bağlı olarak zamanla değişiklik gösterebileceğinden dolayı, kredi riski yönetimi kapsamında bu durumun belirli aralıklarla izlenmesi ve gerektiğinde risk derecelerinin revize edilmesi büyük önem taşımaktadır.

d) İçsel Derecelendirme Modelleri: Risk derecelendirme teknikleri arasında önemli bir yer tutan içsel derecelendirme modeli, müşteri bazında kredibilitenin ölçülmesini ve kredi portföyünün içerdiği riske karşılık olarak ihtiyaç duyulan sermaye oranının hesaplanmasını sağlamaktadır. Bu anlamda bankalar, strateji ve politikalarını, kurumsal kimliklerini ve kredi müşterilerinin özelliklerini dikkate alarak içsel derecelendirme modellerini şekillendirmek durumundadırlar. Bir içsel modelin sahip olması gereken özellikler aşağıda kısaca açıklanmıştır.

- Risk Faktörleri: Modele dâhil edilecek risk faktörlerinin seçimi, önem derecesi ve aralarındaki etkileşim, geçmiş dönem verileri dikkate alınarak belirlenmektedir. Çok sayıda risk faktörünün olması ve aralarındaki

etkileşimin mümkün olabildiği kadar az olması modelin güvenilirliğini artırmaktadır.

- Veri Tabanı: Modelin etkin bir şekilde işleyip, verimli sonuç verebilmesi için portföyde yer alan müşterilerin geçmiş dönemlere ait kantitatif ve kalitatif verilerinin değerlendirme yapılabilecek yeterlilikte, anlamlı ve gerçekleri yansıtır bir şekilde bulunması gerekmektedir. Bu veriler matematiksel ve istatistikî yöntemlerle sayısallaştırılarak, bilişim teknolojisinin de yardımıyla araştırılabilmeli, çözümlenebilmeli ve raporlanabilir hale getirilmelidir.
- Risk Kategorileri: Kredi portföyündeki müşterilerin risk dereceleri birbirinden farklılık göstermektedir. Bu farklılıkların ölçülmesi, anlamlı farklılıkların ortaya çıkarılması ve her bir müşteri için üstlenilen kredi riskine karşılık olarak ayrılan sermaye yerine gruplandırma yöntemiyle sermaye ayırımının daha basit hale gelmesi gibi nedenlerden dolayı kredi riski kategorileri oluşturulmaktadır.
- Temerrüde Düşme İhtimali: Her bir risk kategorisi, kredili müşterinin risk derecesini ve borcun geri ödenmeme (temerrüde düşme) ihtimalini göstermektedir. Risk kategorilerine dâhil edilen firmaların; ülke, sektör, kredi hacmi, mali göstergeleri ve teminat unsurları gibi bilgilerin yer aldığı veri setinden yararlanılarak, geçmiş dönemlerde yaşanan mali sıkıntıların boyutu ve sıklık dereceleri ölçülmekte, kredi portföyünde yer alan borç anapara ve faizlerin ödenmeme yani temerrüde düşme ihtimali hesaplanmaktadır. Hesaplanan bu ihtimal ile temerrüt riskinin ortaya çıkması halinde uğranılacak kaybın çarpımı, müşteri bazlı veya portföyün tamamı için beklenen zararı ifade etmektedir. Fakat beklenen zarar ile kullanılan kredi tutarı arasında, kabul edilen teminatların nakde dönüştürülmesi, yapılan kısmi tahsilatlar ve alternatif getiri olanaklarından mahrum kalınması gibi nedenler yüzünden farklılık oluşabilmektedir. Bu yüzden, bankaların maruz kaldıkları kredi riskini bertaraf etmek için beklenen zararı hesaplayarak karşılık ayırmaları, beklenmeyen zararlara karşılık olarak ise sermaye ayırmaları gerekmektedir (Yarız 2012: 85-88).

2.4.2.2. Likidite Riski

Likidite, bankanın yükümlülüklerini, nakit giriş ve çıkışlarını zamanında ve eksiksiz olarak karşılayabilme yeteneğini ifade etmektedir. Likidite riski ise, mevduat sahiplerinden gelen ani ve yüksek orandaki para çekme talepleri karşısında bankanın bu talebi karşılamak için yüksek maliyetli kısa vadeli borçlanma araçlarına yönelmesi veya eldeki varlıkları zararına ya da çok az bir kârla nakde çevirmek zorunda kalması olarak tanımlanmaktadır (Aloğlu, 2005: 22).

BDDK likidite riskini, fonlamaya ilişkin ve piyasaya ilişkin likidite riski olmak üzere iki farklı şekilde ele almaktadır. BDDK (2012, Md:3) tarafından yayımlanan Bankaların İç Sitemleri Hakkında Yönetmelik'e göre fonlamaya ilişkin likidite riski "bankanın öngörülebilir ya da öngörülemez tüm nakit akışı gereksinimini, günlük operasyonları ya da finansal yapıyı etkilemeksizin gereğince karşılayamaması sonucu bankanın zarar etme olasılığını" piyasaya ilişkin likidite riski ise "piyasalarda derinliğin olmaması veya aşırı dalgalanma nedeniyle bankanın herhangi bir pozisyonunu, piyasa fiyatlarından kapatamaması veya dengeleyememesi sonucu maruz kalabileceği zarar olasılığını" ifade etmektedir.

Likidite riski genel olarak vade uyumsuzluğundan, aktiflerin kalitesinden ve fonlama maliyetlerinin artışından kaynaklanabilir. Vade uyumsuzluğunda banka, uzun vadeli aktiflerini kısa vadeli pasiflerle finanse etmektedir. Kısacası bankanın alacakları uzun vadeli olmasına karşın borçlanma vadeleri kısadır. Bu durumda banka kısa vadeli borçlarının finansmanı için nakit ihtiyacını ya borçlanma yoluna giderek ya da elindeki hazır değerleri nakde dönüştürerek riski bir süre kontrol altında tutacaktır. Örneğin bankanın kısa vadeli olarak topladığı mevduatları uzun vadeli kredi olarak vermesi vade uyumsuzluğudur. Bankanın aktifindeki nakde dönüştürülebilir varlıkların nakit kalitesinin düşmesi yani istenildiğinde nakde çevrilememesi veya zararına çevrilmesi likidite riskine neden olmaktadır. Bankaların aktiflerini fonlamak için kullandığı kaynakların maliyetindeki artışlar da zamanla fon bulamamasına ve likidite açığına sürüklenmesine neden olabilmektedir (Yüksel ve Ceran, 2014: 34)

Likidite, yükümlülüklerin ve borçların istenildiğinde ödenmesi anlamına da gelmektedir. Uzun vadede bankanın başarısı yani mali bünyenin gücü likidite ile ölçülmektedir. Bu yüzden likidite bankacılıkta birincil önem taşıyan unsurlardan biri olarak kabul edilir. Bankalar, özellikle kısa vadeli likidite ihtiyaçları veya taahhüdü için kasalarında ve merkez bankası bünyesinde mevduatlarının bir bölümünü nakit olarak bulundurmaları zorundadır. Uzun vadeli likidite ihtiyacı için ise, uzun vadeli mevduatlarının belli bir oranı ile likiditesi ve aktif kalitesi yüksek tahvil ve bono bulundurmaktadırlar (Okay, 2002: 113-114).

Likidite riski tüm risk türleri içinde, finansal kurumlar için en çok önem arz eden risktir. Finansal aracı kurumların en temel özelliği ve işlevi güven müessesesi rolünde fon arz edenlerle talep edenler arasındaki köprü olmaktır. Bu tür kurumların yükümlülüklerini yerine getirememesi güven kaybına neden olmaktadır. Bu güven kaybı da kurumdan ani ve yüklü nakit çıkışlarına neden olabilmektedir. Bu noktada kurumun piyasadaki mevcut güvenilirliği de bu ani ve yüklü nakit çıkışlarına engel olamayacaktır. Bu duruma en iyi örneklerden birisi, Moody's kredi derecelendirme kuruluşu tarafından A1 derece notu alan sigorta şirketi General American'ın 1999 da iflas etmesidir. Firmanın derecesi çok iyi olmasına rağmen batışı tamamen yanlış yönetilen likiditedir (Akan, 2008: 68).

Temelde finansal kuruluşlar, 1854'te Otto Hübner tarafından geliştirilen ve bankacılığın altın kuralı olarak adlandırılan vadelerin uyumlaştırılması ilkesine uymadıkları ve gerekli özeni gösteremedikleri için likidite riskine maruz kalabilmektedir. Öte yandan kısa vadeli olarak toplanan fonların uzun vadeli kredilere aktarılmaması esasına dayanan bu ilkenin her koşulda uygulanması halinde ise özellikle bankacılık sektöründe birçok işlemin yapılamama ihtimali ortaya çıkmaktadır. Bu durumu ülkemizden bir örnekle açıklayacak olursak, Türk Bankacılık Sisteminin temel fonlama kaynağı olan mevduatların yoğun olarak kısa vadeye yığıldığı bir dönemde yedi-on yıl gibi uzun vadeli konut kredilerinin verilmesi olayın imkânsızlığını göstermektedir.

Bankacılık sektöründe kısa vadeli fon kaynaklarının daha uzun vadeli yatırımlara dönüşümüne imkân sağlayan yaklaşım taban tortusu kuramıdır. Taban

tortusu kuramına göre, mevcut koşullarda mevduattan çekilen fonların yerine yenileri getirilir. Bu giriş çıkıştan arta kalan bir fon oluşur, işte bu fona taban tortusu denir. Taban tortusu ya da günümüzde bilinen adıyla çekirdek mevduatın hesabı, bankadan bankaya ciddi farklılıklar göstermektedir (Yüksel, 2002: 435).

Finansal kurumlar bu avantajları dolayısıyla, kısa vadeli kaynakların vade dönüşümlerini (term transformation) sağlayarak reel sektörün ihtiyaç duyduğu uzun vadeli kaynakları oluşturabilmektedirler.

Likidite riski özellikle son 20-30 yılda ortaya çıkan finansal krizler incelendiğinde krize sebep olan önemli etkenlerden biridir. Bu yüzden bankacılık sektörü başta olmak üzere finansal kurumların istikrarlı bir şekilde varlıklarını sürdürebilmeleri için likidite riskinin etkin bir şekilde yönetilmesi oldukça önemlidir. Likidite riskinin etkin bir şekilde yönetilebilmesi için ise öncelikle likidite riskinin kaynaklarının bilinmesi ve doğru analiz edilmesi gerekmektedir.

2.4.2.2.1. Likidite Riskinin Kaynakları

Diğer bazı risk türlerinin oluşmasında çeşitli faktörler ve etkileşim içinde oldukları riskler rol oynamaktadır. Likidite riskini de etkileyen, ortaya çıkmasında etkili olan birtakım faktörler vardır. Aşağıda likidite riskinin başlıca kaynaklarına ilişkin açıklamalar yer almaktadır.

i. Varlık Yükümlülük Vade Uyumsuzluğu

Diğer tüm koşullar sabitken, yükümlülüklerinin vadesi varlıklarının vadesinden daha kısa olan firmalar likidite riskine maruz kalırlar. Bu durum karşısında firmalar varlıklarının vadesi henüz dolmadığından yükümlülüklerini karşılayabilmek için pasiflerini artırarak yani borçlanarak likidite yaratmak zorunda kalırlar. Basit bir örnekle açıklamak gerekirse bir yıllık krediyi, 1-3 ay gibi kısa vadeli mevduat ile finanse eden bir banka, vadesi dolan mevduatlar için gerekli nakit çıkışını karşılayacak bir nakit girişine sahip değildir, böyle bir durumda bankanın yeni bir borçlanma ihtiyacı

doğmaktadır. Bu olay verilen kredinin geri dönüşü sağlanana kadar devam etmektedir (Diamond ve Dybvig, 1983: 408).

ii. Karşı Taraf Kredi Riski

Bankanın borç verdiği diğer kurumun, bankaya karşı olan yükümlülüklerini yerine getirememesi durumunda ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla vadesinde beklediği nakit girişini sağlayamayan bankanın likidite yetersizliğine düşmesi söz konusu olabilmektedir. Bu tarz durumların banka üzerindeki etkisinin azaltılması, kredilendirmede aşırı yoğunlaşmanın engellenmesi ile mümkün olmaktadır.

iii. Firmanın Kredi Riski

Firmanın kredi değerliliğini gösteren kredi derecesinde meydana gelen düşüşler gibi bazı nedenlerle firmaya duyulan güvenin azalması sonucu ortaya çıkmaktadır. Böyle bir durumda firma ilk etapta yüksek finansman maliyetleri ile karşılaşacaktır. Artan kaynak maliyeti neticesinde firmanın uygun maliyet ile fon bulması zorlaşacak hatta diğer kuruluşların firmayla olan kredi kanallarını kapatmaları sonucunu da doğurabilecektir.

Ülkemizde özellikle 1999-2001 döneminde finansal durumlarından şüphe duyulan bankalara kredi kanallarının kapatılması veya azaltılması bu bankaların fon bulma kabiliyetlerini önemli ölçüde etkilemiştir. Bu bağlamda firmaların repo gibi teminatlı borçlarının pasifleri içerisindeki ağırlığının fazla olması durumunda, firmaya karşı olan güvenin bir anda azalması engellenebilmektedir.

iv. Faiz Oranlarında Meydana Gelen Artışlar

Faiz oranlarında ortaya çıkan ani yükselmeler, firmanın vade ve yeniden fiyatlandırma dönemleri arasında uyumsuzluk olması halinde ek bir kaynak ihtiyacı doğurabilir. Bu durumda da likidite riski tetiklenmiş olur (Akan, 2008: 69).

v. Opsiyon Barındıran Fonlama Kaynakları

Görünürde uzun vadeli olan fakat belirli şartlarda erken ödeme opsiyonu bulunan fonlama kalemleri firmalar için likidite riskinin kaynağı olabilmektedir. Banka tarafından ihraç edilen menkul kıymetlerin ve kabul edilen mevduatların erken

ödenmesini gerektirecek bir opsiyona sahip olması, bankadan ani ve çok yüksek tutarda kaynak çıkışına sebebiyet verebilir. Söz konusu opsiyonun kredilerde bulunması durumunda ise bankalar likidite yönetiminde zorluklarla karşılaşabilecektir (Türküner, 2016: 79-80).

vi. Piyasa Riski

Bankaların alım satım işlemlerinde ortaya çıkan, fiyat riski olarak da ifade edilebilen piyasa riski önemli likidite riski kaynaklarından. Bankaların alım satım hesaplarına konu olmayan kısa vadeli mevduatlar ile finanse ettikleri menkul kıymet cüzdanında ve döviz pozisyonlarında öngörülemeyen şekilde değişimlerin yaşanması likidite yetersizliği sorununu ortaya çıkarabilir.

Varlıklar ile yükümlülüklerin farklı para birimlerinden oluşması durumunda da likidite yetersizliğinden söz edilebilir. Para birimlerinin değerinde meydana gelebilecek değişimlerden dolayı, farklı para birimlerinden oluşan varlık ve yükümlülüklerin vadeleri uyumlu olsa dahi likidite riskinin ortaya çıkışı engellenememektedir.

Kaynakları bir hayli çok olan ve farklı yaklaşımlar ile çeşitlendirilebilen, ancak yarattıkları sonuçlar benzer olan likidite riski bilhassa bankalar açısından çok dikkatle incelenmesi ve üzerinde durulması gereken bir konudur (Altıntaş, 2006: 241 ve Akan, 2008: 69-70).

2.4.2.3. Operasyonel Risk

Operasyonel risk kavramı bankacılık sektörünün son dönemlerde üzerinde önemle durduğu konulardan biridir. Operasyonel risk, en geniş anlamıyla kredi riski ve piyasa riski dışındaki tüm riskleri tanımlamaktadır (Marija, 2013: 41). Basel Yönlendirici Dökümanı'na göre ise operasyonel risk "yetersiz ya da başarısız iç süreçlerden, insanlardan ve sistemlerden ya da dış olaylardan kaynaklanan risk kayıpları" olarak ifade edilmektedir.

Operasyonel risk, bankaların maruz kaldıkları diğer risk türleri ile etkileşim halinde olan bir risktir. Bu etkileşimin detaylarına bakıldığında, genel olarak diğer risk türlerinin (piyasa riski, kredi riski vb.) esas olarak operasyonel risklerden kaynaklandığı, bu risklerin oluşmasında ve tetiklenmesinde operasyonel risklerin büyük rol oynadığı görülmektedir (Mazıbaş, 2003: 33)

Operasyonel risk son yıllarda özellikle bankacılık sektöründe yaşanan operasyonel kayıpların artmasıyla birlikte finansal endüstride yaygın bir endişeye yol açmıştır. Öyle ki operasyonel risk nedeniyle uğranılan kayıplar, piyasa riski ve kredi riskinin sebep olduğu kayıplardan önemli ölçüde daha fazla olmuştur (Hao ve Han, 2014: 820)

Özellikle finansal piyasalarda giderek artan bir öneme sahip olan operasyonel risklerin ortaya çıkmasında etkili olan faktörleri genel olarak dört ana başlıkta toplamak mümkündür. Bu faktörlerden ilki küreselleşmedir. Küreselleşme ile birlikte hızla gelişen ve değişen finansal piyasalarda finansal ürün ve hizmet çeşitliliği artmış, firmaların yapısı karmaşıklaşmış ve bu durum operasyonel riske maruz kalma ihtimalini de yükseltmiştir.

Operasyonel riskler üzerinde etkili olan ikinci faktör kurum kültürüdür. Firmaların uygulamış oldukları içsel kontrol mekanizmalarının farklı kültüre sahip kurumlara aynı şekilde uygulanması operasyonel riskin oluşmasına zemin hazırlayabilmektedir.

Operasyonel riskleri etkileyen üçüncü faktör ise finansal ürünlerdir. Farklı finansal ürünlerin kullanılmaya başlanmasıyla birlikte aracı kurumlar bu ürünlere portföylerinde yer vermeye başlamıştır. Piyasa ve kredi riskinden korunmak amacıyla kullanılan ve türev ürünler olarak adlandırılan bu ürünler spekülatif hareketlere konu olmaları nedeniyle bankaları yeni risklerle baş başa bırakmıştır. Farklı bir sorun ise mevcut uygulamaların bu yeni ürünlere tam olarak uygulanamaması ve sistem aksamalarının yaşanmasına paralel olarak bankaların operasyonel risklere maruz kalmasıdır.

Operasyonel risklerin oluşmasını tetikleyen sonuncu faktör ise teknolojidir. Elektronik bankacılık işlemlerinin ve e-ticaretin hızla büyümesi şaibeli işlemlerin yanı sıra yeni ve öngörülemeyen risklerinde ortaya çıkmasına neden olmuştur (Çelenk ve Ökdemir, 2010: 80).

Son yıllarda birçok bankanın büyük kayıplar yaşamasına neden olan operasyonel risk uluslararası denetim ve gözetim otoritelerince de sıkı takip edilen bir konu haline gelmiş ve piyasa ve kredi riskinden ayrı olarak ele alınmıştır. Bu doğrultuda Basel Sermaye Uzlaşısı'nda bankaların operasyonel riske karşılık olarak da bir sermaye tahsis etmeleri istenmiştir. Bu gelişmeler bankaların ortaya çıktığında yıkıcı etkiler doğurabilen operasyonel riskler üzerine titizlikle eğilmelerini ve etkin bir operasyonel risk yönetim sürecine sahip olmalarını gerekli kılmaktadır (Boyacıoğlu, 2002: 43).

III. BÖLÜM

3. LİKİDİTE RİSKİ VE KREDİ RİSKİNİN BANKALARIN PERFORMANSI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: TÜRKİYE'DEKİ TİCARİ BANKALAR ÜZERİNE BİR UYGULAMA

Bu bölümde konu ile alakalı ulusal ve uluslararası alanda daha önce yapılmış olan çalışmalara yer verildikten sonra çalışmanın amacı ve önemine, çalışmanın veri seti ve sınırlarına ve araştırmada kullanılan modele değinilecektir. Daha sonra ise panel veri analizinden elde edilen ampirik bulgular yorumlanacaktır.

3.1. Literatür

3.1.1. Ulusal Alanda Yapılmış Çalışmalar

Ata (2009), çalışmasında 2001 krizi sonrası Türkiye'de Mevduat bankalarının kârlılığına etki eden faktörleri araştırmıştır. 2002-2007 yıllarını kapsayan dönemde 25 mevduat bankasının kârlılıkları üzerinde içsel ve dışsal faktörlerin etkileri sabit etkiler modeli ile analiz edilmiştir. Aktif kârlılığının bağımlı değişken olarak kullanıldığı çalışmadan elde edilen bulgular, banka kârlılığı üzerinde dışsal faktörlerden ziyade içsel faktörlerin etkili olduğunu göstermektedir. Analiz sonucunda, banka büyüklüğü, krediler/mevduat oranı ve bankacılık sektörü toplam aktifleri/GSYH oranının kârlılığı pozitif yönde, takipteki krediler/toplam krediler oranı, sermaye yeterliliği oranı ve maliyet oranının ise kârlılığı negatif yönde etkilediği rapor edilmiştir.

Gülhan ve Uzunlar (2011), 1990-2008 yıllarını kapsayan dönemde Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren ticari bankaların kârlılıklarını etkileyen

faktörleri yerel ve yabancı bankalar özelinde ve tüm bankalar genelinde panel veri analiz tekniğiyle test etmişlerdir. Aktif kârlılığının bağımlı değişken olarak kullanıldığı çalışmada, kredi riski (takipteki krediler/toplam krediler), likidite ve büyüklük gibi bankaya özgü değişkenler ile GSYİH ve enflasyon gibi makroekonomik değişkenler bağımsız değişkenler olarak modelde yer almıştır. Tahmin sonuçlarına bakıldığında, bankaya özgü değişkenlerden kredi riskinin kârlılık üzerinde negatif, sermaye yeterliliği, likidite durumu, banka büyüklüğü, faaliyet giderleri ve menkul kıymetler cüzdanı gibi değişkenlerin ise kârlılık üzerinde pozitif ve anlamlı etkilerinin olduğu görülmüştür. Ayrıca, makroekonomik değişkenlerin de kârlılık üzerinde genel olarak anlamlı etkilerinin olduğu belirtilmiştir.

Akbaş (2012), Bankaya özgü, sektöre özgü ve makroekonomik değişkenlerin Türkiye'deki 26 mevduat bankasının kârlılığını nasıl etkilediğini 2005-2010 dönemleri için analiz etmiştir. Çalışmada banka kârlılığının ölçütleri olarak aktif kârlılığı ve özkaynak kârlılığı kullanılmıştır. Panel veri analiz sonuçları; Aktif kârlılığı ile kredi riski, yönetim etkinliği, sektördeki yoğunlaşma (hem kredi temelli hem mevduat temelli Herfindahl-Hirschman Endeksi) ve enflasyon arasında negatif yönde ve istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler olduğunu ortaya koymuştur. Kârlılık ölçüsü olarak özsermaye kârlılığı kullanıldığında ise kredi riskinin, özsermaye oranının, banka büyüklüğünün, yönetim etkinliğinin ve sektördeki yoğunlaşmanın (aktif temelli Herfindahl-Hirschman Endeksi) banka kârlılığı üzerinde negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir.

İslatince (2015), 2008-2014 dönemini kapsayan çalışmasında Türkiye'deki mevduat bankalarının kârlılığının içsel (likidite riski, kredi riski, varlık kalitesi, sermaye oranı ve yönetim etkinliği) ve dışsal (Tüketici Fiyat Endeksindeki % değişim, GSMH'deki % değişim ve mevduat faiz oranı) belirleyicilerini çoklu regresyon analizi ile test etmiştir. Performans ölçüsü olarak aktif kârlılığı ve özkaynak kârlılığının kullanıldığı çalışmada regresyon sonuçları, kârlılık üzerinde içsel faktörlerin dışsal faktörlere oranla daha belirleyici olduğunu ortaya koymuştur. Bu bağlamda, aktif kârlılığının bağımlı değişken olarak kullanıldığı modelde, toplam krediler ve borçlar/toplam varlıklar şeklinde ölçülen kredi riskinin ve özkaynak kârlılığının bağımlı

değişken olarak kullanıldığı modelde, likit varlıklar/toplam varlıklar şeklinde ölçülen likidite riskinin kârlılık üzerinde negatif ve anlamlı bir etkisinin olduğu saptanmıştır.

Sarıtaş, Uyar ve Gökçe (2016), çalışmalarında Türkiye’de faaliyet gösteren ticari bankalara özgü ve makroekonomik değişkenler ile banka kârlılığı arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. 2002-2013 döneminde Türkiye’de faaliyet gösteren 11 ticari bankayı kapsayan çalışmada, değişkenler ile kârlılık arasındaki ilişki sistem dinamik panel veri modeliyle analiz edilmiştir. Kârlılık ölçüsü olarak hem ROA hem de ROE’nin kullanıldığı çalışmada panel veri analiz sonuçları; Takipteki krediler/toplam krediler şeklinde ölçülen kredi riskinin kârlılığı negatif ve anlamlı bir şekilde etkilediği göstermektedir. Ayrıca elde edilen sonuçlara göre, hem bankalara özgü hem de makroekonomik değişkenlerin kârlılık üzerinde anlamlı etkilerinin olduğu rapor edilmiştir.

Topak ve Talu (2017), 2005-2015 dönemini kapsayan çalışmalarında, Borsa İstanbul’da işlem gören 10 ticari bankanın kârlılığının belirleyicilerini bankaya özgü (diğer faaliyet giderleri/toplam faaliyet gelirleri, kredilerden elde edilen faiz gelirleri/mevduatlara verilen faiz ödemeleri, kredi riski, banka büyüklüğü vb.) ve makroekonomik temelli değişkenler (GSYİH, ortalama faiz oranı ve döviz kuru sepeti) kullanarak panel veri analiz yöntemiyle incelemişlerdir. Performans ölçüsü olarak ROA ve ROE’nin kullanıldığı çalışmanın analiz sonuçları, hem ROA’ya hem de ROE’ye göre kredi riskinin kârlılık üzerinde negatif bir etkiye sahip olduğunu bununla birlikte bütün açıklayıcı değişkenlerin (bankaya özgü ve makroekonomik temelli) bankaların kârlılıkları üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğunu ortaya koymuştur.

2002Q4-2013Q4 dönemini kapsayan çalışmalarında Okuyan ve Karataş (2017), Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren 19 bankanın kârlılıklarını panel veri yöntemiyle analiz etmişlerdir. Kârlılık ölçüsü olarak aktif kârlılığı, özkaynak kârlılığı ve net faiz marjının kullanıldığı çalışmanın analiz sonuçları, sermaye yeterliliği, ana faaliyet gelirlerinin yüksekliği, mevduat büyüklüğü, personel giderlerinin fazlalığı, büyüklük, tüfe ve gayri safi yurt içi hasıla ile kârlılık arasında pozitif yönde ilişkiler olduğunu, likidite ve kredi riski (takipteki krediler/toplam krediler) ile kârlılık arasında

ise negatif yönde bir ilişki olduğunu göstermektedir. Bunun yanı sıra, kredilerin aktiflere oranı ve ihracatın ithalatı karşılama oranı ile kârlılık arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı da tespit edilmiştir.

Takipteki kredilerin banka kârlılığı üzerinde etkisinin olup olmadığını araştıran Kadioğlu, Telçeken ve Öcal (2017), 2005Q1-2016Q3 döneminde Türkiye’de faaliyet gösteren 55 bankanın kârlılıklarını panel veri yöntemiyle analiz etmişlerdir. Yapılan analiz sonucunda, aktif kârlılığı ve özkaynak kârlılığının banka kârlılık göstergesi olarak kullanıldığı çalışmada varlık kalitesini gösteren takipteki krediler/toplam varlıklar oranının kârlılık üzerinde negatif bir etkisinin olduğu ve bu sonucun istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür. Özel karşılıklar/toplam krediler oranı ile kârlılık arasında ise kârlılık ölçüsü olarak ROA kullanıldığında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca elde edilen bulgular, varlıkları finanse etmekte sermayeyi kullanmanın hem aktif kârlılığı hem de özkaynak kârlılığı açısından bankanın performansını artıracaklarını göstermektedir.

Sabit etkili panel veri analiz yönteminin kullanıldığı çalışmalarında Işık, Yalman ve Koşaroğlu (2017), 2006-2014 yıllarını kapsayan dönemde Türkiye’de faaliyet gösteren 20 mevduat bankasının kârlılığını etkileyen içsel ve dışsal faktörleri tespit etmeyi amaçlamışlardır. Banka kârlılık değişkeni olarak ROAA’nın kullanıldığı çalışmada analiz sonucunda elde edilen bulgular, banka kârlılığı üzerinde kredi riski ve likidite yönetiminin negatif yönde, banka sermayesi, faiz gelirleri ve faiz dışı gelirler gibi değişkenlerin ise pozitif yönde bir etkisinin olduğunu ortaya koymuştur. Makroekonomik değişkenlerden ise sadece ekonomik büyümenin kârlılık üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu rapor edilmiştir.

Aydemir ve Güloğlu (2017), çalışmalarında sabit etkiler GMM tahmincisini kullanarak, 2002Q1-2013Q1 döneminde Türkiye’de faaliyet gösteren 19 ticari bankanın kârlılıkları üzerinde kredi ve likidite riskinin etkileşiminin (kredi riski*likidite riski) nasıl bir etki oluşturduğunu araştırmak istemişlerdir. Bağımlı değişken olarak kredi faiz oranları ile mevduat faiz oranları arasındaki farkın (Bank Spread) kullanıldığı çalışmada, bağımsız değişkenlerden kredi riski takipteki krediler/toplam krediler

rasyosu şeklinde, likidite riski ise $1/(\text{likit varlıklar/toplam varlıklar})$ şeklinde hesaplanmıştır. Diğer bağımsız değişkenler ise banka sermayesi, giderler ve banka büyüklüğüdür. Ayrıca bankacılık sektöründe düzenleme yapılan yılları içeren bir kukla değişken kullanılmıştır. Tahmin sonuçlarına göre; kredi riskinin ve likidite riskinin ayrı olarak yer aldığı modellerde, kredi riski ile kârlılık arasında pozitif ve anlamlı, likidite riski ile kârlılık arasında ise pozitif fakat istatistiksel olarak anlamlı olmayan bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Kredi riski ile likidite riskinin etkileşiminin yani kredi ve likidite riskinin çarpımının yer aldığı modelde ise likidite riski yüksek bankalara göre likidite riski düşük bankaların kredi riski arttıkça daha yüksek faiz geliri elde ettikleri sonucuna ulaşılmıştır.

3.1.2. Uluslararası Alanda Yapılmış Çalışmalar

Sufian ve Habibullah (2009), çalışmalarında gelişmekte olan ülkelerdeki bankaların kârlılıklarının belirleyicilerini, 1997-2004 yılları arasında Bangladeş bankacılık sektöründe devamlı olarak faaliyet gösteren 37 ticari banka için test etmişlerdir. Aktiflerin ortalama kârlılığı (ROAA), özkaynakların ortalama kârlılığı (ROAE) ve net faiz marjının (NIM) performans ölçütü olarak kullanıldığı çalışmada, bankaya özgü ve makroekonomik değişkenlerin kârlılık üzerindeki etkisi doğrusal regresyon modeli ile tahmin edilmeye çalışılmıştır. Regresyon sonuçları, bankaya özgü değişkenlerin özellikle de likidite riski (toplam krediler/toplam varlıklar), kredi riski (özel karşılıklar/toplam krediler) ve faiz dışı harcamalar/toplam varlıklar oranının banka performansını pozitif ve anlamlı bir şekilde etkilediğini, faiz dışı gelirlerin ise kârlılık üzerinde negatif bir etkisinin olduğunu göstermiştir. Çalışma dönemi boyunca sonuçlar, banka büyüklüğünün kârlılık üzerindeki etkisinin kullanılan kârlılık ölçütlerine göre farklılık gösterdiğini ortaya koymuştur. Buna göre banka büyüklüğü, ROAE üzerinde negatif, ROAA ve NIM üzerinde ise pozitif bir etkiye sahiptir. Çalışma bulguları makroekonomik değişkenler açısından değerlendirildiğinde ise sadece enflasyon oranının kârlılık üzerinde negatif ve anlamlı bir etkisinin olduğu rapor edilmiştir.

2000-2007 dönemini kapsayan çalışmalarında Alexiou ve Sofoklis (2009), Yunanistan bankacılık sektöründe faaliyet gösteren 6 ticari bankanın kârlılığı üzerinde

etkili olan bankaya özgü ve makroekonomik değişkenleri belirlemeye çalışmışlardır. Kârlılık göstergesi olarak özsermaye kârlılığı (ROE) ve varlıkların kârlılığının (ROA) kullanıldığı modeli tahmin etmek için En Küçük Kareler (EKK) yöntemi kullanılmıştır. Regresyon sonuçları; ROE ve ROA değişkenlerinin büyüklük ve sermaye yeterliliği değişkenlerinden pozitif yönde, likidite riski ve etkinlik değişkenlerinden ise negatif yönde etkilendiklerini ortaya koymuştur. Bununla beraber, ROE değişkeni ile kredi riski arasında ve ROA ile verimlilik değişkeni arasında negatif yönlü ilişkiler bulunmuştur.

Sufian (2011), çalışmasında 1992-2003 dönemleri arası Kore bankacılık sektörünün kârlılığını etkileyen bankaya özgü ve makroekonomik değişkenleri belirlemeyi amaçlamıştır. Kârlılık göstergesi olarak aktif kârlılığının kullanıldığı çalışmada ayrıca Asya krizinin kârlılık üzerindeki etkisini ölçmek için kriz öncesi, kriz dönemi ve kriz sonrası dönem olmak üzere kukla değişkenler kullanılmıştır. Sabit etkiler modelinin kullanıldığı çalışmanın analiz sonuçlarına göre; likidite ve çeşitlendirme kârlılığı pozitif yönde, kredi riski ve yönetim etkinliği ise negatif yönde etkilemektedir. Makro olarak enflasyon değişkeninin kârlılık üzerinde döngüsel olmayan önemli bir etkiye sahip olduğu görülürken, sektör yoğunlaşmasının kârlılığı artırıcı bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca Asya finans krizinin kârlılığı önemli ölçüde düşürdüğü gözlemlenirken, kriz öncesi dönemin kriz sonrası döneme göre daha kârlı bir dönem olduğu rapor edilmiştir.

Arif ve Anees (2012), Pakistan bankacılık sektöründe faaliyet gösteren kamu ticaret bankaları ve yerel özel bankalar arasından seçilen 22 bankayı kapsayan çalışmalarında, likidite riskinin banka performansı üzerindeki etkisini incelemişlerdir. 2004-2009 dönemini içeren çalışmada çoklu regresyon modeli kullanılmış olup, kârlılık göstergesi olarak vergi öncesi net kâr kullanılmıştır. Çalışmanın bulguları; likidite riski ve kredi riski ile kârlılık arasında negatif yönlü bir ilişki olduğunu, mevduat ve nakit rezervi değişkenleri ile kârlılık arasında ise pozitif yönlü bir ilişki olduğunu göstermiştir.

Weersainghe ve Perera (2013) 2001-2011 döneminde Sri Lanka'da faaliyet gösteren ticari bankaların karlılık belirleyicilerini en küçük kareler yöntemini kullanarak

bankaya özgü ve makroekonomik göstergeler açısından analiz etmişlerdir. Yapılan analiz sonucunda; bankaya özgü değişkenlerden banka büyüklüğünün karlılık üzerinde pozitif, likidite riski ve verimliliğin ise negatif etkiye sahip olduğu görülmüştür. Ayrıca makroekonomik değişkenlerden enflasyonun karlılığı olumsuz yönde etkilediği ve bu sonucun istatistiksel olarak anlamlı olduğu rapor edilmiştir.

Tabari, Ahmadi ve Emami (2013), 2003-2010 yıllarını kapsayan çalışmalarında İran bankacılık sektöründe faaliyet gösteren 15 ticari bankanın kârlılıkları üzerinde likidite riskinin etkisini sabit etkiler modeli ile analiz etmişlerdir. Performans göstergesi olarak özkaynak kârlılığının kullanıldığı modelde, likidite riski, kredi riski, banka büyüklüğü gibi bankaya özgü değişkenler ile ekonomik büyüme, enflasyon gibi makroekonomik değişkenlerde analizde yer almıştır. Analiz sonuçları; kredi riski ve likidite riskinin banka kârlılığını negatif yönde, banka sermayesi, banka büyüklüğü, ekonomik büyüme ve enflasyonun ise pozitif yönde etkilediğini göstermektedir.

Riaz ve Mehar (2013), Pakistan'da faaliyet gösteren 32 bankanın kârlılıkları üzerinde bankaya özgü ve makroekonomik değişkenlerin etkisini 2006-2010 dönemi için analiz etmişlerdir. Çoklu regresyon modelinin uygulandığı çalışmada kârlılık göstergesi olarak, ROA ve ROE kullanılmıştır. Regresyon sonuçları; kârlılık ölçüsü olarak varlıkların kârlılığının kullanıldığı modelde, kredi riski ve çalışma verimliliğinin kârlılığı pozitif yönde, faiz oranının ise negatif yönde etkilediğini göstermektedir. Kârlılık ölçüsü olarak özsermaye kârlılığının kullanıldığı modelde ise aktif büyüklüğünün, toplam mevduat/toplam varlıklar ve toplam kredi/toplam varlıklar oranının kârlılık üzerinde pozitif, kredi riski ve çalışma verimliliğinin ise kârlılık üzerinde negatif bir etkisinin olduğu görülmüştür. Ayrıca makroekonomik değişkenlerden enflasyon ve faiz oranının kârlılığı negatif yönde etkilediği ve bu durumun istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Samuel (2014), 2008-2012 dönemini kapsayan çalışmasında kredi riskinin Nijerya'da faaliyet gösteren ticari bankaların performansı üzerindeki etkisini en küçük kareler yöntemiyle tahmin etmeye çalışmıştır. Banka performans ölçüsü olarak varlıkların kârlılığı (ROA), Kredi riskinin ölçütü olarak ise Takipteki krediler/Toplam

krediler ve Toplam Krediler/Toplam Mevduat rasyoları kullanılmıştır. Yapılan analiz sonucunda, Takipteki krediler/Toplam krediler oranının banka kârlılığı üzerinde negatif bir etkisinin olduğu görülmüş, Toplam krediler/Toplam mevduat oranı ile banka kârlılığı arasında ise negatif yönde fakat istatistiksel olarak anlamsız bir ilişkinin olduğu saptanmıştır.

Al-Jafari ve Alchami (2014), 2004-2011 dönemini kapsayan çalışmalarında Suriye’de faaliyet gösteren geleneksel ve konvansiyonel 17 bankanın kârlılıklarının belirleyicilerini incelemişlerdir. Genelleştirilmiş momentler tahmincisinin (GMM) kullanıldığı çalışmada, kârlılık ölçüsü olarak varlıkların ortalama kârlılığı (ROAA) ve özsermayenin ortalama kârlılığı (ROAE) kullanılmıştır. Bankaya özgü ve makroekonomik değişkenlerin yer aldığı modelin analiz sonuçlarına göre; Kârlılık ölçüsü olarak varlıkların ortalama kârlılığı kullanıldığında, bir önceki yıla ait varlıkların ortalama kârlılığının kârlılık üzerinde negatif ve anlamlı bir etkisinin olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca likidite riski, kredi riski ve ekonomik büyüme değişkenlerinin kârlılığı negatif, banka büyüklüğü ve yönetim etkinliği değişkenlerinin ise kârlılığı pozitif yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Kârlılık ölçüsü olarak özsermayenin ortalama kârlılığı kullanıldığında ise bir önceki yıla ait özsermayenin ortalama kârlılığının kârlılık üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Kredi riskinin kârlılığı olumsuz etkilediği ayrıca makroekonomik değişkenlerden ekonomik büyümenin kârlılık üzerinde negatif ve anlamlı, enflasyonun ise pozitif ve anlamlı bir etkisinin olduğu rapor edilmiştir.

Ferrouhi (2014) 2001-2012 yılları arasında Fas bankacılık sektörünün likidite riski ile finansal performansları arasındaki ilişkiyi analiz etmeyi ve bankaların performansının belirleyicilerini tanımlamayı amaçlamıştır. Çalışmada 4 farklı performans ölçüsü (ROA, ROE, NIM, ROAA) kullanılmıştır. Ayrıca 6 farklı likidite rasyosu, 5 farklı özel değişken ve 5 makroekonomik değişken kullanılmıştır. Çalışmada kullanılan likidite rasyoları aşağıdaki gibidir;

- likit varlıklar/toplam varlıklar*100
- likit varlıklar/kısa dönemli yükümlülükler*100
- likit varlıklar/mevduat*100

- krediler/toplam varlıklar*100
- krediler/mevduat+kısa dönemli yükümlülükler
- banka kredileri-müşteri mevduatı

Çalışmanın regresyon sonuçları Fas bankacılık sektörünün performansı üzerinde esas anlamda 7 belirleyicinin (likidite oranı, banka büyüklüğü, banka büyüklüğünün karesi, mevduat dışı fon kaynaklarının maliyetinin toplam yükümlülükler oranı, banka sermayesi, doğrudan yabancı yatırımlar, işsizlik oranı ve finansal kriz) etkili olduğunu göstermektedir. Bu belirleyicilerden banka büyüklüğü, doğrudan yabancı yatırımlar ve finansal kriz bankaların performansı üzerinde pozitif bir etki oluştururken, yabancı kaynaklar/toplam yükümlülükler oranı, sermaye yeterliliği ve işsizlik oranı ise bankaların performansını olumsuz yönde etkilemektedir. Likidite riskinin kârlılık üzerindeki etkisi kullanılan modele göre değişiklik göstermektedir. Kârlılık ölçüsü olarak ROA kullanıldığında likidite riski ile kârlılık arasında negatif yönlü bir ilişki bulunurken, kârlılık ölçüsü olarak ROAA kullanıldığında likidite riski ile kârlılık arasında pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir.

27 Avrupa ülkesini kapsayan çalışmaları Petria, Capraru ve Ilnatov (2015), 2004-2011 döneminde bankaların kârlılıkları üzerinde etkili olan bankaya özgü, sektöre özgü ve makroekonomik faktörleri tahmin etmeye çalışmışlardır. Sabit etkiler yönteminin kullanıldığı çalışmada kârlılık ölçüsü olarak varlıkların ortalama kârlılığı (ROAA) ve özsermayenin ortalama kârlılığı (ROAE) kullanılmıştır. Panel veri analiz sonuçları; krediler/mevduat oranı şeklinde ölçülen likidite riski ve takipteki krediler/toplam krediler şeklinde ölçülen kredi riskinin hem ROAA hem de ROAE değişkenlerini negatif yönde etkilediklerini ortaya çıkarmıştır. Bununla birlikte enflasyon dışındaki değişkenlerin bankaların kârlılığı üzerinde anlamlı etkilere sahip oldukları sonucuna varılmıştır. Son olarak, elde edilen bulgular değerlendirildiğinde banka rekabetinin kârlılığı artırıcı bir etkisinin bulunmasının ilginç bir sonuç olduğu ifade edilmiştir.

Rahman, Hamid ve Khan (2015) çalışmalarında 2006-2013 döneminde Bangladeş'te faaliyet gösteren 25 ticari bankanın kârlılık belirleyicilerini bankaya özgü

ve makroekonomik değişkenler açısından incelemişlerdir. Aktif kârlılığı, özsermaye kârlılığı ve net faiz marjının kârlılık ölçüsü olarak kullanıldığı model genelleştirilmiş momentler yöntemiyle (GMM) tahmin edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda; sermaye yeterliliğinin ve likiditenin kârlılık üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisinin olduğu, yönetim etkinliği ve bilanço dışı hesapların ise kârlılığı negatif yönde etkilediği belirtilmiştir. Diğer değişkenlerin kârlılık üzerindeki etkisinin kullanılan kârlılık ölçülerine göre farklılık gösterdiği ifade edilmiştir. Faiz dışı gelirler, kredi riski ve ekonomik büyümenin net faiz marjının önemli belirleyicilerinden olduğu, büyüklüğün aktif kârlılığı üzerinde pozitif bir etkisinin olduğu, son olarak ise enflasyonun hem aktif kârlılığı hem de özkaynak kârlılığını negatif yönde etkilediği rapor edilmiştir.

Sabit etkiler panel regresyon modelini kullandığı çalışmasında Adusei (2015), 2009:Q1–2013:Q4 yıllarını kapsayan dönemde 112 Gana ziraat bankasının kârlılığının belirleyicilerini analiz etmiştir. Varlıkların kârlılığı ve özsermaye kârlılığının performans göstergesi olarak kullanıldığı modellerde içsellik sorununun üstesinden gelebilmek amacıyla bağımsız değişkenlerin gecikmeli değerleri kullanılmıştır. Regresyon sonuçları kârlılık ölçüsü olarak özsermaye kârlılığının kullanıldığı modelde likidite riskinin kârlılığı pozitif yönde etkilediğini ortaya koymuştur. Ayrıca elde edilen ampirik bulgular genel olarak banka büyüklüğü, fonlama riski (Z-skoru), gelir çeşitlendirme ve banka istikrarı gibi bankalara özgü değişkenlerin, banka performansının göstergesi olan aktif kârlılığı ve özsermaye kârlılığı değişkenlerini anlamlı bir şekilde etkilediğini göstermektedir.

Bhattarai (2016), 2010-2015 döneminde Nepal’de faaliyet gösteren 14 ticari bankayı dâhil ettiği çalışmasında, kredi riskinin ticari bankaların performansı üzerinde nasıl bir etkisinin olduğunu havuzlanmış regresyon modeli ile test etmiştir. ROA’nın performans ölçüsü olarak kullanıldığı çalışmada açıklayıcı değişkenler ise takipteki krediler/brüt krediler ve alacaklar şeklinde ölçülen kredi riski, sermaye yeterlilik oranı, banka büyüklüğü, kredili varlıklar başına maliyet (operasyon maliyetleri/toplam kredili varlıklar) ve zorunlu rezervler/toplam mevduat oranı ile bulunan nakit rezerv oranıdır. Yapılan analiz sonucunda, kredi riskinin banka performansını olumsuz yönde etkilediği bildirilmiştir. Ayrıca kredili varlıkların maliyetindeki artışın ve banka büyüklüğünün

banka performansı üzerinde pozitif yönde ve istatistiksel olarak anlamlı etkilerinin olduğu ifade edilmiştir.

Hakimi ve Zaghdoudi (2017), 1990-2013 dönemi için Tunus'ta faaliyet gösteren 10 bankayı kapsayan çalışmalarında, banka performansı ile likidite riski arasındaki ilişkiyi tesadüfi etkiler modeli ile analiz etmeye çalışmışlardır. Kârlılık ölçüsü olarak net faiz marjının (NIM) kullanıldığı çalışmanın analiz sonuçlarına göre; Bankaya özgü değişkenlerden likidite riski ile banka kârlılığı arasında negatif yönde, Hirshmen Herfindahl yoğunlaşma indeksi ile banka kârlılığı arasında ise pozitif yönde ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu gözlenmiştir. Yine analiz sonuçları makroekonomik değişkenlerden enflasyonun ve kriz kukla değişkeninin banka kârlılığı üzerinde negatif ve anlamlı bir etkisinin olduğunu ortaya koymuştur.

2006-2013 dönemi için MENA bölgesinde yer alan ülkelerde (Bahreyn, Ürdün, Katar, Suudi Arabistan, Türkiye, Birleşik Arap Emirlikleri, Kuveyt ve Yemen) faaliyet gösteren 49 bankayı dâhil ettikleri çalışmalarında Ghenimi, Chaibi ve Omri (2017), likidite riski ve kredi riskinin bankaların istikrarı üzerindeki etkisini genelleştirilmiş momentler metodu ile analiz etmişlerdir. Çalışmada ayrıca likidite riski ile kredi riski arasında eşzamanlı karşılıklı bir ilişkinin olup olmadığı da araştırılmıştır. Z-skorunun banka istikrarını temsil ettiği regresyon modelinde gecikmeli Z-skoru, likidite, kredi riski, kredi riski ile likidite riskinin çarpımı sonucu elde edilen etkileşim terimi, aktif kârlılığı, büyüklük, sermaye, kredi büyümesi, gelir çeşitlendirmesi, etkinlik, ekonomik büyüme, enflasyon ve finansal kriz de bağımsız değişken olarak yer almıştır. Yapılan analiz sonucunda, kredi riski \times likidite riski şeklinde ifade edilen etkileşim terimi ile banka istikrarı arasında negatif ve anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Kredi riski ile likidite riski arasında ise eşzamanlı karşılıklı bir ilişkinin var olmadığı rapor edilmiştir. Bununla birlikte banka istikrarı ile gecikmeli Z-skoru, likidite, aktif kârlılığı, sermaye, gelir çeşitlendirmesi ve enflasyon arasında pozitif yönde, kredi riski, büyüklük, kredi büyümesi, etkinlik, büyüme ve finansal kriz arasında ise negatif yönde ve anlamlı ilişkilere rastlanmıştır.

Trofimov, Aris ve Ying (2018) çalışmalarında Malezya'daki ticari bankaların karlılıkları ile takipteki krediler arasındaki ilişkiyi 2010-2015 dönemi için havuzlanmış en küçük kareler yöntemini kullanarak tahmin etmeye çalışmışlardır. Ayrıca büyüklük ve etkinlik değişkenleri de modele dahil edilmiştir. Karlılık ölçüsü olarak özsermaye karlılığının kullanıldığı modelin analiz sonuçları; takipteki krediler oranı ve etkinliğin banka karlılığını negatif yönde, büyüklüğün ise pozitif yönde etkilediğini göstermiştir.

3.2. Ekonometrik Analiz

3.2.1. Çalışmanın Amacı ve Önemi

Bankalar fon transferine aracılık etme, atıl durumdaki fonları finansal sisteme kazandırma, yatırımları finanse etme ve ekonomiye kaynak sağlama gibi işlevleri sayesinde finansal piyasaların etkin bir şekilde işlemesine ve böylelikle ülke ekonomilerinin kalkınmasına katkıda bulunmaktadır. Bunun yanı sıra bankalar, işsizlik, enflasyon ve büyüme gibi ekonominin temel dinamikleri üzerinde de dolaylı ve/veya dolaysız etkiler oluşturabilmektedir. Özetle, finansal piyasalardan reel sektöre ve mikroekonomik göstergelerden makro temelli göstergelere kadar geniş bir etki alanı bulunan bankaların göstereceği performans hem ülke ekonomileri hem de bireysel ve kurumsal yatırımcılar açısından oldukça önem arz etmektedir. Bu denli öneme sahip olan bankalar ise finansal sistemde üstlenmiş oldukları aracılık görevini yerine getirirken bir yandan kâr maksimizasyonunu hedeflemekte bir yandan da karşılaşılabilecek risklerin etkilerini minimize etmeyi amaçlamaktadır. Bu amaçlar doğrultusunda, bankaların performansı üzerinde oluşturacağı etki açısından bankaların hangi tür risklere maruz kaldığı, risklerin önem derecesi, risklerin ölçülüp ölçülemediği ve kontrol edilip edilemediği büyük önem taşımaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Türk bankacılık sisteminde likidite riski ve kredi riskinin banka performans göstergeleri (aktif kârlılığı, özkaynak kârlılığı, net faiz marjı ve faiz dışı gelirler) üzerindeki etkisini ampirik olarak analiz etmektir. Çalışmada, banka performansı üzerinde özellikle likidite riski ve kredi riskinin etkisinin ölçülmesinin

nedenleri arasında; likidite riski ile ilişkili olan mevduat hesabının banka bilançosunun en büyük pasif kalemi olması ve kredi riski ile ilişkili olan krediler ve alacaklar hesabının en büyük aktif kalemi olması ve bu risklerin ölçülebilir ve kontrol edilebilir olması yer almaktadır.

Ulusal ve uluslararası literatürde, likidite riski veya kredi riskinin banka performansı üzerindeki etkisinin ele alındığı birçok çalışmaya rastlamak mümkündür. Ancak ilgili literatür incelendiğinde, likidite riski ve kredi riskinin banka performansı üzerindeki etkileşim etkisini ölçen yalnızca iki adet çalışma bulunmuştur. Buradan hareketle bu çalışmada, alternatif likidite riski ölçüleri (likit varlıkların tersi ile ölçülen birinci likidite riski ve likidite açığı ile ölçülen alternatif likidite riski) ve alternatif kredi riski ölçülerinin (takipteki krediler/toplam krediler ve alacaklar şeklinde ölçülen birinci kredi riski ve özel karşılıklar/toplam krediler ve alacaklar şeklinde ölçülen alternatif kredi riski) dört ayrı banka performans göstergesi (ROA, ROE, NIM, NII) üzerindeki etkisi analiz edilerek bu konudaki literatürün zenginleşmesine katkıda bulunulması düşünülmektedir.

3.2.2. Çalışmanın Veri Seti ve Sınırları

Bu çalışmada, Türk bankacılık sisteminde faaliyet gösteren 27 ticari bankanın likidite ve kredi riskinin banka performans göstergeleri üzerindeki etkisi ampirik olarak analiz edilmiştir. 2003 yılının birinci çeyreğinden 2017 yılının üçüncü çeyreğine kadar olan dönem için oluşturulan örneklem kapsamındaki bankaların finansal verileri Türkiye Bankalar Birliği (TBB) web sayfasından alınmıştır. Bununla beraber, Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren katılım bankaları ile yatırım ve kalkınma bankaları örneklem dışında tutulmuş olup çalışmada klasik panel veri analizinden yararlanılmıştır.

3.2.3. Çalışmada Kullanılan Model

Bankacılık sektöründe likidite riski ve kredi riski ile performans ölçüleri arasındaki ilişkiyi araştırmak amacıyla bu çalışmada Aydemir ve Güloğlu (2017) ve

Ghenimi vd. (2017) tarafından yapılan çalışmalardan hareketle aşağıdaki model kurgulanmıştır:

$$\text{Performans}_{it} = \alpha_0 + \alpha_1 \text{LR}_{it} + \alpha_2 \text{KR}_{it} + \alpha_3 (\text{LR}_{it} * \text{KR})_{it} + \alpha_4 \text{BÖD}_{it} + \alpha_5 \text{KRİZ}_t + k_t + k_i + \epsilon_{it} \quad (1)$$

Yukarıda yer alan 1'nolu denklemde i ve t indisleri sırasıyla ticari bankaları ve çeyrek dönemleri göstermektedir. **Performans_{it}** bağımlı değişken olup, aktif kârlılığı (ROA), özsermaye kârlılığı (ROE), net faiz marjı (NIM) ve faiz dışı gelirlere (NII) göre ölçülmüştür. α_0 sabit terimi; **LR_{it}** likit varlıkların tersi şeklinde ölçülen birinci likidite riski (LR1) ile [(toplam krediler-toplam mevduatlar)/toplam aktifler] şeklinde ölçülen ikinci likidite riskini (LR2); **KR_{it}** takipteki kredilerin toplam krediler ve alacaklara oranlanması ile bulunan birinci kredi riski (KR1) ile özel karşılıkların toplam kredi ve alacaklara oranlanması ile hesaplanan ikinci alternatif kredi riskini (KR2); **BÖD_{it}** bankalara özgü değişkenleri ve **KRİZ_t** küresel finansal krizi temsil eden kukla değişkeni göstermektedir. k_t ve k_i sırasıyla çeyrek dönemlik etkileri ve bankaların bilinmeyen etkilerini temsil etmektedir. ϵ_{it} modelin tesadüfi hata terimidir. Finans ve aracılık teorileri kapsamında likidite riski ile performans ölçüleri arasında pozitif yönde bir ilişki ancak kredi riski ile performans ölçüleri arasında negatif yönde bir ilişki beklenebilir. Çalışmada kullanılan bağımlı ve bağımsız değişkenlere ilişkin tanımlamalar Tablo 3.1'de sunulmuştur.

Tablo 3.1: Analizde kullanılan değişkenler

Değişkenler	Notasyon	Tanımlama	Beklenen Etki
Panel A: Bağımlı Değişken			
Aktif kârlılığı	ROA	Net kâr/Toplam Varlıklar	
Özkaynak kârlılığı	ROE	Net kâr/Toplam Özkaynaklar	
Net faiz marjı	NIM	(Faiz gelirleri-Faiz giderleri)/Toplam Varlıklar	
Faiz dışı gelirler	NII	Faiz Dışı Gelirler/Toplam Varlıklar	
Panel B: Bankaya özgü bağımsız değişkenler			
Likidite riski 1	LR1	1/(Likit Varlıklar/Toplam Varlıklar)	+
Likidite riski 2	LR2	(Krediler-Mevduat)/Toplam Varlıklar	+
Kredi riski 1	KR1	Takipteki Krediler/Toplam Kredi ve Alacaklar	-
Kredi riski 2	KR2	Özel Karşılıklar/Toplam Kredi ve Alacaklar	-
Banka büyüklüğü	BÖ	Toplam Varlıkların Doğal Logaritması	+/-
Banka sermayesi	BS	Özkaynaklar/Toplam Varlıklar	+/-
Mevduat düzeyi	MD	Toplam Mevduatlar/ Toplam Varlıklar	+
Diğer faaliyet giderleri	FG	Diğer Faaliyet Giderleri/Toplam Varlıklar	-
Kriz	KZ	Küresel Finans Kriz kukla değişkeni (2008-2010 yılları arasında 1, diğer yıllarda 0 değerini alır)	-

Tablo 3.2’de analizlerde kullanılan performans, risk ve kontrol değişkenlerine ait tanımlayıcı istatistik sonuçları yer almaktadır.

Tablo 3.2: Değişkenlere ilişkin tanımlayıcı istatistikler

Değişken	Ortalama	Medyan	Std. Sap.	Minimum	Maksimum	N
ROA	.0104045	.0084103	.0187676	-.1761114	.2202351	1593
ROE	.0673432	.0643308	.1070663	-1.786366	.4645461	1593
NIM	.0296444	.025618	.0283425	-.2169862	.2801822	1593
NII	.0159782	.010328	.0350162	-.198018	.608643	1593
LR1	2.691764	2.570832	1.159704	1.001894	9.427397	1593
LR2	-.0817366	-.0308446	.2245254	-.8666058	.5942762	1593
KR1	.0723353	.0334513	.2008683	0	2.648384	1534
KR2	.0480875	.0236683	.1074084	0	1.425074	1534
LR1*KR1	.1470289	.0998206	.2438511	0	3.40629	1534
LR1*KR2	.1008583	.0715457	.137154	0	1.832896	1534
LR2*KR1	-.0129903	-.0001561	.0840645	-1.655852	.1207029	1534
LR2*KR2	-.0078553	-.0000879	.042032	-.6323105	.0469375	1534
BÖ	8.798114	8.844404	2.23971	3.098199	12.91948	1593
BS	.1653009	.1218275	.1395781	.0365463	.9677753	1593
MD	.5566289	.6044981	.1950314	0	.8889014	1593
FG	.0245831	.0194409	.0208438	.0007027	.2378347	1593

Tablo 3.2’den görüldüğü gibi analiz döneminde Türk bankacılık sektöründe faaliyette bulunan ticari bankaların ortalama ROA’sı yaklaşık %1 olarak, ortalama ROE’si yaklaşık %6.7 olarak, ortalama NIM’i yaklaşık %3 olarak ve ortalama NII’si yaklaşık %2 olarak tespit edilmiştir. Risk değişkenleri açısından özet istatistikler incelendiğinde LR1, LR2, KR1 ve KR2 değişkenleri yaklaşık olarak 2.7, -0.08, 0.07 ve 0.05 ortalama değerlere sahiptir.

3.3. Bulgular ve Tartışma

Çalışmanın ampirik bulguları, değişkenler arasındaki korelasyonlar ve panel regresyon analizi sonuçları olmak üzere iki kısımda incelenecektir.

3.3.1. Çoklu Doğrusal Bağlantı Testi

Tablo 3.3’de regresyon denklemlerindeki likidite ve kredi risklerini temsil eden değişkenlerle kontrol değişkenleri arasındaki korelasyon katsayıları, Tablo 3.4’te ise

likidite riski ve kredi riski göstergeleri ile bunların çarpımından oluşan etkileşim terimleri arasındaki korelasyon katsayıları rapor edilmiştir.

Tablo 3.3: Korelasyon katsayıları matrisi (1)

Değişken	LR1	LR2	KR1	KR2	BÖ	BS	MD	FG	KZ
LR1	1								
LR2	0.5415*	1							
KR1	-0.2295*	-0.1793*	1						
KR2	-0.2597*	-0.1893*	0.9144*	1					
BÖ	0.3311*	0.0471*	-0.2317*	-0.2137*	1				
BS	-0.3723*	-0.0155	0.4297*	0.4177*	-0.5451*	1			
MD	0.3126*	-0.4915*	-0.1732*	-0.1828*	0.5239*	-0.5562*	1		
FG	-0.1263*	-0.1103*	0.0212	-0.0380	-0.3402*	0.3719*	-0.1507*	1	
KZ	-0.0518*	0.0013	-0.0347	-0.0330	-0.0193	0.0231	0.0082	0.0727*	1

Not: *p<0,01.

Tablo 3.4 Korelasyon katsayıları matrisi (2)

Değişken	LR1	LR2	KR1	KR2	LR1*KR1	LR1*KR2	LR2*KR1	LR2*KR2
LR1*KR1	-0.0994*	-0.1087*	0.9636*	0.8948*	1			
LR1*KR2	-0.1127*	-0.1115*	0.8425*	0.9529*	0.8988*	1		
LR2*KR1	0.2043*	0.3486*	-0.7101*	-0.5925*	-0.5962*	-0.4802*	1	
LR2*KR2	0.2324*	0.4354*	-0.6403*	-0.6311*	-0.5553*	-0.5451*	0.9197*	1

Not: *p<0,01.

Tablo 3.3 ve 3.4'te değişkenler arasındaki ilişki derecesini gösteren korelasyon analizi sonuçlarına göre, hem risk ölçütleri ile kontrol değişkenleri arasında hem de risk ölçütleri ile etkileşim terimleri arasında %1 önem seviyesinde anlamlı ilişkiler olduğu gözlenmektedir. Bu sonuçlar göstermektedir ki kurgulanan performans modellerinde çoklu doğrusal bağlantı sorununun ortaya çıkmaması için aralarında yüksek derecede korelasyon olan değişkenler aynı regresyon modelinde birlikte kullanılmamalıdır.

Çalışmada 64 adet regresyon modeli tahmin edilmiş olup, her bir regresyon modeline ilişkin Varyans Artış Faktörü (VIF) değerleri hesaplanmıştır. VIF analizinden elde edilen değerler sonucunda, çoklu doğrusal bağlantı sorununa yol açan değişkenler aynı modelde kullanılmamıştır.

3.3.2. Birimler Arası Korelasyon (Yatay Kesit Bağımlılığı) Testi Sonuçları

Çalışmanın yatay kesit boyutu (bankalar) ve zaman boyutu (çeyrek dönemler) dikkate alındığında paneli oluşturan yatay kesitler arasındaki bağımlılık, her bir

değişken için Breusch-Pagan (1980) LM testi ile araştırılmıştır. T>N durumunda kullanılabilen Breusch-Pagan (1980) LM testi için sıfır hipotezi birimler arasında bağımlılık yoktur şeklindedir (Yalçınkaya, 2016; Tatoğlu, 2017; Topaloğlu, 2018). Tablo 3.5'teki sonuçlar hem sabitli model hem de sabitli ve trendli modeller açısından incelendiğinde, her bir değişken için sıfır hipotezi %1 anlamlılık düzeyinde reddedilmiştir. Daha açık bir ifadeyle Paneli oluşturan kesitler arasında birimler arasında bağımlılık söz konusudur.

Tablo 3.5: Breusch-Pagan (1980) birimler arası korelasyon testi sonuçları

	Sabitli Model	Sabitli ve Trendli Model
	LM istatistiği	LM istatistiği
ROA	588.901 ^a	651.018 ^a
ROE	411.854 ^a	426.480 ^a
NIM	378.587 ^a	389.991 ^a
NII	352.258 ^a	390.147 ^a
LR1	368.458 ^a	377.610 ^a
LR2	318.197 ^a	371.317 ^a
KR1	313.217 ^a	321.712 ^a
KR2	548.007 ^a	628.212 ^a
LR1*KR1	901.883 ^a	1025.648 ^a
LR1*KR2	1281.658 ^a	1852.179 ^a
LR2*KR1	1158.254 ^a	1458.214 ^a
LR2*KR2	3138.363 ^a	3698.108 ^a
BÖ	199.109 ^a	217.381 ^a
BS	239.169 ^a	241.364 ^a
MD	426.759 ^a	467.223 ^a
FG	415.984 ^a	420.654 ^a

Notlar: En uygun gecikme sayısı 2 olarak alınmıştır. Birimler arası korelasyon testinde sıfır hipotezi "birimler arasında bağımlılık yoktur" şeklinde kurulmaktadır. ^a sembolü sıfır hipotezinin %1 önem seviyesinde reddedildiğini göstermektedir.

3.3.3. Yatay Kesit Genişletilmiş Im, Pesaran ve Shin (CIPS) İkinci Nesil Panel Birim Kök Testi Sonuçları

Birimler arası korelasyon analizi sonrasında, çalışmanın bağımlı ve bağımsız değişkenlerinin birim kök taşıyıp taşımadıklarını (durağan olup olmadıklarını) araştırmak için panel birim kök testleri kullanılmaktadır. Burada belirtmek gerekir ki birinci nesil panel birim kök testleri birimler arası korelasyonu dikkate almamaktadır. Dolayısıyla bu çalışmada birimler arası korelasyonu dikkate alan Pesaran (2007) CIPS ikinci nesil panel birim kök testi kullanılmıştır (Yalçınkaya, 2016; Tatoğlu, 2017; Topaloğlu, 2018; Toramanoğlu ve Görmüş, 2018). Tablodaki değişkenlere ilişkin CIPS istatistikleri sabitli ve sabitli ve trendli modeller için incelendiğinde çalışmada

kullanılan tüm değişkenler için sıfır hipotezi reddedilmiş ve değişkenlerin durağan oldukları yani birim kök içermedikleri sonucuna varılmıştır.

Tablo 3.6: Pesaran (2007) CIPS panel birim kök testi sonuçları

	Sabitli Model	Sabitli ve Trendli Model
	t-bar (CIPS) istatistiği	t-bar (CIPS) istatistiği
ROA	-2.898 ^a	-3.108 ^a
ROE	-3.269 ^a	-3.561 ^a
NIM	-4.099 ^a	-4.621 ^a
NII	-2.798 ^a	-2.612 ^a
LR1	-2.958 ^a	-3.411 ^a
LR2	-3.111 ^a	-3.507 ^a
KR1	-4.188 ^a	-4.367 ^a
KR2	-2.370 ^a	-2.767 ^b
LR1*KR1	-2.881 ^a	-3.079 ^a
LR1*KR2	-2.736 ^a	-2.871 ^a
LR2*KR1	-3.182 ^a	-3.804 ^a
LR2*KR2	-2.821 ^a	-3.709 ^a
BÖ	-3.434 ^a	-3.584 ^a
BS	-2.462 ^a	-3.118 ^a
MD	-2.288 ^b	-2.698 ^b
FG	-3.148 ^a	-3.551 ^a
Kritik Değerler	-2.150 (%5)	-2.650 (%5)
	-2.300 (%1)	-2.780 (%1)

Notlar: CIPS panel birim kök testinde sıfır hipotezi “değişken birim kök içerir” şeklinde kurulmaktadır. ^a ve ^b simgeleri sıfır hipotezinin sırasıyla %1 ve %5 önem seviyesinde reddildiğini göstermektedir. Bu tablodaki kritik değerler, Pesaran (2007)’nin çalışmasından alınmıştır.

3.3.4. Panel Veri Regresyon Analizi Sonuçları

Ticari bankaların performansının likidite riski ve kredi riskinden ne yönde etkilendiğini tespit etmek için kurulan regresyon modellerine ilişkin tahmin sonuçları Tablo 3.7 ile Tablo 3.18 arasında sunulmuştur. Analize ilişkin tahmin sonuçlarına geçmeden önce tahmin edilecek model için en uygun panel veri tahmincisini (havuzlanmış en küçük kareler, tesadüfî etkiler ve sabit etkiler) seçmek amacıyla sırasıyla F-testi (sıfır hipotezi: birim etkiler yoktur/sabit etkiler tahmincisine karşı havuzlanmış EKK tahmincisi geçerlidir.), Breusch-Pagan LM testi (sıfır hipotezi: birim etkilerin varyansı sıfırdır/tesadüfî etkiler tahmincisine karşı havuzlanmış EKK tahmincisi geçerlidir.) ve Hausman testi (sıfır hipotezi: birim etkiler regresyon modelindeki bağımsız değişkenlerin her biri ile ilişkisizdir/sabit etkiler tahmincisine karşı tesadüfî etkiler tahmincisi geçerlidir.) uygulanmıştır. Hausman testine ilişkin sonuçlar ilgili tabloların alt kısmında rapor edilmiştir. Hausman testine ait istatistik

değerinin kritik değer olan %5'in altında olması durumunda sabit etkiler tahmincisi, %5'in üzerinde olması durumunda ise tesadüfi etkiler tahmincisi kullanılmıştır. Panel veri model sonuçları raporlanmadan önce, oluşturulan her bir modelde hata terimlerine ilişkin otokorelasyon ve heteroskedastisite varsayımları Wooldridge, Modifiye edilmiş Wald ve Levene, Brown ve Forsythe istatistikleri ile araştırılmıştır. Wooldridge testinde sıfır hipotezi "birinci dereceden otokorelasyon yok" şeklinde iken Modifiye edilmiş Wald ve Levene, Brown ve Forsythe testlerinde ise sıfır hipotezi "hataların varyansı sabittir" şeklindedir. Sabit etkili ve Tesadüfi etkili modeller çerçevesinde otokorelasyon ve değişen varyansa karşı dirençli standart hatalar kullanılmıştır. Tablolarda ilk olarak likidite riski ve kredi riskinin ayrı ayrı banka performansı üzerinde oluşturduğu "direkt etkiler" ardından da likidite riski ve kredi riskinin çarpımı sonucu elde edilen etkileşim terimlerinin banka performansı üzerinde oluşturduğu "dolaylı etkiler" yorumlanacaktır.

3.3.4.1. ROA Performans Ölçüsü Açısından Panel Veri Sonuçları

Tablo 3.7, 3.8, 3.9 ve 3.10'da ROA modeline ilişkin tahmin sonuçları sunulmaktadır. ROA modelinde banka büyüklüğü, banka sermayesi, mevduat büyüklüğü, faaliyet giderleri toplamı ve kriz gibi değişkenler kontrol edildikten sonra, Tablo 3.7'ye göre sabit etkiler tahmincisi bulguları, beklendiği gibi, likit varlıkların tersi ile ölçülen birinci likidite riski göstergesi (LR1) ile ROA arasında pozitif ve %1 önem düzeyinde anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Yani, artan likidite riski (azalan likidite düzeyi) bankaların kârlılık düzeyinin artmasına katkıda bulunmaktadır. Bu sonuç Sufian ve Habibullah (2009) ve Ferrouhi'nin (2014) çalışmalarından elde edilen sonuçlarla benzerlik göstermekte iken Alexiou ve Sofoklis (2009), Arif ve Anees (2012) ve Petria vd. (2015) tarafından yapılan çalışmalarının sonuçları ile örtüşmemektedir.

Tablo 3.7: Tahmin sonuçları

Bağımsız değişkenler	Bağımlı Değişken: ROA			Dolaylı etki	
	Direkt etki			Model 4	Model 5
	Model 1	Model 2	Model 3		
LR1	.0022*** (.0008)		.0019** (.0007)		
KR1		-.0065 (.0041)	-.0052 (.0041)		.0147* (.0075)
LR1*KR1				-.0061* (.0033)	-.0177** (.0065)
Banka büyüklüğü	-.0034* (.0017)	-.0045*** (.0007)	-.0052*** (.0008)	-.0045*** (.0007)	-.0044*** (.0007)
Banka sermayesi	.0568*** (.0157)	.0570* (.0302)	.0551* (.0291)	.0574* (.0300)	.0564* (.0306)
Mevduat düzeyi	-.0006 (.0051)	.0031 (.0063)	.0041 (.0064)	.0029 (.0064)	.0022 (.0061)
Faaliyet giderleri	-.3783 (.2913)	-.5972*** (.2062)	-.5944*** (.1960)	-.5939*** (.2090)	-.5871** (.2107)
Kriz	.0039** (.0014)	.0024** (.0011)	.0028** (.0011)	.0024** (.0011)	.0025** (.0011)
Sabit	.0466** (.0217)	.0677*** (.0119)	.0676*** (.0115)	.0678*** (.0121)	.0680*** (.0125)
Hausman testi	64.33***	48.82***	90.48***	49.82***	26.78***
Zaman etkisi	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
Banka etkisi	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
R ² (within)	0.2107	0.2768	0.2861	0.2786	0.2802
F-istatistiği	22.99***	51.27***	58.67***	21.98***	27.71***
Gözlem sayısı	1593	1534	1534	1534	1534
Banka sayısı	27	26	26	26	26
Tahminci	SE	SE	SE	SE	SE

Not: Parantez içindeki değerler ilgili katsayılara ait standart hatalardır. SE “Sabit Etkiler Modeli”dir. Yukarıdaki tabloda rapor edilen standart hatalar, otokorelasyon ve heteroskedastisiteye karşı dirençlidir. ***, ** ve * simgeleri, istatistiklerin sırasıyla %1, %5 ve %10 seviyesinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Tablo 3.7 Model 2’de takipteki kredilerin toplam kredi ve alacaklara oranlanması ile hesaplanan birinci kredi riski göstergesine (KR1) ilişkin tahmin sonuçları gösterilmektedir. Sonuçlara göre KR1 ile ROA arasında negatif ancak anlamsız bir ilişki vardır. LR1 ve KR1 değişkenlerinin birlikte yer aldığı Model 3’te, Model 1 ve Model 2’deki sonuçları destekleyen bulgular elde edilmiştir. Model 4’te birinci likidite riski (LR1) ile birinci kredi riskinin (KR1) çarpımı şeklinde bulunan etkileşim terimi [LR1*KR1] regresyon modeline dâhil edildiğinde bu değişkene ait katsayının negatif ve %10 önem seviyesinde anlamlı olduğu görülmektedir. Bu bulgu göstermektedir ki KR1 arttıkça LR1’in ROA üzerindeki pozitif etkisi azalmaktadır. Model 5’ten elde edilen sonuçlar KR1 değişkeni için yorumlanacak olursa beklenen durumun aksine, KR1 değişkenine ait katsayı pozitif işaretlidir ve %10 önem düzeyinde anlamlıdır. Dolayısıyla ortaya çıkan bu sonuç, kredi riski arttıkça bankaların daha kârlı

hale geldikleri şekilde yorumlanabilir. Kredi riskinin aktif kârlılığı üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğunu ifade eden bu duruma benzer sonuçlara Sufian ve Habibullah (2009), Riaz ve Mehar (2013) ve Kadioğlu, Telçeken ve Öcal (2017) tarafından yapılan çalışmalarda rastlamak mümkündür. Ayrıca, Model 5’teki tahmin sonuçları Model 4’ü destekler niteliktedir. Yani, göreceli olarak likidite riski düşük (likidite düzeyi yüksek) olan bankalar kredi riskine maruz kaldıkça daha fazla kâr elde etmektedir.

Tablo 3.8: Tahmin sonuçları

Bağımsız değişkenler	Bağımlı Değişken: ROA			
	Direkt etki		Dolaylı etki	
	Model 6	Model 7	Model 8	Model 9
LR1		.0019** (.0007)		
KR2	-.0117 (.0076)	-.0104 (.0073)		.0284 (.0167)
LR1*KR2			-.0123* (.0065)	-.0340* (.0173)
Banka büyüklüğü	-.0028*** (.0006)	-.0053*** (.0008)	-.0046*** (.0007)	-.0045*** (.0007)
Banka sermayesi	.0527* (.0285)	.0546* (.0287)	.0575* (.0303)	.0579* (.0310)
Mevduat düzeyi	.0049 (.0062)	.0036 (.0066)	.0021 (.0065)	.0014 (.0064)
Faaliyet giderleri	-.5282** (.2150)	-.5946*** (.1964)	-.5936*** (.2095)	-.5858** (.2108)
Kriz	.0027** (.0011)	.0028** (.0011)	.0024** (.0011)	.0025** (.0011)
Sabit	.0490*** (.0115)	.0689*** (.0113)	.0696*** (.0121)	.0696*** (.0124)
Hausman testi	3.59	97.10***	30.52***	61.14***
Zaman etkisi	Evet	Evet	Evet	Evet
Banka etkisi	Evet	Evet	Evet	Evet
R ² (within)	0.2697	0.2867	0.2801	0.2821
Wald- χ^2	317.91***			
F- istatistiği		43.59***	24.93***	26.91***
Gözlem sayısı	1534	1534	1534	1534
Banka sayısı	26	26	26	26
Tahminci	TE	SE	SE	SE

Not: Parantez içindeki değerler ilgili katsayılar için standart hatalardır. SE “Sabit Etkiler Modeli”, TE “Tesadüfi Etkiler Modeli”dir. Yukarıdaki tabloda rapor edilen standart hatalar, otokorelasyon ve heteroskedastisiteye karşı dirençlidir. ***, ** ve * simgeleri, istatistiklerin sırasıyla %1, %5 ve %10 seviyesinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Tablo 3.8’de tahmin sonuçları gösterilen Model 6, 7, 8 ve 9’da KR1 değişkeni yerine özel karşılıkların toplam kredi ve alacaklara oranlanması ile hesaplanan ikinci alternatif kredi riski göstergesi (KR2) kullanılmıştır. Tahmin sonuçlarına göre, Model 6, 7 ve 9’da alternatif kredi riski olarak yer alan KR2 değişkenine ait herhangi bir anlamlı sonuç elde edilememiştir. LR1 ile KR2 değişkeninin birlikte kullanıldığı Model 7’de KR2 değişkeninin anlamlılığı ortadan kalkmaktadır. Model 8’de etkileşim değişkeni [LR1*KR2] modele dâhil edilmiştir ve bu değişkene ilişkin tahmin edilen katsayı %10 önem seviyesinde istatistiki olarak anlamlıdır. Elde edilen bu bulguya göre KR2’nin

artması LR1'in ROA üzerindeki pozitif etkisini azaltmaktadır. Model 9 da ulaşılan regresyon sonuçları Model 8'in bulgularını teyit etmektedir.

Kontrol değişkenleri açısından hem tablo 3.7 hem de 3.8'de birbiri ile uyumlu ve gclu sonuçlar elde edildiği görülmüştür. Banka büyüklüğü ile ROA arasında negatif ve anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Bu sonuç, ölçek ekonomisi teorisine göre yüksek ölçekli bankaların sahip olduğu çeşitlendirme etkisinin üstlenilen risk düzeyini düşürdüğü ve bu durumda banka kârlılığı üzerinde olumsuz etki oluşturduğu şeklinde yorumlanabilir. Ata (2009) ve Gülhan ve Uzunlar (2011) tarafından yapılan çalışmalar da bu bulguları desteklemektedir. Banka sermayesi ile ROA arasında pozitif ilişkiler bulunması, geleneksel risk getiri teorisiyle çelişmesine rağmen gclu sermaye yapısına sahip olan bankaların artan kredi değerliliği sayesinde uygun maliyetli fon bulduğuna ve kârlılıklarını da bu şekilde arttırdığına işaret edebilir. Elde edilen bu bulgular, Tabari, Ahmadi ve Emami (2013) ve Rahman, Hamid ve Khan'ın (2015) alışmalarından bulunan sonuçlarla örtüşürken, Ata (2009) ve Ferrouhi'nin (2014) alışmalarından elde edilen sonuçlarla çelişmektedir. Diğer faaliyet giderlerinin artmasının beklenildiği gibi banka kârlılığı üzerinde negatif ve anlamlı etkileri olduğu görülmektedir. Bankaların personel giderlerinin diğer faaliyet giderleri içerisinde en büyük paya sahip olduğu göz önüne alındığında bu durum, bankaların yanlış personel alım ve ücret politikası izlediği şeklinde değerlendirilebilir. Finansal kriz değişkenine ait katsayı pozitif ve %5 düzeyinde anlamlıdır. Ortaya çıkan bu sonuca göre, 2007 yılında Lehman Brothers'ın batması ile patlak veren küresel finans krizi, diğer ülkelerdeki durumun aksine Türk ticari bankalarının kârlılığını artırıcı bir etki oluşturmuştur. Mevduat düzeyi değişkenine ait ise anlamlı bir sonuç elde edilememiştir.

Tablo 3.9: Tahmin sonuçları

Bağımlı Değişken: ROA				
Bağımsız değişkenler	Direkt etki		Dolaylı etki	
	Model 10	Model 11	Model 12	Model 13
LR2	.0227*** (.0076)	.0204*** (.0071)		
KR1		-.0018 (.0046)		-.0117* (.0064)
LR2*KR1			.0026 (.0082)	-.0174 (.0113)
Banka büyüklüğü	-.0049** (.0019)	-.0065*** (.0011)	-.0045*** (.0007)	-.0045*** (.0007)
Banka sermayesi	.0603*** (.0145)	.0567* (.0284)	.0526 (.0315)	.0550* (.0306)
Mevduat düzeyi	.0241** (.0102)	.0257** (.0102)	.0030 (.0056)	.0011 (.0060)
Faaliyet giderleri	-.3851 (.2850)	-.5981*** (.1868)	-.5963*** (.2032)	-.5906*** (.2098)
Kriz	.0030** (.0014)	.0021* (.0011)	.0026** (.0012)	.0025** (.0011)
Sabit	.0531** (.0226)	.0732*** (.0123)	.0676*** (.0118)	.0687*** (.0122)
Hausman testi	81.42***	119.56***	100.26***	82.59***
Zaman etkisi	Evet	Evet	Evet	Evet
Banka etkisi	Evet	Evet	Evet	Evet
R ² (within)	0.2235	0.2965	0.2714	0.2801
F-istatistiği	22.78***	49.37***	30.49***	61.13***
Gözlem sayısı	1593	1534	1534	1534
Banka sayısı	27	26	26	26
Tahminci	SE	SE	SE	SE

Not: Parantez içindeki değerler ilgili katsayılara ait standart hatalardır. SE “Sabit Etkiler Modeli”dir. Yukarıdaki tabloda rapor edilen standart hatalar, otokorelasyon ve heteroskedastisiteye karşı dirençlidir. ***, ** ve * simgeleri, istatistiklerin sırasıyla %1, %5 ve %10 seviyesinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Tablo 3.9 Model 10, 11, 12 ve 13’te likidite açığı [(toplam krediler-toplam mevduatlar)/toplam aktifler] ile ölçülen ikinci likidite riski göstergesi (LR2) alternatif likidite riski göstergesi olarak kullanılmıştır. Sonuçlar, performans göstergesinin likidite riski değişkeninden pozitif yönde ancak kredi riski değişkeninden negatif yönde etkilendiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca [LR2*KR1] etkileşim terimine ilişkin katsayı negatif olarak bulunmasına rağmen istatistiki olarak herhangi bir anlamlılık seviyesine sahip değildir. Diğer modellerde anlamlı bulunamayan mevduat düzeyi değişkeni Model 10 ve 11’de pozitif ve %5 önem seviyesinde anlamlı sonuçlar vermiştir. Bu sonuca göre, bankaların temel fon kaynağı olan mevduatın en ucuz borçlanma aracı olması nedeniyle bu durumun bankaların kaynak maliyetlerini düşürerek kârlılıklarını artırdıkları söylenebilir. Ortaya çıkan bu sonuç literatürde daha önceden Arif ve Anees (2012) ve Okuyan ve Karataş (2017) tarafından yapılan çalışmalarla uyumludur.

Tablo 3.10: Tahmin sonuçları

Bağımlı Değişken: ROA			
Bağımsız değişkenler	Direkt etki	Dolaylı etki	
	Model 14	Model 15	Model 16
LR2	.0200*** (.0070)		
KR2	-.0043 (.0087)		-.0203* (.0101)
LR2*KR2		.0086 (.0137)	-.0265 (.0160)
Banka büyüklüğü	-.0065*** (.0011)	-.0046*** (.0007)	-.0046*** (.0007)
Banka sermayesi	.0567* (.0279)	.0528* (.0302)	.0557* (.0301)
Mevduat düzeyi	.0252** (.0104)	.0031 (.0058)	.0009 (.0063)
Faaliyet giderleri	-.5982*** (.1873)	-.5971*** (.2032)	-.5926*** (.2093)
Kriz	.0021* (.0011)	.0026** (.0012)	.0025** (.0011)
Sabit	.0737*** (.0121)	.0680*** (.0116)	.0694*** (.0119)
Hausman testi	119.91***	27.31***	81.26***
Zaman etkisi	Evet	Evet	Evet
Banka etkisi	Evet	Evet	Evet
R ² (within)	0.2968	0.2717	0.2797
F-istatistiği	44.81***	29.61***	52.30***
Gözlem sayısı	1534	1534	1534
Banka sayısı	26	26	26
Tahminci	SE	SE	SE

Not: Parantez içindeki değerler ilgili katsayılara ait standart hatalardır. SE “Sabit Etkiler Modeli”dir. Yukarıdaki tabloda rapor edilen standart hatalar, otokorelasyon ve heteroskedastisiteye karşı dirençlidir. ***, ** ve * simgeleri, istatistiklerin sırasıyla %1, %5 ve %10 seviyesinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Model 14, 15 ve 16’ya ait tahmin sonuçlarının gösterildiği Tablo 3.10 incelendiğinde aktif karlılığının likidite riskine bağlı olarak arttığı ancak kredi riskine bağlı olarak azaldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca LR2 ve KR2’nin çarpımı ile oluşturulan etkileşim değişkeninin katsayısı negatif ancak anlamsızdır. Kontrol değişkenlerinin kârlılık üzerindeki etkisi ise tablo 3.9’deki sonuçları destekler niteliktedir.

3.3.4.2. ROE Performans Ölçüsü Açısından Panel Veri Sonuçları

Alternatif performans ölçülerinden özsermaye kârlılığının (ROE) bağımlı değişken olarak kullanıldığı modellere ait tahmin sonuçları tablo 3.11, 3.12, 3.13 ve 3.14’te yer almaktadır.

Tablo 3.11: Tahmin sonuçları

Bağımlı Değişken: ROE					
Bağımsız değişkenler	Direkt etki			Dolaylı etki	
	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5
LR1	.0109** (.0042)		.0087* (.0042)		
KR1		-.0519* (.0252)	-.0459* (.0226)		-.0517 (.0741)
LR1*KR1				-.0410* (.0227)	-.0001 (.0651)
Banka büyüklüğü	-.0250*** (.0085)	-.0260** (.0094)	-.0288*** (.0092)	-.0257** (.0094)	-.0260*** (.0092)
Banka sermayesi	.1349 (.1283)	.1888 (.1927)	.1805 (.1861)	.1852 (.1955)	.1888 (.1926)
Mevduat düzeyi	.0229 (.0298)	.0259 (.0373)	.0302 (.0393)	.0237 (.0373)	.0259 (.0375)
Faaliyet giderleri	-2.6819** (1.2995)	-3.2906** (1.4151)	-3.2779** (1.4211)	-3.2662** (1.4153)	-3.2905** (1.4047)
Kriz	.0138 (.0122)	.0085 (.0119)	.0100 (.0118)	.0088 (.0119)	.0085 (.0121)
Sabit	.3168*** (.0984)	.2512*** (.0856)	.3666*** (.1078)	.2528*** (.0858)	.2512*** (.0870)
Hausman testi	72.87***	62.75***	44.95***	62.24***	63.19***
Zaman etkisi	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
Banka etkisi	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
R ² (within)	0.2054	0.2319	0.2366	0.2314	0.2319
F-istatistiği	26.56***	31.76***	26.13***	32.00***	28.89***
Gözlem sayısı	1593	1534	1534	1534	1534
Banka sayısı	27	26	26	26	26
Tahminci	SE	SE	SE	SE	SE

Not: Parantez içindeki değerler ilgili katsayılara ait standart hatalardır. SE “Sabit Etkiler Modeli”dir. Yukarıdaki tabloda rapor edilen standart hatalar, otokorelasyon ve heteroskedastisiteye karşı dirençlidir. ***, ** ve * simgeleri, istatistiklerin sırasıyla %1, %5 ve %10 seviyesinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Tablo 3.11’de gösterilen Model 1’in regresyon sonuçlarına göz atıldığında, LR1 değişkeninin ROE ile %5 önem seviyesinde anlamlı ve pozitif bir ilişkiye sahip olduğu anlaşılmaktadır. LR1’in KR1 ile aynı modelde yer aldığı Model 3’te ise LR1’in ROE üzerindeki etkisi yine pozitif fakat bu durum %10 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. Dolayısıyla bu sonuç bankaların likidite riskine maruz kalmalarının özermeye kârlılıklarını artıran bir unsur olduğunu vurgulamaktadır. LR1’e ait bu bulgular Sufian ve Habibullah (2009) ve Adusei (2015)’in sonuçları ile aynı, Tabari, Ahmadi ve Emami (2013), İslatince (2015) ve Petria, Capraru ve Ichnatov (2015)’un sonuçları ile ters yöndedir. Model 2 ve Model 3’teki KR1 değişkenine ait katsayıların negatif ve %10 önem seviyesinde anlamlı olduğu görülmektedir. Bu sonuç göstermektedir ki kredi riski artan bankaların kârlılıkları azalma eğilimindedir. Model 4’ün tahmin sonuçlarına göre, LR1 ile KR1’in çarpımı şeklinde modele dâhil edilen etkileşim değişkeni (LR1*KR1), ROE ile negatif ve %10 önem seviyesinde anlamlı bir ilişkiye sahiptir. Bu sonuç likidite riski yüksek olan bankalara kıyasla likidite riski

düşük olan bankaların kredi riski arttıkça ROE açısından kârlılıklarının da arttığına işaret etmektedir. Model 5’te ise hem KR1 hem de LR1*KR1 değişkenine ait katsayılar negatif olmasına rağmen bu sonuçlar anlamsız bulunmuştur.

Tablo 3.12: Tahmin sonuçları

Bağımlı Değişken: ROE				
Bağımsız değişkenler	Direkt etki		Dolaylı etki	
	Model 6	Model 7	Model 8	Model 9
LR1		.0088** (.0043)		
KR2	-.0894** (.0369)	-.0776** (.0327)		-.0679 (.1562)
LR1*KR2			-.0698** (.0295)	-.0177 (.1285)
Banka büyüklüğü	-.0266** (.0095)	-.0294*** (.0092)	-.0264** (.0095)	-.0266*** (.0092)
Banka sermayesi	.1786 (.1966)	.1710 (.1894)	.1803 (.2022)	.1795 (.2004)
Mevduat düzeyi	.0214 (.0368)	.0263 (.0389)	.0192 (.0373)	.0208 (.0382)
Faaliyet giderleri	-3.2901** (1.4167)	-3.2771** (1.4230)	-3.2654** (1.4151)	-3.2840** (1.3939)
Kriz	.0086 (.0119)	.0102 (.0117)	.0088 (.0119)	.0087 (.0120)
Sabit	.2620*** (.0862)	.3758*** (.1087)	.2630*** (.0873)	.2624*** (.0880)
Hausman testi	64.81***	46.67***	65.81***	63.96***
Zaman etkisi	Evet	Evet	Evet	Evet
Banka etkisi	Evet	Evet	Evet	Evet
R ² (within)	0.2307	0.2355	0.2304	0.2307
F-istatistiği	30.79***	25.35***	31.35***	28.16***
Gözlem sayısı	1534	1534	1534	1534
Banka sayısı	26	26	26	26
Tahminci	SE	SE	SE	SE

Not: Parantez içindeki değerler ilgili katsayılara ait standart hatalardır. SE “Sabit Etkiler Modeli”dir. Yukarıdaki tabloda rapor edilen standart hatalar, otokorelasyon ve heteroskedastisiteye karşı dirençlidir. ***, ** ve * simgeleri, istatistiklerin sırasıyla %1, %5 ve %10 seviyesinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Tablo 3.12’de yer alan modeller analiz edildiğinde, KR2’ye ait katsayının negatif olduğu ve %5 önem düzeyinde anlamlı sonuçlar verdiği görülmüştür. Buna göre alternatif ikinci kredi riskinin artması bankaların özsermaye kârlılığını azaltmaktadır. Elde edilen bu sonuçlar Akbaş (2012), Okuyan ve Karataş (2017), Trofimov, Aris ve Ying (2018), Al-jafari ve Alchami (2014) çalışmalarında rapor edilen sonuçlar ile uyumludur. LR1 ile KR2’nin birlikte modele dâhil edilmesiyle oluşturulan Model 7’nin tahmin sonuçları, LR1’in ROE üzerindeki pozitif, KR2’nin ise negatif etkisinin sürdüğüne işaret etmektedir. Model 8’de görüldüğü üzere negatif katsayıya sahip LR1*KR2 etkileşim değişkeni %5 önem seviyesinde istatistiki olarak anlamlıdır. Elde edilen bu bulguya göre, artan kredi riski likidite riskinin özsermaye karlılığı üzerindeki pozitif etkisinin azalmasına neden olmaktadır. Model 9’da ise KR2 ve LR1*KR2 değişkenlerine ait anlamlı sonuçlar bulunamamıştır.

Tablo 3.13: Tahmin sonuçları

Bağımlı Değişken: ROE				
Bağımsız değişkenler	Direkt etki		Dolaylı etki	
	Model 10	Model 11	Model 12	Model 13
LR2	.0900** (.0342)	.0660 (.0413)		
KR1		-.0366 (.0231)		-.0346 (.0345)
LR2*KR1			.1027** (.0454)	.0577 (.0940)
Banka büyüklüğü	-.0301*** (.0101)	-.0322*** (.0110)	-.0112 (.0068)	-.0261** (.0095)
Banka sermayesi	.1488 (.1240)	.1878 (.1864)	.1613 (.1941)	.1952 (.1998)
Mevduat düzeyi	.1197** (.0560)	.0991 (.0698)	.0626 (.0437)	.0324 (.0365)
Faaliyet giderleri	-2.7090** (1.3045)	-3.2935** (1.4275)	-2.8110** (1.2847)	-3.3125** (1.4284)
Kriz	.0103 (.0126)	.0075 (.0124)	.0107 (.0124)	.0082 (.0120)
Sabit	.2354*** (.0813)	.2693*** (.0887)	.2462** (.0973)	.2474*** (.0849)
Hausman testi	84.06***	71.94***	12.15	86.63***
Zaman etkisi	Evet	Evet	Evet	Evet
Banka etkisi	Evet	Evet	Evet	Evet
R ² (within)	0.2090	0.2371	0.2168	0.2328
Wald- χ^2			274.04***	
F-istatistiği	28.43***	27.52***		37.19***
Gözlem sayısı	1593	1534	1534	1534
Banka sayısı	27	26	26	26
Tahminci	SE	SE	TE	SE

Not: Parantez içindeki değerler ilgili katsayılara ait standart hatalardır. SE “Sabit Etkiler Modeli”, TE “Tesadüfi Etkiler Modeli”dir. Yukarıdaki tabloda rapor edilen standart hatalar, otokorelasyon ve heteroskedastisiteye karşı dirençlidir. ***, ** ve * simgeleri, istatistiklerin sırasıyla %1, %5 ve %10 seviyesinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

ROE'nin bağımlı değişken olarak kullanıldığı Model 10, 11, 12 ve 13'e ait sonuçlar Tablo 3.13'te gösterilmektedir. Model 10'a göre alternatif likidite riski değişkeni ile özsermaye kârlılığı arasında pozitif yönde ve %5 önem seviyesinde anlamlı ilişkiler vardır. Bu sonuç likidite riski arttıkça özsermaye kârlılığının da arttığını ifade etmektedir. Model 11 incelendiğinde LR2 ve KR1 değişkenine ait regresyon katsayılarının anlamsız olduğu anlaşılmaktadır. Sonuçlar dolaylı etkiler açısından değerlendirildiğinde, LR2*KR1 etkileşim terimi ile ROE arasında pozitif ve %5 önem düzeyinde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu bulgu göstermektedir ki kredi riskinin artması likidite riskinin özsermaye kârlılığı üzerindeki pozitif etkisini artırmaktadır. Model 13'te ise ne etkileşim terimine ne de kredi riskine ait anlamlı sonuçlar elde edilmiştir.

Tablo 3.14: Tahmin sonuçları

Bağımlı Değişken: ROE			
Bağımsız değişkenler	Direkt etki	Dolaylı etki	
	Model 14	Model 15	Model 16
LR2	.0684 (.0424)		
KR2	-.0597* (.0342)		-.0523 (.0384)
LR2*KR2		.2252*** (.0745)	.1348 (.1108)
Banka büyüklüğü	-.0328*** (.0109)	-.0271** (.0097)	-.0271** (.0097)
Banka sermayesi	.1800 (.1883)	.1743 (.2000)	.1818 (.1966)
Mevduat düzeyi	.0986 (.0726)	.0358 (.0369)	.0299 (.03884)
Faaliyet giderleri	-3.2928** (1.4296)	-3.3260** (1.4265)	-3.3145** (1.4253)
Kriz	.0076 (.0124)	.0085 (.0121)	.0083 (.0120)
Sabit	.2772*** (.0883)	.2567*** (.0865)	.2606*** (.0865)
Hausman testi	74.19***	43.00***	99.78***
Zaman etkisi	Evet	Evet	Evet
Banka etkisi	Evet	Evet	Evet
R ² (within)	0.2362	0.2307	0.2321
F-istatistiği	27.05***	35.86***	31.54***
Gözlem sayısı	1,534	1,534	1,534
Banka sayısı	26	26	26
Tahminci	SE	SE	SE

Not: Parantez içindeki değerler ilgili katsayılara ait standart hatalardır. SE “Sabit Etkiler Modeli”dir. Yukarıdaki tabloda rapor edilen standart hatalar, otokorelasyon ve heteroskedastisiteye karşı dirençlidir. ***, ** ve * simgeleri, istatistiklerin sırasıyla %1, %5 ve %10 seviyesinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Tablo 3.14’te gösterilen sabit etkili panel veri tahmin sonuçlarına göre LR2 değişkeninin ROE üzerinde direkt etkisi bulunamazken, KR2 değişkeninin ROE üzerinde negatif yönde ve istatistiksel olarak anlamlı etkileri mevcuttur. Model 15’te yer alan LR2*KR2 etkileşim terimi ROE üzerinde güçlü pozitif bir etki oluşturmaktadır. Yani likidite riski düşük olan bankalara kıyasla likidite riski yüksek olan bankalar kredi riski arttıkça daha fazla kâr elde etmektedir. Model 16 ise KR2 ve LR2*KR2 değişkenleri açısından anlamlı sonuçlar vermemektedir.

Tablo 3.11, 3.12, 3.13 ve 3.14’teki regresyon sonuçları kontrol değişkenleri açısından incelenecek olursa, tesadüfi etkiler tahmincisinin kullanıldığı Model 12 dışındaki bütün modellerde, banka büyüklüğü ve diğer faaliyet giderleri ile özsermaye kârlılığı arasında negatif ve istatistiksel olarak anlamlı sonuçlar elde edildiği görülmektedir. Bu tahmin sonuçları Türk bankacılık sektöründe yeterli büyüklüğe sahip ticari bankaların piyasadaki ölçek ekonomisinin sunduğu avantajlardan gerektiği gibi faydalanamaması ve etkin bir personel ve ücret politikası yürütememesiyle açıklanabilir. Modellerde yer alan diğer değişkenlerin ise ROE üzerinde anlamlı etkilerine rastlanmamıştır.

3.3.4.3. NIM Performans Ölçüsü Açısından Panel Veri Sonuçları

Bağımlı değişken olarak net faiz marjının (NIM) kullanıldığı performans modelinin panel veri tahmin sonuçları Tablo 3.15, 3.16, 3.17 ve 3.18’de sunulmuştur.

Tablo 3.15: Tahmin sonuçları

Bağımsız değişkenler	Bağımlı Değişken: NIM			Dolaylı etki	
	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5
LR1	.0022** (.0009)		.0025** (.0010)		
KR1		.0060 (.0060)	.0077 (.0065)		-.0208 (.0167)
LR1*KR1				.0060 (.0056)	.0224 (.0163)
Banka büyüklüğü	.0010 (.0015)	.0005 (.0013)	-.0001 (.0012)	.0005 (.0013)	.0004 (.0013)
Banka sermayesi	.0341* (.0173)	.0073 (.0280)	.0056 (.0287)	.0065 (.0278)	.0081 (.0280)
Mevduat düzeyi	-.0028 (.0076)	.0006 (.0107)	.0015 (.0104)	.0007 (.0107)	.0015 (.0105)
Faaliyet giderleri	.3235 (.1994)	.2061 (.1913)	.2115 (.1847)	.2027 (.1909)	.1915 (.1856)
Kriz	.0081*** (.0012)	.0079*** (.0015)	.0084*** (.0014)	.0079*** (.0015)	.0078*** (.0015)
Sabit	.0141 (.0161)	.0283 (.0137)	.0267 (.0135)	.0284** (.0133)	.0283** (.0133)
Hausman testi	9.10	5.33	5.90	5.81	2.75
Zaman etkisi	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
Banka etkisi	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
R ² (within)	0.3127	0.2934	0.3012	0.2943	0.2954
Wald- χ^2	791.16***	1371.07***	1176.34***	1321.23***	1198.92***
F-istatistiği					
Gözlem sayısı	1593	1534	1534	1534	1534
Banka sayısı	27	26	26	26	26
Tahminci	TE	TE	TE	TE	TE

Not: Parantez içindeki değerler ilgili katsayılar için standart hatalardır. TE “Tesadüfi Etkiler Modeli”dir. Yukarıdaki tabloda rapor edilen standart hatalar, otokorelasyon ve heteroskedastisiteye karşı dirençlidir. ***, ** ve * simgeleri, istatistiklerin sırasıyla %1, %5 ve %10 seviyesinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Tablo 3.15’de tahmin sonuçları gösterilen Model 1’de analiz öncesindeki beklentileri karşılayacak şekilde LR1 ile NIM arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Likidite riski yüksek olan bankaların faiz marjlarının da yüksek olacağına işaret eden bu sonuç Aydemir ve Güloğlu (2017) tarafından bulunan sonuçlar ile uyumludur. Model 2’de KR1 ile NIM arasında pozitif ancak herhangi bir önem düzeyinde anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Model 3’te hem LR1 hem de KR1 aynı anda modele dâhil edilmiştir. Model 3’ten elde edilen sonuçlar Model 1 ve 2’yi desteklemektedir. Model 4’te etkileşim terimi [LR1*KR1] ile NIM arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır. Ancak bu ilişki anlamlı değildir. Model 5’te hem etkileşim terimi hem de KR1 değişkenlerine ait tahmin edilen katsayılar istatistiksel olarak herhangi bir önem düzeyinde anlamlı bulunamamıştır.

Tablo 3.16: Tahmin sonuçları

Bağımlı Değişken: NIM				
Bağımsız değişkenler	Direkt etki		Dolaylı etki	
	Model 6	Model 7	Model 8	Model 9
LR1		.0028** (.0011)		
KR2	.0138 (.0139)	.0175 (.0151)		-.0576** (.0262)
LR1*KR2			.0154 (.0127)	-.0594** (.0266)
Banka büyüklüğü	.0009 (.0023)	.0000 (.0021)	.0005 (.0012)	.0003 (.0012)
Banka sermayesi	.0069 (.0299)	.0045 (.0305)	.0048 (.0277)	.0048 (.0278)
Mevduat düzeyi	.0015 (.0104)	.0030 (.0099)	.0013 (.0109)	.0023 (.0109)
Faaliyet giderleri	.2110 (.2014)	.2151 (.1920)	.1983 (.1902)	.1774 (.1875)
Kriz	.0080*** (.0015)	.0085*** (.0014)	.0080*** (.0015)	.0079*** (.0015)
Sabit	-.0009 (.0198)	.0149 (.0222)	.0275** (.0130)	.0286 (.0123)
Hausman testi	25.96***	24.93***	2.54	16.72
Zaman etkisi	Evet	Evet	Evet	Evet
Banka etkisi	Evet	Evet	Evet	Evet
R ² (within)	0.2948	0.3030	0.2970	0.3006
Wald- χ^2			1355.16***	1293.47***
F-istatistiği	164.14***	117.92***		
Gözlem sayısı	1534	1534	1534	1534
Banka sayısı	26	26	26	26
Tahminci	SE	SE	TE	TE

Not: Parantez içindeki değerler ilgili katsayılara ait standart hatalardır. SE “Sabit Etkiler Modeli”, TE “Tesadüfi Etkiler Modeli”dir. Yukarıdaki tabloda rapor edilen standart hatalar, otokorelasyon ve heteroskedastisiteye karşı dirençlidir. ***, ** ve * simgeleri, istatistiklerin sırasıyla %1, %5 ve %10 seviyesinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Tablo 3.16 Model 6, 7, 8 ve 9’da KR1 değişkeni KR2 değişkeni ile değiştirilmiştir. Model 6’dan elde edilen bulgulara göre ikinci kredi riskinin faiz marjı üzerindeki etkisi pozitif ancak anlamsızdır. Model 6’dan elde edilen sonuçlar Tablo 3.15 Model 2’nin sonuçları ile örtüşmektedir. Model 7’de birinci likidite riski ölçüsü (LR1) ile ikinci kredi riski ölçüsü (KR2) birlikte kullanılmıştır. Tahmin sonuçlarına göre her iki değişkene ait katsayı pozitif olmasına rağmen sadece LR1’e ait katsayı anlamlıdır. Model 8’de görüldüğü üzere etkileşim teriminin [LR1*KR2] NIM üzerindeki etkisi pozitif ve anlamsız bulunmuştur. Bununla beraber Model 9’da KR2 ile etkileşim terimi [LR1*KR2] birlikte kullanıldığında etkileşim terimine ilişkin tahmin edilen katsayı %5 önem seviyesinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Bu sonuç göstermektedir ki likidite riski yüksek olan bankalara kıyasla likidite riski düşük olan bankalar kredi riski arttıkça daha fazla faiz geliri elde etmektedir. Ghenimi vd. (2017) ve Aydemir ve Güloğlu’nun (2017) belirttiği gibi, likit aktifler beklenmedik nakit çıkışlarından kaynaklanan sorunların üstesinden gelinebilmesini mümkün kılar. Daha açık bir ifade ile bankaların yeterli düzeyde likidite bulundurması, kredilerden kaynaklı

zararlarını telafi edebilmeleri için kredi müşterilerinden daha yüksek faiz geliri talep etmelerine olanak sağlar.

Tablo 3.17: Tahmin sonuçları

Bağımsız değişkenler	Bağımlı Değişken: NIM			
	Direkt etki		Dolaylı etki	
	Model 10	Model 11	Model 12	Model 13
LR2	.0235* (.0130)	.0293* (.0157)		
KR1		.0128 (.0088)		.0046 (.0080)
LR2*KR1			-.0105 (.0084)	-.0031 (.0137)
Banka büyüklüğü	-.0002 (.0012)	-.0016** (.0007)	.0006 (.0015)	.0008 (.0022)
Banka sermayesi	.0376** (.0182)	.0068 (.0295)	.0085 (.0270)	.0070 (.0302)
Mevduat düzeyi	.0229* (.0121)	.0330** (.0159)	-.0004 (.0104)	.0007 (.0103)
Faaliyet giderleri	.3262* (.1899)	.2217 (.1746)	.2087 (.1927)	.2115 (.2020)
Kriz	.0073*** (.0013)	.0076*** (.0015)	.0079*** (.0015)	.0079*** (.0015)
Sabit	.0176 (.0151)	.0302** (.0119)	.0286* (.0153)	.0010 (.0197)
Hausman testi	9.07	6.93	1.11	460.86***
Zaman etkisi	Evet	Evet	Evet	Evet
Banka etkisi	Evet	Evet	Evet	Evet
R ² (within)	0.3209	0.3150	0.2929	0.2935
Wald- χ^2	900.62***	1114.67***	1253.91***	
F-istatistiği				147.13***
Gözlem sayısı	1593	1534	1534	1534
Banka sayısı	27	26	26	26
Tahminci	TE	TE	TE	SE

Not: Parantez içindeki değerler ilgili katsayılarla ait standart hatalardır. SE “Sabit Etkiler Modeli”, TE “Tesadüfi Etkiler Modeli”dir. Yukarıdaki tabloda rapor edilen standart hatalar, otokorelasyon ve heteroskedastisiteye karşı dirençlidir. ***, ** ve * simgeleri, istatistiklerin sırasıyla %1, %5 ve %10 seviyesinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Tablo 3.17 Model 10, 11, 12 ve 13’te ulaşılan sonuçlara göre artan likidite riskinin faiz marjını artırdığı görülürken, kredi riski ve likidite riski*kredi riski etkileşim terimlerine ait katsayılar anlamsız bulunduğundan bu değişkenlerle faiz marjı arasında önemli bir ilişkinin olmadığı ifade edilebilir.

Tablo 3.18: Tahmin sonuçları

Bağımsız değişkenler	Bağımlı Değişken: NIM		
	Direkt etki Model 14	Dolaylı etki Model 15 Model 16	
LR2	.0336* (.0173)		
KR2	.0284 (.0202)		.0082 (.0182)
LR2*KR2		-.0328** (.0162)	-.0203 (.0305)
Banka büyüklüğü	-.0021 (.0016)	.0007 (.0015)	.0010 (.0023)
Banka sermayesi	.0076 (.0323)	.0084 (.0259)	.0064 (.0298)
Mevduat düzeyi	.0394** (.0179)	-.0010 (.0104)	.0002 (.0108)
Faaliyet giderleri	.2097 (.1735)	.2093 (.1929)	.2147 (.2024)
Kriz	.0075*** (.0016)	.0079*** (.0015)	.0080*** (.0015)
Sabit	.0066 (.0170)	-.0279* (.0153)	-.0006 (.0201)
Hausman testi	32.33***	1.43	142.64***
Zaman etkisi	Evet	Evet	Evet
Banka etkisi	Evet	Evet	Evet
R ² (within)	0.3183	0.2947	0.2954
Wald- χ^2		1353.36***	
F-istatistiği	109.05***		156.22***
Gözlem sayısı	1,534	1,534	1,534
Banka sayısı	26	26	26
Tahminci	SE	TE	SE

Not: Parantez içindeki değerler ilgili katsayılar için standart hatalardır. SE “Sabit Etkiler Modeli”, TE “Tesadüfi Etkiler Modeli”dir. Yukarıdaki tabloda rapor edilen standart hatalar, otokorelasyon ve heteroskedastisiteye karşı dirençlidir. ***, ** ve * simgeleri, istatistiklerin sırasıyla %1, %5 ve %10 seviyesinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Tablo 3.18’de yer alan Model 15’teki tahmin sonuçlarına bakıldığında, etkileşim terimi [LR2*KR2] ile NIM arasındaki ilişkinin negatif yönde olduğu ve bu durumun %5 önem seviyesinde anlamlı olduğu görülmektedir. Bu sonuçlara göre, likiditesi düşük olan bankalara kıyasla likiditesi yüksek olan bankalar, kredi riski arttıkça daha fazla faiz geliri elde etmektedir. Diğer bir ifade ile likidite riskinin NIM üzerindeki pozitif etkisi kredi riski arttıkça azalmaktadır.

Sonuçlar kontrol değişkenleri açısından değerlendirildiğinde, kriz kukla değişkeni ile faiz marjı arasındaki ilişki tüm modellerde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Birçok ülkenin bankacılık sektöründe ulaşılan sonuçların aksine bu sonuç, kriz döneminde Türkiye’de faaliyette bulunan ticari bankaların faiz marjının yükseldiğine yani kârlılıklarının arttığına işaret etmektedir. Bu durumu ortaya çıkaran sebepler arasında 2001 yılındaki yapısal reformların tamamlanması, kredi türev ürünlerine yatırım yapılmaması ve Türk bankalarının güçlü sermaye yeterliliği, aktif kalitesi ve likidite yapısına sahip olmaları gösterilebilir. Faiz marjı modellerinde anlamlı bulunan diğer kontrol değişkenleri ise mevduat düzeyi ve banka sermayesidir. Bu sonuçlar göstermektedir ki artan mevduat düzeyi bankaların faiz marjı üzerinde

olumlu bir etki yaratmaktadır. Bu durum, diğerlerine oranla en temel ve uygun fon kaynağı olan mevduatın, yüksek kaldıraça sahip bankaların kaynak maliyetlerini düşürerek gelirlerini artırmasıyla ilişkilendirilebilir. Ayrıca sermaye değişkeni ile faiz marjı arasında ortaya çıkan pozitif yönlü ilişki, bankaların güçlü sermaye yapısına sahip olmalarının, daha uygun maliyetli kaynak bulmalarına olanak sağladığını ve bu kaynakları daha yüksek oranlarda plâse ederek faiz gelirlerini artırdıklarını göstermektedir. Modellerde yer alan diğer kontrol değişkenlerinden banka büyüklüğü ve faaliyet giderlerine ait katsayılar ise genel anlamda istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır.

Çalışmada ayrıca likidite riski ve kredi riskinin banka performans göstergelerinden biri olan ve faiz dışı gelirler/toplam varlıklar şeklinde ölçülen gelir çeşitlendirme (NII) üzerindeki etkisi de araştırılmıştır. Fakat gerçekleştirilen panel veri regresyon analizleri sonucunda, faiz dışı gelirler ile ne likidite riski ve kredi riski arasında ne de likidite riski ve kredi riskinin çarpımı sonucu elde edilen etkileşim terimi arasında istatistiksel olarak anlamlı sonuçlar bulunmuştur.

IV. BÖLÜM

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Finansal hizmet sektörünün önemli kurumlarından olan bankalar doğası gereği faaliyetlerini sürdürürken çeşitli riskler üstlenerek kar elde etmeyi amaçlar. Bu riskler arasında, mevduat sahiplerinin aniden mevduatlarını (likidite riski) geri çekmesi, kredi borçlarını zamanında geri ödememesi (kredi riski), faiz oranlarındaki ani değişim (faiz oranı riski), bilgisayar sistemlerinde çeşitli sorunların yaşanması (operasyonel risk) sayılabilir. Faiz oranı riski ve operasyonel risk gibi riskler banka yönetiminin kontrolünde değildir ancak likidite riski ve kredi riskinin diğer risklerle karşılaştırıldığında banka yönetimi tarafından kontrolü nispeten daha kolaydır. Bu iki risk türünün bankaların faaliyet sonuçlarını direkt etkilemesi hem banka yönetimi ve hissedarları açısından hem de genel ekonomik performans açısından büyük önem taşımaktadır (Imbierowicz ve Rauch, 2014, Cecchetti ve Schoenholtz, 2011; Çelik ve Akarım, 2012; Aydemir ve Güloğlu, 2017; Işık ve Bolat, 2016).

Bu çalışmada kredi riski ve likidite riski ile banka finansal performansı arasındaki ilişkiler ampirik olarak araştırılmaktadır. Çalışmanın veri seti, Türk bankacılık sektöründe faaliyette bulunan ticari bankaların çeyrek dönemlik verilerini kapsamaktadır. Çalışmada bu iki risk türü ile bankaların finansal performansı arasındaki ilişkilerin araştırılmasında Havuzlanmış En Küçük Kareler, Rassal Etkiler ve Sabit Etkiler gibi klasik panel veri regresyon analizi kullanılmıştır. Çalışmada dört farklı finansal performans ölçüsü kullanılmıştır. Bunlar sırasıyla, aktif karlılığı (ROA), özkaynak karlılığı (ROE), net faiz marjı (NIM) ve faiz dışı gelirler (NII) değişkenleridir. Çalışmada ayrıca likidite riski ve kredi riski göstergeleri olarak ikişer alternatif değişken kullanılmıştır. Bunlar sırasıyla likit varlıkların tersi, likidite açığı, takipteki krediler ve kredi kayıpları karşılığı değişkenleridir.

Panel veri regresyon analizi sonucunda ulaşılan bulgular aktif karlılığı performans göstergesi aēađıdaki gibi özetlenebilir;

- ❖ İki alternatifte göre ölçülen likidite riski ile aktif karlılığı arasında genellikle pozitif ve anlamlı sonuçlara ulaşılmıştır. Finans teorisini destekleyen bu sonuçlar artan likidite riskinin artan karlılıkla ilişkili olması ile ilişkilendirilebilir.
- ❖ Aktif karlılığı modellerinde genel olarak iki alternatif değişkenle temsil edilen kredi riskinin aktif karlılığı üzerinde negatif ancak istatistikî aēıdan anlamlı olmayan etkileri tespit edilmiştir. Hem likidite riski hem de kredi riski aēısından ulaşılan bulgular göstermektedir ki banka aktif karlılığını aēıklanmasında likidite riski kredi riskine kıyasla daha önemlidir.
- ❖ Dolaylı etkileri araştırmaya yönelik oluşturulan modellerde genel olarak likidite riski ve kredi riskinin etkileşiminin aktif karlılığı üzerinde negatif ve anlamlı bir etkisinin olduğunun altı çizilmesi gereklidir. Bu sonuçlar likidite riskinin aktif karlılığı üzerindeki pozitif etkisinin kredi riskinin artmasına bağlı olarak azalacağında işaret etmektedir.

Panel veri regresyon analizi sonucunda ulaşılan bulgular özkaynak karlılığı performans göstergesi aēıısından aēađıdaki gibi yorumlanabilir;

- ❖ İki alternatifte göre ölçülen likidite riskinin özkaynak karlılığı üzerindeki etkisi genel olarak pozitif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Dolayısıyla bu bulgular likidite riski arttıkça (likit varlıkları azaldıkça) banka özkaynak karlılığının da artacağına işaret etmektedir.
- ❖ İki alternatifte göre ölçülen kredi riski göstergeleri özkaynak karlılığını genellikle negatif yönde etkilemektedir. Bu etki her iki alternatif kredi riski ölçüleri aēısından da istatistiksel olarak anlamlıdır. Analiz sonucunda ulaşılan bulgulara göre, kredi riskinde meydana gelen bir artış özkaynak karlılığında azalmaya neden olmaktadır.
- ❖ Dolaylı etkiler aēısından analiz sonuçları değerlendirildiğinde oluşturulan modellerde genel olarak etkileşim değerkenlerine ait tahmin edilen katsayılar negatif ve pozitif olup bu işaretler etkileşim değerkenlerinin özkaynak karlılığı üzerindeki etkilerinin belirsiz olduğuna işaret etmektedir. Diğer bir

deyişle, etkileşim terimlerinin özkaynak karlılığı üzerindeki etkisi açık değildir.

Panel veri regresyon analizi bulguları net faiz marjı performans ölçüsü açısından aşağıdaki gibi yorumlanabilir;

- ❖ Likidite riskini ölçen değişkenler ile net faiz marjı performans değişkeni arasında pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Dolayısı ile bu bulgular göstermektedir ki analiz döneminde azalan likidite düzeyi artan net faiz marjları ile ilişkilidir.
- ❖ Farklı iki kredi riski ölçüsü ile net faiz marjı performans değişkeni arasında ağırlıklı olarak pozitif yönde ilişkiler gözlemlenmiştir. Ancak bu ilişkiler herhangi bir önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı değildir.
- ❖ Dolaylı etkiler açısından bulgular incelendiğinde, etkileşim terimlerine ait katsayılar çoğunlukla negatiftir. Bazı modeller için istatistiksel açıdan anlamlı olan bu bulgular kredi riski likidite riski etkileşiminin net faiz marjı üzerinde ters yönde etkilere neden olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Çalışmada dördüncü performans göstergesi olarak faiz dışı gelirler kullanılmıştır. Fakat yapılan panel veri regresyon analizi sonucunda faiz dışı gelirler ile ne likidite riski ve kredi riski (direkt etki) arasında ne de etkileşim terimi (dolaylı etki) arasında istatistiksel olarak anlamlı sonuçlar bulunmuştur.

Sonuç olarak bankaların faaliyetlerini icra ederken birçok risk türü ile yüz yüze gelmesi kaçınılmazdır. Bankaların üstlenmiş oldukları çeşitli riskleri yönetmek konusunda izlediği stratejiler çalışanlar, üst yönetim, yönetim kurulu ve hissedarlar açısından büyük önem taşımaktadır. Söz konusu risklerin iyi yönetilememesi bir taraftan banka başarısızlıklarına diğer taraftan da banka krizlerine yol açarak genel ekonominin performansını negatif yönde etkileyebilir. Bu da ülke ekonomisinde işsizlik, faiz oranları, döviz kuru ve enflasyonu tetikleyerek çeşitli sorunlara neden olabilir. Bu bilgiler doğrultusunda, bankacılık sektörü dolayısıyla ülke ekonomisi üzerinde oluşturacağı etki göz önüne alındığında, diğer risklere kıyasla bankalar açısından en önemli risk faktörlerini oluşturan likidite ve kredi riskinin gerek finansal

sistemi düzenleyen ve denetleyen kurumlar gerekse finansal sistemde faaliyette bulunan kurumlar tarafından etkin bir şekilde izlenmesi, yönetilmesi ve ortaya çıkaracağı zararlara karşı gerekli önlemlerin alınması gerekmektedir. Bu durum, ülke ekonomilerinin istikrarı açısından son derece önemli bir konudur.

Likidite riski ve kredi riskinin banka finansal performansı üzerindeki etkisini araştırmak amacıyla yapılan bu çalışmanın bazı kısıtları bulunmaktadır. Öncelikle bu çalışmada ulaşılan ampirik sonuçlar sadece Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren ticari bankalar açısından yorumlanmalıdır. İkinci olarak bu çalışmada kurgulanan regresyon modellerinde sadece banka düzeyinde kontrol değişkenleri kullanılmıştır. Çalışmada geleneksel panel veri tahmincilerinin kullanılmış olması çalışmanın bir diğer kısıtıdır. Gelecek çalışmalarda likidite riski ve kredi riski ile finansal performans arasındaki ilişkiler dinamik panel veri regresyon analiz teknikleri kullanılarak araştırılabilir. Ayrıca makro düzeyde veriler de analize dâhil edilip çalışma derinleştirilebilir. Son olarak bankaların sahiplik (mülkiyet) yapıları (kamu sermayeli, özel sermayeli ve yabancı sermayeli bankalar) göz önünde bulundurularak bu ilişkilerin farklı mülkiyet yapılarına sahip bankalar için aynı olup olmadığı da test edilebilir.

KAYNAKLAR

- Adusei, Michael (2015). "Bank Profitability: Insights from the Rural Banking Industry in Ghana". *Cogent Economics & Finance*, 3(1): 1078270.
- Akbaş, Halil Emre (2012). "Determinants of Bank Profitability: An Investigation on Turkish Banking Sector". *Öneri Dergisi*, 10(37): 103-110.
- Alexiou Constantinos ve Sofoklis Voyazas (2009). "Determinants of Bank Profitability: Evidence from the Greek Banking Sector," *Economic Annals, Faculty of Economics, University of Belgrade*, 54(182): 93-118.
- Al-Jafari, Mohamed Khaled ve Alchami, Mohammad (2014). "Determinants of Bank Profitability: Evidence from Syria". *Journal of Applied Finance & Bankig*, 4(1): 17-45.
- Aloğlu, Ziya Tunç (2005). *Bankacılık Sektörünün Karşılaştığı Riskler ve Bankacılık Krizler Üzerindeki Etkileri*. Yayınlanmış Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Altay, Erdinç (2015). *Bankacılıkta Risk: Piyasa Riski, Kredi Riski ve Operasyonel Riskin Ölçümü ve Yönetimi*. İstanbul: Der Kitabevi
- Altuntaş, M. A. (2006), *Bankacılıkta Risk yönetimi ve Sermaye Yeterliliği*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Apak, Sudi, Erol, Mikail ve Aslan, Muhsin (2016). "Basel III Uzlaşısı ve Kredi Kullanımına Etkileri". *Journal of Emerging Economies and Policy*, 1(1): 19-29.

- Arif, Ahmed ve Anees, Ahmed Nauman (2012). “Liquidity Risk and Performance of Banking System”. *Journal of Financial Regulation and Compliance*, 20(2): 182-195.
- Arslan, İbrahim (2007). “Basel Kriterleri ve Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri”. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 18: 49-66.
- Ata, H. Ali (2009). “Kriz Sonrası Türkiye’de Mevduat Bankaları Kârlılığına Etki Eden Faktörler”. *İşletme Fakültesi Dergisi*, 10(2): 137-151.
- Atay, Serdar (2003). *Banka Muhasebesi*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınları.
- Ayanoğlu, Yıldız (2013). *Bankaların Yönetimi ve Denetimi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1704.
- Aydemir, Resul ve Güloğlu, Bülent (2016). “How do banks determine their spreads under credit and liquidity risks during business cycles?”. *Journal of International Financial Markets, Institutions & Money*, vol:46: 147-157.
- Babuşcu, Şenol (1997). *Bankacılıkta Risk Derecelendirmesi (rating) ve Türk Bankacılık Sektörüne Uygulanması*. Ankara: SPK yayınları no: 94
- Babuşcu, Şenol (2005). *Basel II Düzenlemeleri Çerçevesinde Bankalarda Risk Yönetimi*. Ankara: Bankacılık Akademisi Yayınları.
- Babuşcu, Şenol ve Hazar, Adalet (2016). *Genel Bankacılık Bilgileri*. Ankara: Bankacılık Akademisi Yayınları.
- Bankacılık Kanunu (1 Kasım 2005). *Resmi Gazete*, 25983.
- Basel committee on banking supervision (BCBS), (2001). *Operational Risk, Consultative Document*.

BDDK, Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmelik (01 Kasım 2006). *Resmî Gazete*, 26333

BDDK, Bankaların İç Sistemleri Hakkındaki Yönetmelik, 28.06.2012 tarih ve 28337 sayılı Resmî Gazete.

Bhattarai, Yuga Raj (2016). “Effect of Credit Risk on the Performance of Nepalese Commercial Banks”. *NRB Economic Review*, 28(1): 41-64.

Bolak, Mehmet (2004). *Risk ve Yönetimi*. İstanbul: Birsen Yayınevi.

Boyacıoğlu, Melek Acar (2002). “Operasyonel Risk ve Yönetimi”. *Bankacılar dergisi sayı:43*: 51-66

Breusch, T. ve Pagan, A. (1980). “The Lagrange Multiplier Test and Its Applications to Model Specification in Econometrics”. *Review of Economic Studies*, 47(1): 239-253.

Candan, Hasan ve Özün, Alper (2014). *Bankalarda Risk Yönetimi ve Basel II*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Cecchetti, S.G. ve Schoenholtz, K.L. (2011). *Money, Banking, And Financial Markets*. 3rd Ed. McGraw-Hill Education, New York.

Çelenk, Hakan ve Ökdemir, Yılmaz (2015). “Bankalarda Operasyonel Risk Denetimi ve Türkiye’de Faaliyet Gösteren Bankalar Üzerine Bir Araştırma”. *Maliye ve Finans Yazıları*, 1 (87): 77-111.

Çelik, Sibel ve Akarım, Yasemin Deniz (2012). “Likidite Riski Yönetimi: Panel Veri Analizi ile İMKB Bankacılık Sektörü Üzerine Ampirik Bir Uygulama”. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(1): 1-17.

- Dağ, Sinan (2011). *Türkiye’deki Katılım ve Mevduat Bankalarının Etkinliklerinin Veri Zarflama Analizi Yöntemiyle Karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Dikkaya, Mehmet ve Kutval, Yunus (2014). *Katılım Bankacılığı Türkiye Örneği*. Ankara: Savaş Yayınevi.
- Doğan, Ebubekir (2015). “Banka ve Bankacılık Kavramları”. *Bankacılık Giriş ve İlkeleri*. Ed. Ferudun Kaya. İstanbul: Beta Yayınevi. 3-22.
- Doğan, İrfan ve Karakaş, Hacer (2017). “ Katılım Bankacılığı Hakkında Genel Bilgiler”. *Katılım Bankacılığı*. Ed. Ferudun Kaya. İstanbul: Beta Yayınevi. 1-14.
- Doğan, Öznur (2012). “Banka Türleri”. *Bankacılık, Giriş ve İlkeleri*. Ed. Ferudun Kaya. İstanbul: Beta Yayınevi. 71-88.
- Douglas W. Diamond ve Philip H. Dybvig (1983). “Bank Runs, Deposit Insurance, and Liquidity”. *The Journal of Political Economy*, Vol. 91, No. 3: 401-419.
- Erdem, Ekrem (2008). *Para Banka ve Finansal Sistem*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Erol, İbrahim ve Erol, E. Demiray (2013). *Para-Banka Teori ve Politika*. Manisa: Orion Kitabevi.
- Ertürk, Hakan (2016).” Bankacılık Sektörünün Karşılaştığı Riskler Ve Risk Yönetimi”. *Denetim Dergisi*, (4): 62-70.
- Ferrouhi, El Mehdi (2014). “Bank Liquidity and Financial Performance: Evidence from Moroccan Banking Industry”. *Business: Theory and Practice*, 15(4): 351-361.
- Ghenimi, A.,Chaibi, H. ve Omri, M. A. B. (2017). “The effects of liquidity risk and credit risk on bank stability: Evidence from the MENA region”. *Borsa Istanbul Review*. 17(4): 238-248.

- Gülhan, Ünal ve Uzunlar, Evcan (2011). “Bankacılık Sektöründe Kârlılığını Etkileyen Faktörler: Türk Bankacılık Sektörüne Yönelik Bir Uygulama”. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(1): 341-368.
- Guluzade, Sabir (2016). “Bankacılık Sisteminde Risk Yönetimi ve Kullanılan Modeller”. *Bankacılık ve Finansal Araştırmalar Dergisi*, 3(1): 1-6.
- Güney, Alptekin (2008). *Banka İşlemleri*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Gürel, Eymen, Gürel, E.B. Bulgurcu ve Demir, Neslihan (2012). “Basel III Kriterleri”. *Bankacılık ve Sigortacılık Araştırmaları Dergisi*, 1(3-4): 16-28.
- Hakimi, Abdelaziz ve Zaghdoudi, Khemais (2017). “Liquidity Risk and Bank Performance: An Empirical Test for Tunisian Banks”. *Business and Economic Research*, 7(1): 46-57.
- Hao, Xiaoling ve Han (2014). “Songqiao Measurement and Control of Operational Risk of Banking Industry based on Complex Network”. *Journal of Software*, 9(4): 820-828.
- Hazar, Adalet ve Babuşcu, Şenol (2017). *Bankacılığa Giriş: Temel Bankacılık Bilgileri*. Ankara: Bankacılık Akademisi Yayınları.
- Imbierowicz, Björn ve Rauch, Christian (2014). “The relationship between liquidity risk and credit risk in banks”. *Journal of Banking and Finance*, 40: 242-256.
- Işık, Özcan ve Bolat, Süleyman (2016). “Determinants of non-Performing Loans of Deposit Banks in Turkey”. *Journal of Business, Economics and Finance* 5(4): 341-350.
- Işık, Özcan, Yalman, İlkay Noyan ve Koşaroğlu, Ş. Merve (2017). “Türkiye’de Mevduat Bankalarının Kârlılığını Etkileyen Faktörler”. *Journal of Business Research Turk*, 9(1): 362-380.

- İslatince, Nuray (2015). “Analysis of the Factors that Determine the Profitability of the Deposit Banks in Turkey”. *Journal of Applied Finance & Banking*, 5(3): 175-186.
- Kadıoğlu, Eyüp, Telçeken, Niyazi ve Öcal, Nurcan (2017). “Effect of the Asset Quality on the Bank Profitability”. *International Journal of Economics and Finance*, 9(7): 60-68.
- Karataş, Yasemin (2015). *Ticari Bankalarda Kârlılığı Belirleyen Faktörler: Türk Ticari Bankacılık Sektörü Üzerine Bir Uygulama*. Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaval, Hasan (2000). *Bankalarda Risk Yönetimi*. Ankara: Yaklaşım Yayınları.
- Kıraç, Fatih ve Akardeniz, Erhan (2015). “Basel Kriterlerinin Türkiye’deki Bankacılık Sektörüne Yansımaları: T. Vakıflar Bankası T.A.O Örneği”. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3 (12): 357-371.
- Knežević, Marija (2013). “Operational Risk – Challenges for Banking Industry”. *Economic Analysis*, 46(1-2): 40-52
- Koçyiğit, Seyhan Çil ve Demir, Aslan (2014). “Türk Bankacılık Sektöründe Kredi Riski ve Yönetimine İlişkin Bir Uygulama: Türkiye Garanti Bankası Örneği”. *İşletme Araştırmalar Dergisi*, 6(3): 222-246.
- Mandacı, P. Evrim (2003). “Türk Bankacılık Sektörünün Taşıdığı Riskler ve Finansal Krizi Aşmada Kullanılan Risk Ölçüm Teknikleri”. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(1): 67-84.
- Mazıbaş, Murat (2003). “Operasyonel risk yönetimi ve Türk bankacılık sistemi”. *İktisat, işletme ve finans dergisi*, 18 (203): 32-41.

- Mermod, A.Yüksel ve Ceran, Mustafa (2014). “Basel III Doğrultusunda Bankacılık Riskleri ve Sermaye Yeterliliği; Türk Bankacılık Sektörü Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz”. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 2 (4): 29-38.
- Okay, Esin (2002). “Türk Bankacılık Sektöründe Risk ve Kriz”. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi*, 2: 95-122.
- Okuyan, H. Aydın ve Karataş, Yasemin (2017). “Türk Bankacılık Sektörünün Kârlılık Analizi”. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 17(3): 395-406.
- Özsoy, M.T. (2012). “Yeni Türk Ticaret Kanunu ve Şirketlerde Kurumsal Risk Yönetimi”. *Mali Çözüm Dergisi*, Mart-Nisan 110: 165-186.
- Pesaran, H. (2007). “A Simple Panel Unit Root Test İn The Presence Of Cross Section Dependence”. *Journal of Applied Econometrics*, 22(2): 265–312.
- Petria, Nicolae, Capraru, Bogdan ve Ilnatov, Iulian (2015). “Determinants of banks’ profitability: evidence from EU 27 banking systems”. *Procedia Economics and Finance*, 20: 518-524.
- Rahman, Mohammad Morshedur, Hamid, Md. Kowsar ve Khan, Md. Abdul Mannan (2015). “Determinants of Bank Profitability: Empirical Evidence from Bangladesh”. *International Journal of Business and Management*, 10(8): 135-150.
- Riaz, Samina ve Mehar, Ayup (2013). “The Impact of Bank Specific and Macroeconomic Indicators on the Profitability of Commercial Banks”. *The Romanian Economic Journal*, 17(47): 91-110.
- Samuel, O. Luqman (2014, December 10). “The Effect of Credit Risk on the Performance of Commercial Banks in Nigeria”. *African Journal of Accounting, Auditing and Finance* 4 (1): 1-18.

- Sarıtaş, Hakan, Uyar, Sinem G. Kangallı ve Gökçe, Altan (2016). “Banka Karlılığı ile Finansal Oranlar ve Makroekonomik Değişkenler Arasındaki İlişkilerin Sistem Dinamik Panel Veri Modeli ile Analizi: Türkiye Araştırması”. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 11(1): 87-108.
- Sayım, Ferhat ve Er, Selami (2009). “Risk Kavramı ve Bankacılıkta Risk”. *Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Çatı Dergisi*, 4(22): 7-17.
- Şen, Ahmet (2017). *Türk Bankacılık Sektöründe Kredi Riski Ölçümü ve Stres Test Uygulaması*. Doktora Tezi. İstanbul: Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sufian, Fadzlan (2011). “Profitability of Korean Banking Sector: Panel Evidence on Bank-Specific and Makroekonomi Determinants”. *Journal of Economics and Management*, 7(1): 43-72.
- Sufian, Fadzlan ve Habibullah, Muzafar Shah (2009). “Determinants of Bank Profitability in a Developing Economy: Empirical Evidence from Bangladesh”. *Journal of Business Economics and Management*, 10(3): 207-217.
- Tabari, N.A. Yadollahzadeh, Ahmadi, Mohammad ve Emami, Ma’someh (2013). “The Effect of Liquidity Risk on the Performance of Commercial Banks”. *International Research Journal of Applied and Basic Sciences*, 4(6): 1624-1631.
- Takan, Mehmet ve Boyacıoğlu, M.Acar (2015). *Bankacılık: Teori, Uygulama ve Yöntem*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Tatoğlu, F. Yerdelen (2017). *Panel Zaman Serileri Analizi*, İstanbul: Beta Yayınları.
- TBB (5 Aralık 2012). Ödeme Sistemleri: Geleceğe Hareket Konferansı (https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/2002/TBB_YKBSK_Odeme_Sistemleri_051212.pdf . 25 Mart 2018 tarihinde erişildi).

- Thygerson, K.J. (1992). *Financial Markets and Institutions: A Managerial Approach*. U.S.A.: Harper Collins College Publishers.
- Topak, Mehmet Sabri ve Talu, Nimet Hülya (2017). “Bank Specific and Macroeconomic Determinants of Bank Profitability: Evidence from Turkey”. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 7(2): 574-584.
- Topaloğlu, E. Esat (2018). “Bankalarda Finansal Kırılganlığı Etkileyen Faktörlerin Panel Veri Analizi ile Belirlenmesi”. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 13(1): 15-38.
- Topçu, Bünyamin ve Güngören, Muaz (2015). “Finansal Sistem İçinde Uluslararası Bankacılık ve Fonksiyonları”. *Bankacılık Giriş ve İlkeleri*. Ed. Ferudun Kaya. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Toramanoğlu, R.E. ve Görmüş, Ş. (2018). “Bankacılık Sektöründe Şubeleşmenin Makroekonomik ve Demografik Belirleyicileri Üzerine Bir Araştırma: Panel Veri Analizi”. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 6(2): 1-12.
- Trofimov, Ivan D., Md. Aris, Nazaria ve Ying Ying, Jovena Kho (2018). "Determinants of Commercial Banks' Profitability in Malaysia," *MPRA Paper 85598*, University Library of Munich, Germany.
- Türküner, Ercan (2016). *Basel III Likidite Düzenlemeleri Çerçevesinde Türk Bankacılık Sektörünün Likidite Riskinin Ölçülmesi ve Modellemesi*. İstanbul: TBB Yayınları Yayın No:320.
- Ulusoy, Tolga (2015). “Bankacılıkta Risk Yönetimi”. *Bankacılık, Giriş ve İlkeleri*. Ed. Ferudun Kaya. İstanbul: Beta Yayınevi. 371-382.
- Weersainghe, V.E.I.W ve Perera, Tissa Ravinda (2013). “Determinants of Profitability of Commercial Banks in Sri Lanka”. *International Journal of Aris and Commerce*, 2(10): 141-170.

- Yağcılar, G. Göçmen (2011). *Türk Bankacılık Sektörünün Rekabet Yapısının Analizi*. Ankara: BDDK Kitapları No: 10.
- Yalçınkaya, Ömer (2016). “G-20 Ülkelerinde Satın Alma Gücü Paritesi Teorisinin Geçerliliği: Panel Birim Kök Testinden Kanıtlar (1994: Q1-2015: Q4)”. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Cilt: 5 Ek Sayı: 145-162*.
- Yarız, Ahmet (2012). *Bankacılıkta Risk Yönetimi: Risk Matrisi Uygulaması*. Ankara: Nobel Yayınları
- Yörük, Nevin (2007). “Basel II Standartları’nın Kobi’ler Üzerindeki Etkisinin Belirlenmesine Yönelik Anket Uygulaması”. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 22 (2): 367-384*.
- Yüksel, Aslı, Ali Sait Yüksel ve Ülkü Yüksel (2002). *Banka Yönetimi El Kitabı*. İstanbul: Alfa Kitabevi.
- Yüzbaşıoğlu, A. Nejat, “Risk Yönetimi ve Bankaların Denetimi”, Finans Dünyası Risk Yönetimi Konferansı, İstanbul: Risk Yöneticileri Derneği, Ocak, 2003, s.22.

EKLER

Ek-1 Çalışmada Kullanılan Bankalar

1- Akbank	15- HSBC
2- Alternatif Bank	16- ICBC Turkey Bank
3- Anadolu Bank	17- ING Bank
4- Arap Türk Bankası	18- Türkiye İş Bankası
5- Bank Mellat	19- JPMorgan Chase Bank N.A.
6- Burgan Bank	20- Soci�t� General Bank
7- Citi Bank	21- Şekerbank
8- Deniz Bank	22- Türkiye Ekonomi Bankası
9- Deutsche Bank A.Ş.	23- Turkish Bank A.Ş.
10- Fibabanka	24- Turkland Bank A.Ş.
11- QNB Finansbank	25- Vakıfbank
12- Garanti Bankası	26- Yapı kredi Bankası
13- Habib Bank Limited	27- Ziraat Bankası
14- Halk Bankası	